

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Studijní program: Historická sociologie

Diplomová práce

Obraz korunního prince Rudolfa v české společnosti

Vypracovala: Bc. Eliška Raisová

Vedoucí práce: doc. JUDr. PhDr. Jan Štemberk, Ph.D.

Praha 2023

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Toto prohlášení a souhlas budou signovány vlastnoručním podpisem.

.....

V Praze dne 3. 5. 2023

podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce doc. JUDr. PhDr. Janu Štemberkovi, Ph.D., za pomoc při vypracování diplomové práce a za jeho četné a cenné rady. Rovněž bych tímto chtěla poděkovat i celé mé rodině, která mě během celého studia podporovala.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. Český tisk vycházející v 2. polovině 19. století	11
3. ŽIVOT KORUNNÍHO PRINCE RUDOLFA.....	15
3.1. Dětství.....	15
3.2. Mládí.....	20
3.3. Vztah k českým zemím.....	24
3.4. Rudolf a ženy.....	27
3.5. Vztah s rodiči.....	35
3.6. Poslední léta.....	37
3.7. Mayerling.....	38
4. OSOBNOST KORUNNÍHO PRINCE RUDOLFA Z POHLEDU ČESKÉ SPOLEČNOSTI.....	43
4.1. Narození korunního prince.....	44
4.2. Korunní princ očima českých učitelů.....	47
4.3. Rudolf v Praze.....	55
4.4. Ohlasy české společnosti na svatbu s belgickou princeznou.....	63
4.5. Skandály korunního prince Rudolfa.....	65
4.6. Náhlá smrt následníka trůnu.....	72
5. ZÁVĚR.....	78
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	82

Abstrakt

Vždy mne zajímaly názory a pohledy lidí na císařskou rodinu, ale korunní princ Rudolf je téma již samo o sobě. Proto jsem se rozhodla, že se zaměřím na toto téma z pohledu české společnosti, neboť právě zde byl Rudolf oblíben více než na vídeňském dvoře. Každý národ vykresloval Rudolfa v tak trochu jiném světle a já bych český pohled ráda analyzovala a také bych chtěla nalézt důvody, proč na korunního prince pohlížela česká společnost trochu jinak než ta rakouská, zejména vídeňská. Samozřejmě nejvíce společnost zasáhla jeho tragická smrt v loveckém zámečku v Mayerlingu, která byla popisována různými pohledy. Nešlo ale pouze o tuto tragickou událost. Korunní princ Rudolf byl velmi netradiční v tom, že odmítal budoucí vladařské povinnosti, a představa, že by měl být jednoho dne císařem, ho velice děsila. Nebyl rovněž vhodným následníkem, jak už z hlediska své povahy, tak kvůli svým neustálým výstřelkům a skandálům, ale ani nebyl dobrým manželem a otcem, což byl velmi známý fakt, o kterém dobové noviny a tehdejší společnost rády spekulovaly.

Budou mne tudíž zajímat i tyto obrazy, které o Rudolfovi podávala dobová média. Budu tedy analyzovat české prameny od roku 1858 až po jeho smrt v roce 1889. V této práci bych pracovala nejen s novinovými články, ale také s různými ego-dokumenty (korespondence, deníky), které bych analyzovala a následně porovnála a vyhodnotila, jaký obraz si na Rudolfa utváří česká společnost, jaké naděje do něj vkládala a jak byla jeho smrt v českém tisku a společnosti reflektována.

Klíčová slova

Korunní princ Rudolf, následník trůnu, Habsburkové, František Josef I., habsburská monarchie, česká společnost, dobová média, sebevražda.

Abstract

I have always been interested in people's opinions and perspectives on the imperial family, but Crown Prince Rudolf is a topic in itself. That's why I decided to focus on this topic from the point of view of Czech society, because it was here that Rudolf was more

popular than at the Viennese court. Each nation portrayed Rudolph in a slightly different light, and I would like to analyze the Czech view and also try to find reasons why Czech society viewed the crown prince a little differently than Austrian, especially Viennese, society. Of course, society was most affected by his tragic death in the hunting lodge in Mayerling, which was described in different ways. But it was not only about this tragic event. Crown Prince Rudolph was very unconventional in that he refused future regent duties, and the idea of one day being emperor terrified him greatly. He was also not a suitable successor, both in terms of his nature and his constant antics and scandals, but he was also not a good husband and father, a well-known fact that the newspapers and society of the day were very fond of speculating about.

I will therefore also be interested in these images that the contemporary media presented about Rudolf. I will therefore analyze Czech sources from 1858 until his death in 1889. In this work, I would therefore work with newspaper articles, but also with various ego-documents (correspondence, diaries), which I would analyze and then compare and evaluate which image Czech society shapes Rudolf, how it differs from Austrian society, and how his death was mainly reflected in the Czech press and society.

Keywords

Crown Prince Rudolf, heir to the throne, Habsburgs, Emperor Franz Joseph I, Habsburg Monarchy, Czech society, contemporary media, suicide.

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je obraz korunního prince Rudolfa v české společnosti. Rozhodla jsem se, že si pro svou práci zvolím právě osobnost korunního prince Rudolfa, neboť se od ostatních habsburských následníků trůnu velice lišil, a to nejen svou osobností a povahou, ale také obecným přístupem k císařství a k rakouské šlechtě. Z tohoto důvodu tak nebyl v Rakousku příliš oblíben. V českých zemích tomu bylo zpočátku naopak a já se ve své práci pokusím nalézt důvody. Rudolf smýšlel liberálně a měl moderní představy o politice a budoucnosti státu, které se právě Čechům zamlouvaly. Byl známý také svými proslovanskými sklony a v Čechách také pár let svého života pobýval. Česká společnost s císařem Františkem Josefem I. nebyla spokojena a vkládala naděje do následníka trůnu.

Cílem mé práce tak bude analyzovat osobnost korunního prince Rudolfa z pohledu české společnosti a českého dobového tisku. Bude se jednat o biografický výzkum, který se soustředí na biografie, tzn. na rekonstrukci životního příběhu konkrétního jedince, v mém případě korunního prince Rudolfa. V rámci biografického výzkumu se pracuje s různorodými prameny a daty, mohou to být archivní prameny, deníky, memoáry, fotografie.¹ Já však k analýze využiji nejen český dobový tisk, ale také paměti a deníky lidí z jeho blízkého okolí, mezi které patřili i jeho čeští učitelé a vychovatelé. K analýze využiji také korespondenci, neboť i zde se nachází několik událostí, které líčí především manželka Štefánie Belgická, která mu byla během pobytu v Čechách neustále nablízku. Tyto pohledy porovnáám a následně vyhodnotím, jak moc byla jeho osobnost pro českou společnost důležitá, jaký obraz si o něm vytvořila a jak se jeho smrt odrážela v české společnosti. Budu tedy převážně využívat metodu komparativní analýzy, jejímž cílem je najít podrobnosti a odlišnosti sledovaných objektů, na jejichž základě mohou být následně vyvozovány závěry.² Budu tak zkoumat a porovnávat různé postoje a pohledy lidí, které v závěru vyhodnotím, a

---

¹ NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. str. 273.

² NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. str. 310.

zjistím, zda se v něčem lišila, jaká celková očekávání česká společnost do korunního prince vkládala, a jak se její vnímání v průběhu Rudolfova života měnilo.

Jelikož mne bude zajímat jeho celkový obraz v české společnosti, budu analyzovat různé názory a pohledy již od jeho samotného narození. Časové období, kterým se budu zabývat, bude tedy od roku 1858 až po jeho smrt v roce 1889. Práce bude rozdělena do dvou částí. V první části práce se budu stručně orientovat na vývoj českého dobového tisku vycházejícího v druhé polovině 19. století. Tato část vytvoří předpoklad pro výběr tisku pro zamýšlenou analýzu. Následně představím Rudolfův život, jenž jsem rozdělila do 7 podkapitol, jejichž součástí je i jeho pohled na českou společnost. V druhé části, jež tvoří jádro mé práce, se budu zabývat již samotnými obrazy, které jsem rozdělila do 6 kapitol. První se zabývá reakcemi na jeho narození, dále se budu věnovat jeho mládí, a to zejména tomu, jaký názor si na Rudolfa utvořili jeho čeští učitelé. Třetí kapitola bude pojednávat o obraze Rudolfa v habsburské rodině, čtvrtá kapitola se bude zabývat samotným pobytem v Praze a následně se zaměřím na reakce Čechů na svatbu s belgickou princeznou. V šesté kapitole se budu věnovat tomu, jak se jeho skandály odrážely v české společnosti, zejména vztah s mladou milenkou Mary Vetserovou, a zda se tato událost promítala i do české politické sféry, a poslední kapitola se zabývá samotnými reflexemi na jeho smrt v loveckém zámku Mayerling, která měla na českou společnost velký dopad. V souvislosti s těmito událostmi se v české společnosti začal také postupně měnit názor na korunního prince a s tím se pojí právě i mé výzkumné otázky. V této práci se zaměřím především na to, jak se formoval vztah české společnosti ke korunnímu princovi, zda byl tento názor u jednotlivých sociálních vrstev odlišný a jak byla jeho osoba v jednotlivých českých denících reflektována.

Jak jsem zmiňovala výše, práce bude vycházet nejen z dobového tisku, ale také z ego-dokumentů. O korunním princovi bylo napsáno již mnoho prací a vydáno spousta odborné literatury, která pojednává o jeho životě, a jelikož se část mé práce věnuje i jeho životopisu, zvolila jsem si několik nejvýznamnějších literárních zdrojů pojednávajících o jeho životě. Jeden z nejznámějších, ze kterého budu čerpat, je biografie rakouské historičky Brigitte Hamanové *Rudolf, korunní princ a rebel*. Autorka prince líčí nikoli jako špatného zkaženého následníka trůnu, ale především jako člověka, který pečl o učitelů a díky své touze

po vzdělání získal v dospívání nejen mimořádné znalosti, ale osvojil si i takové životní postoje a názory, jež se v průběhu času příliš neměnily. ³ K základním patří také kniha Korunní princ Rudolf, volnomyšlenkář, svůdník, psychopat od německé spisovatelky Sigrid-Marie Gröbning. Rudolfův pohled na ženy naopak velmi dobře popisuje kniha Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové od Friedricha Weissensteinera, který se zabývá všemi důležitými ženami, které se pohybovaly v jeho okolí a které na něj měly bezprostřední vliv. Z vedlejších pramenů využiji také knihu od Otty Urbana František Josef I. a k celkovému dobovému kontextu mi rovněž přispěje jeho kniha Česká společnost 1848–1918 či od autora Jiřího Pernese Pod habsburským orlem: České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století, která se zabývá celkovým vývojem v Čechách a na Moravě, kdy vedle sebe žilo slovanské i rakouské (německé) obyvatelstvo pod ochranou rakousko-uherské říše.

Abych mohla názory české společnosti analyzovat, budu vycházet především z primárních zdrojů, a to z pamětí a deníků. Jeden z významných pramenů, který nám poslouží k analýze, jsou paměti učitele češtiny korunního prince Hermenegilda Jirečka. Zde učitel sepisuje své zápisky z každé hodiny a popisuje své osobní postřehy k Rudolfově osobnosti. Dále budu čerpat z korespondence českého historika Antonína Gindely, který prince vyučoval dějepisu. Ten si často dopisoval s princovým vychovatelem Josefem Latourem von Thurmburgem, který mu podával rady, jak se k mladému ostýchavému chlapci chovat. Dále pak využiji korespondenci Jindřicha Špindlera, který rovněž vyučoval mladého prince češtině v letech 1862–1869, a také použiji paměti knížete Jiřího Kristiána z Lobkowicz, z jehož pera se dozvídáme, jaký měl z korunního prince celkový dojem. Využiji také deníky například jeho sestry Marie Valerie, která si veškeré postřehy o něm a jeho manželce Štefánii Belgické zapisovala, a rovněž použiji paměti jeho důvěrnice a sestřenice Marie Lousie von Wallersee-Larischové, která se později stala prostředníkem mezi princem a jeho milenkou Mary Vetserovou. Avšak důležitým pramenem, ze kterého budu vycházet, bude český dobový tisk. Pro své účely jsem si zvolila především periodický tisk, neboť tisky vydané jen příležitostně spíše obsahují nějaké blahopřání, či kondolenci.

---

³ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 2.

Pro svou práci jsem si vybrala několik deníků, kdy základním kritériem bylo, že vycházely v českém jazyce a vycházely ve sledovaném období. Důležité kritérium byl i okruh čtenářů a skutečnost, zda je dané periodikum dostupné digitálně. Nejprve tvoří pilíř Pražské noviny a Moravské noviny, které nám podávají svůj náhled na Rudolfovo narození. Dále čerpám z především politického tisku Národní listy, České noviny, Plzeňské listy a Pražský denník, který se vyjadřoval ke všem událostem spojeným s korunním princem. Ten velice často dané události upravoval k obrazu svému a měl tendenci v něm lehce promítat i svůj názor. Jako poslední tisk jsem si zvolila Moravskou orlici, která jako jedna z malá psala o kauze Mayerling jako o sebevraždě, což bylo v té době absolutně nepřijatelné, neboť císařská rodina se tento fakt snažila zatajit. Ostatní periodika, především rakouská, jsem vyhledávala na webových stránkách v databázi Österreichische National Bibliothek. K upřesnění dat jsem rovněž využila databázi Infoportál Kramerius Národní knihovna periodik ČAV.

Český tisk vycházející v 2. polovině 19. století

Jak jsem již zmínila v předchozím odstavci, dobový tisk vycházel periodicky nebo příležitostně. Mne zajímaly především periodické noviny vycházející od 50. let 19. století až do smrti Rudolfa do roku 1889. Český tisk si v druhé polovině 19. století prošel jistým vývojem, zejména revoluční rok 1848 přinesl nejen zrušení poddanství, ale také zrušení cenzury, což znamenalo v české žurnalistice zásadní změnu. Dosud nebylo obvyklé, že vycházel pravidelný denní politický tisk. Po vydání císařského patentu z 15. března 1848 se v Čechách začaly objevovat na okamžik nové politické listy, které se jako většina ostatních českých tisků soustřeďovaly na obranu a propagaci českého národa a jeho snah o udržení.⁴ Avšak v 50. letech byly vydány tiskové patenty, které byly namířeny proti opozičnímu politickému tisku a tisku českému. Od roku 1852 tak vycházely pouze dvojce české politické noviny – Pražské noviny a Moravské noviny. Tisk ostatních politické listů tak byl v této době zakázán. Mohly tak být vydávány pouze humoristické či vědecké časopisy, jako byl např. Lumír či Humoristické listy. Přísné tiskové zákony tak znemožňovaly jakýkoli politický projev českým listům, a pokud chtěl někdo založit nový politický tisk, bylo nutné, aby to nejdříve schválil politický úřad. Až tisková novela z roku 1859 přinesla jisté rozvolnění. Od 60. let tak můžeme sledovat jistý vzestup českých politických listů. I nadále však byly české politické listy přísně kontrolovány a omezovány. Jelikož byly Pražské noviny jediným politickým tiskem v Čechách, které byly ve službách vídeňské vlády, klesl velký zájem čtenářů, a to natolik, že muselo být roku 1863 jejich vydávání zastaveno. Pražské noviny přinášely různé vládní výnosy, nařízení a obsahovaly jakékoli sdělení vídeňské absolutistické vlády, proto bylo českých čtenářů, kteří jevíli o tento tisk zájem, velmi málo, a pokud někdo pracoval pro tuto redakci, byl českou společností vnímán jako zrádce národa a podporovatel rakouské absolutistické vlády.⁷ Avšak i přes nepřízeň vídeňské

---

⁴ ROUBÍK, František. Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862, Praha 1930, str. 11–12.

⁵ BERÁNKOVÁ, Milena. Dějiny československé žurnalistiky, Díl I. Český periodický tisk do roku 1918, Praha 1980, str. 65

⁶ ROUBÍK, František. Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862, Praha 1930, str. 69.

⁷ BERÁNKOVÁ, Milena. Dějiny československé žurnalistiky, Díl I. Český periodický tisk do roku 1918, Praha 1980, str. 65–66.

vlády docházelo k velkému žurnalistickému rozkvětu. Již v roce 1863 v Čechách vycházelo celkem 10 politických listů a 17 odborných a vědeckých časopisů. ⁸ Další tisková novela z roku 1868 zrušila suspenzi listů a rok poté byly zavedeny tiskové porotní soudy. Přesto bylo stále nutné platit novinářský kolek a odevzdávat inzertní daň. Ta byla ale v 70. letech odstraněna a tím tak postupně dochází k celkovému uvolnění, ke kterému přispělo v roce 1894 také zrušení novinářské vydavatelské kauce.⁹

Avšak já si zvolila pro účel své diplomové práce jen pár politických periodik, kterými bych se nyní ráda zabývala. Pro svou práci jsem si zvolila především primárně digitalizované prameny, neboť byly nejen lépe k sehnání, ale také jsem se v nich lépe orientovala. V tištěných pramenech se dané detailní informace hledají hůře a oproti digitalizovaným pramenům by to bylo i časově náročnější, proto jsem si zvolila právě tyto. Jak jsem již uvedla, z Pražských noviny jsem také čerpala, ale jelikož byl jejich tisk roku 1863 zastaven, dohledala jsem se z nich pouze vyjádření k Rudolfově narození.

Nejznámějším liberálním periodikem druhé poloviny 19. století však byly Národní listy. Z tohoto politického periodika jsem získala převážně nejvíce dat, neboť se k veškerým událostem spojeným s korunním princem vyjadřovaly nejvíce a často se tu objevoval i vlastní pohled na danou událost, což bylo v té době velice odvážné a méně obvyklé. Národní listy byly založeny v roce 1861 a jejich cílem bylo poučovat a zároveň politicky ovlivňovat české čtenáře a národ obecně vzdělávat. Tudíž nepsaly pouze o politických záležitostech, chtěly touto skutečností lid ovlivnit, avšak k obrazu svému. Jak jsem již zmiňovala, velice rády si určité politické události přibarvovaly a rovněž tím čtenářům podstrčily svůj náhled, jehož účelem bylo je ovlivnit. Do roku 1896 byly vedené novinářem a zakladatelem Juliem Grégrem a mezi hlavní přispěvatele patřil i např. Jan Neruda, Vítězslav Hálek či Svatopluk Čech. ¹⁰ Národní listy byly zpočátku politickým nástrojem Národní strany, postupem času se tato strana začala rozdělovat na dva tábory – staročeši a mladočeši. Ti se lišili svými politickými názory a jejich spor nakonec vygradoval roku

---

⁸ BERÁNKOVÁ, Milena. Dějiny československé žurnalistiky, Díl I. Český periodický tisk do roku 1918, Praha 1980, str. 149

⁹ ROUBÍK, František. Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863–1895, Praha 1936, str. 13.

¹⁰ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004. Brno: Doplněk, 2005. str. 159–160.

1874, kdy se mladočeši odtrhli od Národní strany a založili svou Národní stranu svobodomyšlnou. I nadále byly tiskovým nástrojem této strany Národní listy, staročeši byli orientovaní na český tisk České noviny a Pokrok. Jeho tisk byl zastaven až za druhé světové války v roce 1941.¹¹

Dalším bohatým pramenem, který mi k analýze posloužil, byl politický tisk Pražský denník. Ten se často vyjadřoval k událostem spojeným s císařovnou Alžbětou, ke korunnímu princovi se již vyjadřoval méně, přesto však existují jisté zmínky, které mi k analýze posloužily. Tento politický tisk vycházel od roku 1866 a můžeme říci, že částečně nahrazoval Pražské noviny. Byl rovněž ve vládních službách, a proto si jisté vládní události přibarvoval k jejich prospěchu. Jeho redaktorem byl Václav Kubelka a od roku 1867 Václav Kulhavý.¹² Rovněž jsem využila deník České noviny, jehož redaktorem byl František Šimáček. Tisk se vyjadřoval zejména ke svatbě korunního prince s belgickou princeznou, z čehož byly zřejmé jasné sympatie k mladé budoucí císařovně a do ní vkládané naděje. O jeho smrti již však nepsaly, neboť byl pro nezáměr čtenářů tisk v roce 1883 zastaven. ¹³ K smrti Rudolfa se naopak vyjadřovaly Plzeňské listy či Moravská orlice. Plzeňské listy byly založeny roku 1864 Ignácem Schieblem a rovněž se rády vyjadřovaly k událostem spojeným s korunním princem. Dalo by se říci, že tak byly jako jedny z mála svědky téměř celého jeho života a každou událost s ním komentovaly. Ať už se jednalo o narození jeho první dcery Alžběty zvané Erzsi, či jeho smrti v loveckém zámečku Mayerling. Posléze se jako jedny z prvních novin vyjadřují i k atentátu na jeho matku císařovnu Alžbětu a roku 1911 je jeho tisk zastaven. ¹⁴ Podobně je i periodikem Moravská Orlice, o jehož začátcích moc nevíme. Údajně bylo založeno v roce 1863 v Brně jako tiskový nástroj Národní strany a jeho prvním redaktorem se stal František Uman. Jedná se o politický list, který podává

---

¹¹ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004. Brno: Doplněk, 2005. str. 139.

¹² Databáze Kramerius NK ČR: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=29657&it=0>

¹³ Databáze Kramerius NK ČR: <https://kramerius5.nkp.cz/periodical/uuid:d21b95b0-f58a-11e0-8826-000bdb925259>

¹⁴ Tiskárna Českého denníku | Objekty | Plzeňský architektonický manuál. pam.plzne.cz [online]

detailní obraz politického dění na Moravě.¹⁵ Pro mne byl zajímavý především proto, že jako téměř jediné noviny u nás v Čechách psal o kauze Mayerling jako o sebevraždě.

Obecně tak lze říci, že pouze dvoje periodika se pravidelně vyjadřovala k událostem spojeným s korunním princem Rudolfem téměř celý jeho život, a těmi jsou Pražský denník a Národní listy. Ostatní noviny komentovaly a byly svědky jistých událostí pouze v daný čas, ve kterém vycházely, a hlavní události, jako byla například jeho smrt, tak z důvodu jejich zániku vůbec komentovány nebyly. Zkrátka z každého českého politického tisku lze vysledovat zřetelný názor na vídeňskou vládu, ať už se jednalo o lehce propagační názor, či naopak kritický. Avšak takové noviny, které podporovaly absolutistickou vídeňskou vládu, přestaly být postupem času pro český národ zajímavé a pro nezájem bylo jejich vydávání zastaveno.

---

¹⁵ NUOŠKOVÁ, Dušana. Bakalářská práce. Moravská orlice v 60. letech 19. století: https://is.muni.cz/th/ealrg/moravska_orlice_v_60.rokoch_19.stor_final.pdf

ŽIVOT KORUNNÍHO PRINCE RUDOLFA

V této části nastíním Rudolfův rozmarný život. Jelikož se má práce zabývá jeho obrazem v české společnosti, zaměřím se také na dobu, kterou trávil v Čechách, kde strávil pár let svého života. Nejdříve se zaměřím na jeho dětství, které mělo neblahý vliv na jeho rozporuplnou osobnost, a rovněž se budu zabývat veškerými událostmi, které výrazně přispěly ke vzniku jeho liberálního smýšlení, ale zároveň z něho vytvořily velice křehkého a citlivého člověka, jehož povaha nebyla pro následnictví vhodná. Jistě v tom hrál roli i jeho vztah s císařským otcem, s kterým se denně dostával do ostrého rozporu kvůli odlišným politickým představám. Ani s matkou neměl příliš harmonický vztah, jelikož byla neustále na cestách, a jejich vztah postupem času ochladl. S svou matku ale velmi miloval a toužil po její blízkosti. Zdědil po ní touhu ke svobodě, volnosti a obecnému přístupu k císařství a k vídeňskému dvoru.

Nejen jeho matka, ale i jiné ženy měly na mladého následníka jistý vliv, proto seznámím čtenáře i s ženami, které měly v jeho životě zásadní roli. Také popíši jeho vztah k českým zemím a jeho harmonická léta v Praze a poté se budu věnovat psychickému i fyzickému rozpadu jeho nešťastné duše, který vyústil v tragickou smrt v Mayerlingu. V poslední kapitole popíši jeho smrt a okolnosti s ní spojené jen velmi stručně, neboť detailně se budu zabývat jeho smrtí a názory Čechů na tuto událost až v další části, která tvoří samotné jádro mé práce.

3.1. Dětství

Dne 21. srpna 1858 se na zámku Laxenburg narodil mladé císařovně Alžbětě následník trůnu, který byl pokřtěn po zakladateli dynastie Habsburků Rudolf. Porod byl velice těžký a trval několik hodin. S porodem se pojil i ceremoniál, kdy má být v kapli v Hofburgu vystavena Nejsvětější svátost oltářní, jež měla za úkol prosit Boha o pomoc a šťastný porod. Ten měl být lidu oznámen celkem 101 dělovými výstřely (pokud by se jednalo o děvče, zaznělo by pouze 24 výstřelů)¹⁶. Narození následníka trůnu bylo

---

¹⁶ WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 9.

samozřejmě velikou událostí, neboť se jednalo o dědice rakouského trůnu a císař ho ihned jmenoval plukovníkem c.k. armády a vložil mu do kočárku Řád zlatého rouna.¹⁷

Po porodu potřebovala matka dlouhou rekonvalescenci, neboť byla z porodu velice vyčerpaná a psychicky na tom nebyla zrovna nejlépe. Roku 1857 zemřela císařskému páru první dcera Žofie a matka se z její smrti stále nevzpamatovala, proto se výchovy ujala jeho babička arcivévodkyně Žofie. V péči neměla pouze korunního prince, ale také druhou dceru Giselu, která se narodila 15. července 1856.¹⁸ Rudolf přicházel do kontaktu s českou společností již od malička. Jako kojnu najala arcivévodkyně Žofie mladou Mariánku, která pocházela z Čech. Ta kojila Rudolfa osm měsíců a následně císařský dvůr opustila. Jeho první vychovatelka už nepocházela z Čech, ale z Rakouska. Jednalo se o Charlottu Weldenovou, která měla na starosti obě císařské děti, a Gisela s Rudolfem ji také velmi milovali. Rodiče viděli pouze zřídka, zejména svou matku, která se po smrti své dcery zcela stáhla z veřejného a rodinného života a věnovala se pouze svým zvířatům a cestování. To mělo velký dopad na malého Rudolfa, který po přítomnosti své matky neustále toužil.¹⁹

Přesto lze považovat první léta jeho dětství za šťastná. Volného času na hraní ale moc neměl. Již ve dvou letech byla zahájena výuka v podobě příkladů a psaní. Následovaly dlouhé rozhovory v češtině a maďarštině a poté výuka náboženství. Ukázalo se, že Rudolf zdědil jazykové nadání Habsburků a nejen, že velmi dobře rozumí obtížným jazykům, ale také jimi brzy hovoří. V budoucnu mluvil plynule česky, anglicky, francouzsky a maďarsky, což mu vyneslo sympatie jednotlivých národů.²⁰

Bohužel šťastné dětství končí v 6 letech, kdy císař rozhodl, že bude jeho výchova svěřena generálu Gondrecourtovi. Ten měl z malého chlapce učinit řádného vojáka a zásadového katolíka. Rudolfovi byl přidělen vlastní dvůr a navíc byl také odloučen od své sestry Gisely, s kterou ho pojilo velké citové pouto, neboť s ní do této doby trávil veškerý svůj čas. Ze dne na den tak byl ustrašený malý chlapec vtažen do tvrdého mužského světa, v

---

¹⁷ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 18.

¹⁸ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 17.

¹⁹ PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabriele. Císařovna Alžběta: Mýtus a pravda, Praha 1998. s. 134.

²⁰ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 29.

němž byl zcela zakázán jakýkoli projev emocí, včetně strachu. Vojenské praktiky citlivého prince děsily a lze podotknout, že na Rudolfově duši to později zanechalo jisté rány. František Josef I. pravděpodobně nevěděl, co tehdy činí, a nejspíše byl i málo informován o tom, co generál s malým princem skutečně provádí. Rudolf byl každý den velmi fyzicky a psychicky přetěžován a o sadistických vojenských praktikách existují i písemné záznamy, kdy např. nechal v Leinzské oboře Rudolfa samotného ve tmě a z dálky křičel, že se na něj řítí divočák. Nebo ho pravidelně poléval v zimě ledovou vodou, což mělo často za následek silné podchlazení.²¹ Tento tvrdý výcvik ukončila až císařovna, která ho po roce shledala v Ischlu velmi vystrašeného a nervózního. Na základě ultimáta, které císařovi podala, byl generál Gondrecourt nucen odejít.²² Tímto tak poprvé a naposledy výrazně zasáhla do výchovy svého syna a nový vychovatel tak musel odpovídat Alžbětiným požadavkům. Ačkoli měl princ nového vychovatele, následky Gondrecourtovy výchovy byl poznamenán po celý život. Již krátce po ukončení vojenského výcviku byl v 7 letech velmi narušené dítě a jeho duševní stav nebyl v pořádku. V této době se u něj začaly projevovat různé duševní choroby, jež Rudolfa provázely celý život.

Novým vychovatelem se stal Alžbětin důvěrník Josef Latour, který zprostředkoval korespondenci mezi ní a jejím manželem, když se léčila na Madeiře. Díky tomuto úzkému vztahu s císařským párem dostal důvěru pro funkci vychovatele jejich jediného syna, na kterého měl později pozitivní vliv. Latour byl od roku 1860 v císařských službách a měl osobní důvěru císaře i císařovny. Nebyl sice vyškoleným učitelem, ale díky velkým sympatiím, které k němu choval císařský pár, byl roku 1864 přidělen korunnímu princovi jako vychovatel.²³ Rudolfovu výchovu vedl celkem 14 let, najímal učitele a staral se učební plán. Za tyto služby obdržel od císaře velkokříž Leopoldova řádu a dosáhl šarže podmaršála²⁴ Latour byl velmi poctivý a o princově studiu si vedl velmi podrobnou dokumentaci, která se měla zachovat i pro budoucí generace. Zapisoval si veškeré podrobnosti z výuky, sešity,

---

²¹ CORTI, Egon Caesar. Alžběta: zvláštní žena: podle písemné pozůstalosti císařovny, deníků její dcery a dalších nezveřejněných dokumentů, Praha, 2008. str. 132.

²² HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 28.

²³ tamtéž, str. 30.

²⁴ BROUCEK, Peter, Latour von Thurmburg Joseph. in: ÖBL, Wien, 1870, str. 10.

učební plán i jakékoli odchylky od výuky, které pak ihned po skončení výuky v roce 1877 předal dvorskému a státnímu archivu ve Vídni.²⁵ Proto se z jeho pera dozvídáme veškeré detaily a s tím spojené i názory českých profesorů, které budu rozebírat v druhé části práce. Pro Rudolfa byla nová výuka zcela něco nového, jelikož zde najednou převládalo duchovní vzdělání nad tělesným a slepá poslušnost i výcvik byly nahrazeny pochopením a náklonností. Tím nechci říci, že byl vojenský výcvik z denního plánu odstraněn úplně, byly změněny pouze výcvikové praktiky a metody. Přestože byl Latour liberálně smýšlející muž, měl za úkol z prince vychovat dobrého monarchu. Jak je ale všem známo, z Rudolfa vyrostl liberálně smýšlející muž. Rudolf ho považoval za svůj vzor a jeho myšlenky zásadně ovlivnily jeho názory na svět. Tato liberální výchova uvrhla Rudolfa do opozice vůči vídeňskému dvoru, a dokonce i vůči otci, s nímž měl později těžké rozpory. Výuka byla velmi náročná a princ neměl žádný volný čas. Stejně jako císař musel každý den vstávat ve čtyři hodiny ráno, poté následovala ranní toaleta, snídaně a výuka. Učební plán odpovídal obecné škole a potom gymnáziu. Od devátého roku byly k výuce přidány ještě další dva jazyky – latina a angličtina. K výuce samozřejmě patřilo i každodenní modlení a i již zmíněný vojenský výcvik. Latour najal i učitele hudby, literatury, umění, dějin, zeměpisu a matematiky. Zajímavé je, že téměř všichni učitelé byli měšťanského původu. Mnozí z nich pocházeli z chudých poměrů, a proto na císařském dvoře byli často vystaveni kritice dvorských úředníků.²⁶ Je ale velmi zarážející, že Latour směl volit i takové učitele, kteří byli liberálními školskými reformátory. Byli protivníky starého školského systému, který byl přísně kontrolován církví. Latourův výběr tak zřejmě podporovala rovněž liberálně smýšlející císařovna, která si přála pro svého syna pouze liberální výchovu. Otázkou však zůstává, proč císař povolil takovýto výběr učitelů. Podmínkou pro výběr učitele korunního prince byla zdrženlivost v každé politické činnosti²⁷ Liberální učitelé tak v této době logicky nesměli zastávat žádný politický úřad, a proto si Latour mohl dovolit dávat těmto školitelům

---

²⁵ BROUCEK, Peter, Latour von Thurmburg Joseph. in: ÖBL, Wien, 1870, str. 15.

²⁶ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 45.

²⁷ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 48.

přednost. Císař navíc neměl výchovu tak plně pod kontrolou a výběr učitelů potvrzovala spíše císařovna.

Nejdůležitější byl výběr učitele dějepisu. Ti museli být zavázáni nadnárodnostní říši a ne určitému národu, neboť zde pak hrozilo nebezpečí, že bude mladý princ ovlivněn nacionalistickým učitelem. Latour viděl nebezpečí zejména u německých nacionalů, proto byli z výběru vyloučeni. Nakonec byl najat profesor Joseph Zhisman, který dovedl Rudolfovi přednášet dějiny tak, že jimi byl zcela uchvácen.²⁸ Jak se lze dočíst v jeho deníku, i Zhisman si malého prince oblíbil: „Korunní princ je srdečnost sama. Je čím dál tím více pomilováníhodný. Je jako alpská květinka, tak něžný a tak mladý.“²⁹ Jeho styl výkladu se od ostatních velice lišil. Rudolf se neučil pouze u stolu, Zhisman se s ním pravidelně procházel v zahradách Schönbrunnu, kde stály významné antické sochy. Podle jejich nápisů na podstavci se žák učil nejen latinu, ale obecně si připomínal také antickou mytologii a vlastivědu. Josef Zhisman Rudolfa vyučoval dějepisu až do roku 1874, naposledy se setkali o rok později při hodině církevního práva.³⁰

Již ve čtrnácti letech lze vyčíst z Rudolfových sešitů značnou opozici vůči aristokracii a absolutismu a právě k tomuto názoru přispěl jeho další učitel Carl Menger. Menger byl učitel národního hospodářství, jemuž se přičítala hlavní odpovědnost za demokratický a republikánský světonázor. Jako jediný Rudolfův učitel šlechtický titul odmítal a císař ho kvůli jeho názoru na aristokracii moc v oblibě neměl. Jelikož se ale jeho výuka zamlouvala císařovně Alžbětě a Latourovi, byl císař vůči tomuto výběru tolerantní. S Rudolfem měli velice dobrý vztah a princ ho již od začátku uctíval. Menger se mu snažil vštípit toleranci k menšinám a úctu ke vzdělání a vědě. Jak se lze dočíst v jeho sešitech, začal výrazně nenávidět nejen šlechtu, ale také duchovenstvo. Z tohoto důvodu se mu protivila i francouzština. I po skončení výuky v roce 1877 byl Menger s princem v

---

²⁸ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 51.

²⁹ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 49.

³⁰ tamtéž, str. 49.

kontakty. Doprovázel ho na studijní cesty a spolupracoval s ním na knize *Rakouská šlechta a její konstituční povolání, která kritizovala rakouskou šlechtu*.³¹

Mezi významné učitele patřili samozřejmě i učitelé češtiny, Hermengild Jireček a Antonín Gindely. Ti se v přednáškách střídali a měli za úkol přiblížit princovi český jazyk a české dějiny, které se princovi ihned zamlouvaly. Pod jejich vedením tak Rudolfovy sympatie ke Slovanům stále rostly. Detailně se však těmito profesory budu zabývat až v další části práce, zejména se zaměřím na jejich názory spojené s mladým princem.

Dne 24. července 1877 skončilo Rudolfovo studijní období a s ním i Latourova odpovědnost za výchovu následníka. Rudolf byl zplnoletěn a povolán k vojenské službě. Při příležitosti vyhlášení plnoletosti došlo k několika oslavám a všichni Rudolfovi učitelé obdrželi Řád železné koruny 3. třídy a tím získali právo ucházet se o stav rytířský (jediný Menger se nezúčastnil). Na přání arcivévodky Karla Ludvíka byl Rudolfovi přidělen nový nejvyšší hofmistr hrabě Bombelles, který měl za úkol naopak uklidnit princovy liberální aktivity a podnítit zájem v lovu a střelbě a lásku k přírodě. Korunního prince ale sváděl k lehkomyšlnému životu a vnitřní rozervanosti. Po sebevraždě v Mayerlingu byl Bombelles dokonce považován za jednoho z viníků.³²

3.2. Mládí

Po skončení studií začal korunnímu princovi zcela nový život. Všichni jeho dosavadní učitelé byli propuštěni a byl mu přidělen nový nejvyšší hofmistr, kandidát Karla Ludvíka, hrabě Bombelles. Jako jeho přítel korunní princ Vilém v Berlíně i Rudolf si přál po skočení studií dále studovat vysokou školu. Je logické, že tomuto přání nikdy nebylo vyhověno a pro Rudolfa to bylo velké zklamání, které svému otci vyčítal až do své smrti. Rudolf byl přitom velmi vzdělaný a jeho celoživotní vášní se stalo čtení odborných knih, zejména týkajících se ornitologie, zoologie a vědy. Místo toho se měl Rudolf zabývat vojenskou činností a hrabě Bombelles ho ve svém volném čase zaměstnával procházkami s mladými

---

³¹ GRÖSSING, Sigrid-Maria. *Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat*. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 75–76.

³² HAMANN, Brigitte. *Rudolf: korunní princ a rebel*. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 74.

dámami z vysoké šlechty.³³ Přestože se zpočátku nový život Rudolfovi zamlouval, brzy se mu vrátila pochmurná nálada a na přání císaře měl před svými povinnostmi ještě nějaký čas cestovat. První cestu podnikl hrabě s princem na řecký ostrov Korfu, kam později ráda jezdívala i jeho matka Sisi, která si zde dokonce nechala postavit i zámek v antickém stylu Achillion.³⁴ Zde se nezdržel dlouho a posléze mu bylo dovoleno vycestovat do Švýcarska a Anglie s jeho bývalým nejmilejším učitelem Carlem Mengerem. Pod jeho vedením se zde měl seznámit s důležitým průmyslem. Ještě před cestou do Anglie bylo naplánováno, že navštíví i majetky svého prastrýce Albrechta ve Slezsku. Korunní princ byl Slezskem přímo uchvácen a zde se mu otevřel zcela nový svět. Pod vlivem dojmů také později napsal článek s titulkem „Domény arcivévody Albrechta ve Slezsku“, který byl zveřejněn v tisku Wiener Zeitung dne 4. listopadu 1877. Avšak zpětná vazba Albrechta byla negativní. Již v této době byla Rudolfova politická představa neobvyklá a o to více nevhodná, jelikož příslušela habsburskému následníku trůnu. Arcivévoda Albrecht jakožto silně kontroverzně smýšlející muž se domníval, že korunní princ sympatizuje se socialisty a článek se ho velice dotkl. Ve svém dopise princovi vyčítal přátelství s Mengerem, který má na něj velice špatný vliv, neboť „jakožto korunní princ nesmí vystupovat jako novinový zpravodaj“³⁵ Po výměně těchto názorů, dobré vztahy mezi Rudolfem a Albrechtem navždy ochladly. Ba dokonce později, díky dalším novinovým článkům, které princ vydal, vyústí jejich vztah až v nepřátelství.³⁶

Po této cestě v roce 1878 zamířili do Švýcarska za švýcarským hodinovým průmyslem. Následně vycestovali do Anglie, kde zrovna pobývala i jeho císařovna matka, která se chtěla zúčastnit lovů v Cottesbrooku. Bohužel tato cesta neprobíhala v příliš šťastném duchu. Jak jsem již zmiňovala, Rudolf neměl s matkou dobrý vztah, byl vůči ní velice přecitlivělý a stále se snažil o její pozornost, které se mu nikdy plně nedostalo. Již v

---

³³ WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 114

³⁴ PRASCHL-BICHER, Gabriele. Korunu snímám z unavené hlavy: Soukromý život císařovny Sissi. Praha 1996. s. 87.

³⁵ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 77–78.

³⁶ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 77

této době se spekovalo o vztahu císařovny k jejímu průvodci Bay Middletonovi. O klepech se doslechl i princ a k mladému kapitánovi se choval velice hrubě a ve společnosti ho urazil. Alžběta byla chováním svého syna velice pobouřena a Anglii opustila předčasně.³⁷

Císařovna, oproti princovi, nebyla v Anglii příliš oblíbena. Královnu Viktorii neměla v oblibě, jelikož ji shledala jako starou, tlustou dámu. Alžběta takovými lidmi nechtěla být obklopena, zejména ve starším věku.³⁸ Zatímco Sisi přijela do Anglie čistě za svým osobním účelem, jehož hlavní součástí byly dostihy a rozmařilý způsob života, Rudolf viděl cíl své cesty zcela v něčem jiném. Navštívil různé univerzity a britská muzea, kde zkoumal ornitologické sbírky. Prostřednictvím rytíře Karla Scherzera, který určoval a plánoval trasu po anglických průmyslových oblastech, se snažil osobně setkat i s Charlesem Darwinem. Tento pokus o shledání se údajně neměl vídeňský dvůr vůbec dozvědět. Bohužel k Rudolfově velkému zklamání se setkání nakonec neuskutečnilo.³⁹ Co považují za důležité, je, že ještě v Anglii napsal, ve spolupráci s Mengerem, 48 stránek spisu Rakouská šlechta a její konstituční poslání. Kniha obsahovala nejen protišlechtické názory, ale také protiautoritářské a patriarchální. V tomto spisu srovnával rakouskou šlechtu s anglickou, která naopak přijímala mezi sebe měšťanskou vrstvu. Anonymní článek vyšel v březnu roku 1878 v Mnichově. Ve Vídni spis samozřejmě způsobil vlnu skandálu a rozruchu a začaly vznikat klepy o tom, kdo je skutečný autor tohoto pojednání. Tajemství o autorovi bylo ještě dlouhou dobu po princovi smrti zachováno, avšak císař skutečného autora tušil již mnohem dříve.⁴⁰

Následně odcestoval do Paříže a jako poslední cíl cesty byl naplánován Berlín, kde se měl setkat s císařem Vilémem a knížetem Ottou von Bismarckem. I zde udělal mladý princ na pruský dvůr kladný dojem. A jelikož se o následníku trůnu vědělo, že je vášnivý lovec, uspořádali na jeho počest lov v Postupimské oboře. Zde bych ráda jen stručně zmínila jednu zajímavost, která se přihodila během tohoto lovu. Rudolf zde ulovil albínského neboli tzv.

---

³⁷ CORTI, Egon Caesar. Alžběta: zvláštní žena: podle písemné pozůstalosti císařovny, deníků její dcery a dalších nezveřejněných dokumentů. Praha, 2008. Str. 299.

³⁸ VON WALLERSEE-LARISH, Marie Louise. Paměti důvěrnice císařovny Alžběty, vydavatelství VÍKEND, Praha 2014 str. 220.

³⁹ OPPOLZER, Albin. Karl Ritter von Scherzer, Wien 1949, str. 166.

⁴⁰ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 79.

„bílého jelena“. Tento druh byl v této době velice vzácný, avšak kolovali o tomto zvířeti špatné zvěsti. Tento jelen totiž znamená podle staré lovecké tradice brzkou smrt. Proto byli tímto úlovkem zaskočení i všichni ostatní přítomní lovci. Rudolf nebyl pověřčivý, a tak se nad tímto znamením pouze pouсмál. Jak již ale víme, tato pověra se skutečně o pár let později potvrdila.⁴¹

Po návratu zpět do Vídně se Rudolf začínal zabývat opět vědou a především ornitologií. V roce 1873 se seznámil s nejznámějším ornitologem Alfredem Brehmem, který se stal také později jeho blízkým přítelem. Společně se účastnili různých honů, měřili rozpětí ulovených ptáků a vše si zaznamenávali do dlouhých tabulek. Brehm neměl příliš dvorské chování – byl hrubý, skákal do řeči a zcela postrádal respekt a autoritu. To pro Rudolfa nebylo překážkou, ba právě naopak. Místo vojenských povinností podnikl další výzkumnou cestu po Dunaji se svým švagrem bavorským princem Leopoldem (choť arcivévodkyně Gisely). Na tuto cestu ho doprovázel i jeho přítel Brehm a další ornitologové Eugen von Homeyer a Eduard Hodek. Přímo na palubě byli ptáci loveni a následně vědecky zkoumány a preparováni. Tyto zážitky poté sepsal ve své první knize „Patnáct dní po Dunaji“, která byla vydána anonymně v roce 1878 ve Vídni. Avšak už z jeho věnování „Mému švagrovi Leopoldovi, zdatnému lovcovi, věnováno ve věrné přátelství“⁴² bylo patrné, kdo je skutečným autorem této knihy. Kromě této knihy napsal Rudolf další tři eseje o ptácích, které zveřejnil v odborném časopisu *Mitteilungen des ornitologischen Vereines*. Také napsal spolu s Alfredem Brehmem stať „Dvanáct jarních dnů u středního Dunaje“.⁴³

V této době Rudolf stále vedl relativně svobodný a šťastný život. Zabýval se pouze ornitologií, cestoval a žádné manželské a vojenské povinnosti ho zatím nesužovaly. V roce 1878 byl ale nucen na císařův rozkaz odcestovat do Prahy a vykonávat vojenské povinnosti. Získal zde hodnost plukovníka 36. pěšího pluku „Mladá Boleslav“ a vykonával zde svou funkci. Brzy si však Prahu zamiloval a svůj 36. pluk nazýval svým domovem. Pobytem v Praze se budu zabývat podrobněji v druhé části, a to díky analýze názorů českého tisku a

---

⁴¹ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 79.

⁴² HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 95.

⁴³ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 84.

šlechty. Prahu však ale uvádím z toho důvodu, abych poukázala na jeden důležitý fakt, který souvisel s jeho spisovatelkou činností. I když v Praze vedl celkem harmonický život, po návratu z Prahy sepsal svou závěť, která nám dokládá, že již v této době trpěl Rudolf úzkostmi, strachem a sebevražednými sklony. Závěť sepsal Rudolf pravděpodobně v sentimentální chvíli, neboť obsahuje rozpory, které se u něj později nevyskytují.⁴⁴

3.3. Vztah k českým zemím

Korunní princ přijel do Prahy v roce 1878 a ubytoval se na pražských Hradčanech, kde sídlila i jeho prateta, stará císařovna Marie Anna Savojská, manželka bývalého císaře Ferdinanda I. Dobrotivého. Účelem tohoto pobytu bylo samozřejmě konání vojenské služby, ale také se pokusit nabídnout Čechům částečný mír, neboť jak je nám známo, Češi nechovali příliš velkou lásku k vládnoucím Habsburkům.⁴⁵ Česká šlechta však zpočátku předstoupila k mladému následníku s několika předsudky. Rudolf si však Čechy získal nejen svou vynikající znalostí češtiny, ale také jedním politickým gestem, když se postavil na stranu Slovanů. V této době převládaly národnostní, sociální a politické boje a aktuální byla především národní otázka, která se snažila výrazně posílit slovanský vliv v monarchii.⁴⁶ Češi byli podle Rudolfa znevýhodněni ve srovnání s Němci i Maďary, a tak se postavil na stranu Slovanů a vypracoval proslovanský leták o úloze Slovanů v monarchii. Po tomto vystoupení si české prostředí začalo vkládat do Rudolfovy osoby značné naděje. Česká společnost byla také zaskočena jeho liberálními představami, přesto v něm spatřovala naději, která by mohla zlepšit poměry a celkovou situaci v českých zemích. ⁴⁷ U příležitosti 50. výročí svého založení v roce 1883 dokonce pojmenovala po korunním princ Rudolfovi Česká spořitelna budovu české filharmonie. Slavnostní otevření budovy se měl konat 24. ledna 1885, avšak z důvodu nemoci následníka trůnu byl termín přeložen na 7. února.

---

⁴⁴FREIHERR VON MITIS, Oskar. *The Life of the Crown Prince Rudolph of Habsburg: With Letters and Documents Found Amongst His Effects*. Přeložil M. H. JEROME, Eileen O'CONNOR. Skeffington, 1930. str. 226.

⁴⁵ tamtéž, str. 51.

⁴⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří a VLNAS, Vít. *Ve stínu tvých křídel...: Habsburkové v českých dějinách*. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995. str. 229.

⁴⁷ HAMANN, Brigitte. *Rudolf: korunní princ a rebel*. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 111.

Bohužel ani v tomto datu se Rudolf nedostavil a tak slavnostní otevření pražského Rudolfiny proběhlo bez korunního prince. V této kapitole se ale pokusím vylicít, jaký měl Rudolf vztah k českým zemím, a lehce nastíním i tehdejší českou politickou situaci. Zaměřím se na jeho harmonická léta v Praze, kde žil se svou manželkou belgickou princeznou Štefánií, během nichž se i postupně měnil jeho názor na českou společnost.

Lze obecně říci, že Rudolf byl Prahou a českým prostředím zcela uchvácen. Částečně na tom měli zásluhy i jeho čeští učitelé, kteří ho češtině vyučovali a obeznámili ho s tamními českými poměry a celkovou politickou situací. Své sympatie k tomuto národu dával silně najevo i na císařském dvoře a to byl také jeden z důvodů, proč nebyl vídeňskou šlechtou příliš oblíben. Důležité je zmínit, že přestože Rudolf důsledně hájil věc Slovanů, nikdy ne z národních důvodů. Zasazoval se za ně, jelikož uznával, že rozšíření Rakouska-Uherska na Balkáně by bylo možné prosadit jen za pomoci slovanského obyvatelstva. A jak jsem již výše uvedla, dalším důvodem, proč slovanské zájmy hájil, byl důvod sociální. Ve srovnání s Němci a Maďary byly české země kulturně, sociálně a hospodářsky nejslabší a potřebovaly pomoc. To nám dokládá i jeho dopis z roku 1882 psaný Latouroví: „Mnohem důležitější a závažnější než všechny tyto historiky (národní boje), jsou sociální nepokoje, které se projevují zřetelněji. V českých dolech to hrozivě vře. I zde už byly některé povážlivé příznaky a já jsem musel teď v posledních týdnech vícekrát uvést oddíly své divize do pohotovosti.”⁴⁸Lze podotknout, že tyto národnostní boje si Rudolf zprvu neuvědomoval.

Téměř všichni učitelé byli přívrženci nadnárodní velkorakouské říše a snažili se princovi vštípit představu jednotné říše složené z několika národů. Kromě Gindelyho a Jirečky však na nacionalistické boje učitelé neupozornili, a i když byl Rudolf obeznámen s českou situací, až do svého pobytu nevěděl, jak moc vážná situace to je. V 80. letech tato nadnárodní strana začala ztrácet stále více přívrženců a najednou všude získával na významu národní prvek s cílem hájit národní zájmy.⁴⁹

Korunní princ ale nehájil zájmy českých zemí dlouho. V roce 1879 vystřídal liberální vládu ministerský předseda hrabě Taaffe klerikálně-feudální vládou, která byla Čechům mnohem blíže. Rudolf se snažil přemluvit svého přítele a bývalého vychovatele Latoura,

---

⁴⁸ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 113.

⁴⁹ BLED, Jean-Paul. Kronprinz Rudolf, Böhlau, 2006, str. 46.

aby právě on převzal úřad předsedy vlády, ten ale odmítl. Rudolf, jakožto silný liberál, viděl, jak za Taafovy vlády mizí z Čech liberalismus a roste klerikalismus a nacionalismus. Následník začal proti této „smířovací politice“ vystupovat a začal se hlásit v roce 1878 k smířovací liberální politice pod vedením Adolfa Fischhofa a českého liberála Riegera. Rozdíl mezi „smířlivými stranami“ spočíval v tom, že Taafe přiznával národní ústupky a tím podle Rudolfa podporoval národní protiklady, čímž se podle Rudolfova názoru zpečetil rozpad Rakouska-Uherska, v němž již neviděl žádnou jednotu. Naopak Fischhof se zasazoval o společnou politickou práci různých stran i přes všechny národní překážky.⁵⁰ Pro Rudolfa byla tato politika velikým zklamáním českých feudálních pánů a jeho vztah k českým zemím se začínal postupně ochlazovat. Přesto doufal, že se ostatní Slované rozhodující měrou pokusí posílit liberalismus v rakouské politice. Tento fakt nám dokládá jeho vyjádření v dopisu Latourovi z roku 1882: „Feudální pánové stojí na jejich straně, ačkoli mezi takzvaně feudálními aristokraty v Čechách a mezi Čechy nižších stavů vládne velká názorová odlišnost, ale ti poslední se k ni přidávají jen proto, aby dosáhli svých zvláštních cílů; okamžik, kdy nechají pány padnout a kdy vztyčí v čele svých snah liberální vlajku, k níž v mnohém ohledu patří ještě radikálněji než četní němečtí přívrženci ústavy, asi už není příliš vzdálen.”⁵¹ Rudolf navrhl, aby koruna podporovala německou liberální stranu, k níž by se připojily všechny ostatní liberální strany, a aby se Češi spojili s Němci, tím předešli dalším národnostním bojům a poté by dosahovali svých společných cílů. Tento návrh však nikdy nenabyl platnosti a Rudolf začal být v Praze čím dál tím více nešťasten.

Byl dokonce zapleten do tzv. „chuchelské rvačky“. „Das Österreichische Corps Prag“ byla studentská organizace, která slavila v oněch dnech 20. výročí založení, a při této příležitosti došlo k těžkým střetnutím mezi německými a českými studenty. S vůdcem českých studentů dr. Františkem Ladislavem Riegerem se následník snažil najít řešení těchto konfliktů a celkovou situaci uklidnit.⁵² Jak se dovídáme ze Štefáníích pamětí, tato

---

⁵⁰ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 114–115.

⁵¹ BLED, Jean-Paul. Kronprinz Rudolf, Böhlau, 2006, str. 48.

⁵² HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 117.

⁵³ URBAN, Otto. Česká společnost 1848–1914, Praha 1982, str. 357.

neuspokojivá politická situace ovlivnila i Rudolfův soukromý život, jelikož se před ní vyjádřil, že v celkovém důsledku odmítá nejen rakouskou šlechtu, ale také tu českou. Ona však měla na rakouskou a českou šlechtu zcela jiný názor. Ve svých pamětech kriticky citovala manželův názor na šlechtu jako „na sice mocnou, avšak lenošnou upadající společenskou třídu, která se straní státní a vojenské služby, aby mohla vést povalečský život.”⁵⁴ První prudké rozepře mezi manželi byly vyvolány právě jejich rozdílnými názory na aristokracii. Čím více se Rudolf obklopoval liberálními přáteli, tím více se Štefanie pohoršovala nad manželovými nestavovskými styky. Tento rozpor byl také později jedním z důvodů, proč se jejich manželství rozpadlo.

Ještě před touto politickou situací vedl v Praze celkem spokojený život. Kromě oficiálních a politických činností se každou volnou chvíli věnoval ornitologii nebo psaní svého cestopisu *Cesta Orientem*. Kromě této práce sestavoval i první politické memorandum o současné politické situaci v Rakousku. I jeho žena měla spoustu práce – jménem císařského rodu otevírala školy a nemocnice, navštěvovala muzea a společně s Rudolfem přijímala zahraniční delegace. Organizovala obědy, slavnostní večeře i večírky a stala se zářícím středem nejvyšší společnosti české metropole. Pro manžele to byly zřejmě jediné šťastné časy. Důvodem této harmonie byl nejspíše klid, který Rudolf ve svém životě konečně našel. Dosud byl jeho život štván vnitřní hektičností, která se ho zmocňovala už v dětství. Po příjezdu do Vídně se jeho úzkosti opět vracely a svou duši začal léčit kouřením, pracováním dlouho do noci a především alkoholem. V Praze poznal poprvé pocit domova a užíval si zde svůj nezávislý svobodný život. Velice rád navštěvoval chudinské čtvrti, vedl dlouhé diskuze s prostými lidmi a také rád trávil čas s chudými dívkami. I přes pozdější starosti v české politické sféře se odborníci shodují na tom, že v Praze prožil nejšťastnější období svého života.

3.4. Rudolf a ženy

Již od narození byl princ středem zájmu mnoha žen, avšak pouze pár z nich mělo na Rudolfa neblahý vliv. Podle zachovaných fotografií nelze Rudolfa hodnotit jako příliš

---

⁵⁴ STEPHANIE, princezna belgická. *Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny*. Autorisované vydání. V Praze: Ot. Štorch-Marien, 1936. str. 152.

velkého krasavce, byl spíše malé a štíhlé postavy, se slabě nazrzlými prořídými vlásky. Svou jemností a křehkou povahou se blížil spíše ideálnímu obrazu romantického charismatického mladíka, který svými pronikavými očima lámal srdce několika žen. O tom, jak skutečně následník vypadal a jakým způsobem působil na ženy, se můžeme dočíst z mnoha dívčích deníků. Například jeho švagrová princezna Louisa von Coburg, která byla do Rudolfa tajně zamilována, si až poeticky poznamenala ve svém deníku: „Byl více než krásný, byl svůdný. Středně veliký a velmi souměrně rostlý, byl velmi silný, i když vypadal něžně. Zřetelně se projevovala jeho čistá rasa a člověk u něho myslel bezděčně na plnokrevníka, protože od něho měl také to podstatné... jakou on měl lehkou mysl a nálady. Na jeho matné pleti se odrážela sentimentalita. Byl velmi citlivý a střídal nálady; v jednom okamžiku byl milý, v následujícím rozhněvaný a byl schopen v třetím okamžiku zase být tím nejroztomilejším člověkem. Rudolfův tajuplný způsob mluvy spoutával jeho posluchače, z nichž každý se cítil polichocen, že pochopil něco z jeho bytosti.”⁵⁶

Již před svatbou s belgickou princeznou Štefánií byl známý svými skandálními aférkami s různými ženami. Již výše uvedený výrok dokazuje, že korunní princ se nemusel nějak více namáhat, když dostal chuť na nějaká milostná dobrodružství. Ženy se mu vnucovaly, špehovaly ho a vynalézaly nejrůznější triky, aby získaly jeho přízeň. Rudolf toto chování téměř nenáviděl a tyto tucty žen, které se mu vrhaly kolem krku, byly odpovědné za obraz, jaký si Rudolf udělal o ženě jako takové – pohrdal jí. O tom nám dokládá i jeho manželka Štefánie, která si později stěžovala, že „Rudolf v důsledku mnoha zkušeností, které od mlada se ženami získal, ženu jako takovou podceňoval, nepovažoval ji za rovnocennou bytost.”⁵⁷ Ženy pro něj znamenaly v nejlepším případě erotické partnerky či sexuální lovnou zvěř. Duševní vazbu, pokud ji k ženám vůbec pociťoval, měl pouze ke své sestře Gisele, k manželce Štefánii na samém počátku nešťastného manželství a ke své stálé metrese Mizzi Casperové. Rudolf jakožto nevyrovnaný muž nebyl schopen opravdového, hluboce lidského vztahu. A tak zřejmě neměl ani žádné výčitky svědomí, když s sebou na

---

⁵⁵ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 89

⁵⁶ VON COBURG, Louisa. Throne die ich stürzen sah. Wien, 1926. str. 141

⁵⁷ STEPHANIE, princezna belgická. Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny. Autorisované vydání. V Praze: Ot. Štorch-Marien, 1936. str. 211.

smrt bral poněkud blouznivě založenou mladou dívku Mary Vetserovou, která byla do něj bláznivě zamilovaná.

V této kapitole nebudu líčit všechny jeho aférky či milenky, ale pouze ženy, které mu byly blízké, staraly se o něj, ovlivňovaly ho a částečně také formovaly jeho osobnost. Kromě jeho sestry Gisely a manželky Štefánie k nim patřila také vychovatelka Charlotta Weldenová, jež jako náhradní matka sehrála v Rudolfově životě podstatnou úlohu. Poté popíši vztah k jeho první milence herečce Johaně Buska a zmíněné Mizzi Casperové a na závěr se budu zabývat rodinou Vetserových (matka Helena a dcera Mary Vetserová), jež svým vlastním způsobem výrazně zasahovala do Rudolfova života.

Je zcela pochopitelné, že Rudolf měl velice blízký vztah ke své sestře Gisele, neboť vyrůstali společně a měli zpočátku stejné chůvy a komorné. Tento emociální vztah mezi nimi trval celý život a Gisela byla jediný člen císařské rodiny, s nímž princ udržoval častější styky. Se svou druhou sestrou Marií Valerií si příliš tolik nerozuměli, jelikož Marie Valérie vyrůstala v Uhrách a jako jediné dítě ji vychovávala sama císařovna. Proto se také často stávalo, že Rudolf na Marii velmi žárlil a na rozdíl od své sestry si ke své matce najít cestu nikdy nedokázal. Arcivévodkyni Giselu a malého Rudolfa vychovávala především babička arcivévodkyně Žofie a baronka Charlotta Weldenová, kterou nazývali „Wowo”.⁵⁸ Proč byla hlavní chůvou jmenována právě tato žena, nám není známo. Je však zřejmé, že musela mít důvěru císařské rodiny a splňovat i určité osobní a povahové požadavky. Bezdětné baronce bylo třiačtyřicet let, když ji císař pověřil vedením dětské komory. Weldenová zůstala ve funkci až do doby, kdy byla Rudolfova dětská komora rozpuštěna a pro korunního prince byl zřízen samostatný dvůr. I po svém odchodu nadále sledovala vývoj korunního prince a všimla si každé změny jeho labilního zdravotního stavu. Důležité je podotknout, že jako jediná si začala všimnout jeho sebevražedných sklonnů a nějakým způsobem je řešit. Dokonce o nich informovala i císaře a císařovnu. Ti však upozornění nebrali příliš vážně, a jelikož byl Rudolf velmi vznětlivý a citlivý, často tyto jeho nálady ignorovali.⁵⁹ Vztah mezi nimi zůstal po celý život vřelý a srdečný. Rudolf se na baronku vždy obracel se svými problémy a ona mu jako jedna z mála skutečně naslouchala.

---

⁵⁸ WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 78.

⁵⁹ tamtéž, str. 78.

Blízký vztah udržoval také se svou první milenkou, herečkou Burgtheatru Johannou Buska. Narodila se v Královci ve východním Prusku a byla o deset let starší než korunní princ. Dodnes však není zcela jisté, zda se jednalo skutečně o milostný poměr, či pouze o platonickou lásku. Pokud se jednalo o milostný poměr, lze ho časově zařadit mezi roky 1877–1878, kdy byl Rudolf přeložený k c.k. pěšímu pluku do Prahy. S korunním princem byli v kontaktu ještě pár let, zda se setkali osobně již není nikde uvedeno. V roce 1880 se herečka provdala za uherského hraběte a tím tak chtěla zřejmě uniknout špatným pomluvám o poměru s Rudolfem. To se jí bohužel moc nepodařilo, ba právě naopak – z manželství vzešel syn Alexander, jenž se narodil v roce 1881. Ve Vídni tak připisovaly někteří lidé otcovství korunnímu princovi. Když byl totiž Rudolf přeložen do Prahy, herečka tam párkrát odcestovala za prací, když hrála v jednom z pražských divadel, a proto nelze vyloučit, že se zde shledala i s Rudolfem. Herečka zemřela v roce 1916 v Drážďanech a zajímavostí je, že i její náhrobek zdobí nápis: Johanna Buska, hraběnka Török-Neumann, tajemství své lásky ke korunnímu princovi vzala s sebou do hrobu.⁶⁰

Rudolfova nezávislost neměla dlouhého trvání. Mezitím, co si mladý princ vychutnával po studiích svou svobodu, u vídeňského dvora se již uvažovalo o vhodné budoucí císařovně. Přicházely vhod pouze rovnorodé katolické vládnoucí rodiny a těch bylo velice málo. Rudolf měl zprvu, na císařovo přání, zajet na námluvy do Madridu, Lisabonu a následně do Saska. Ani jedna princezna se princovi nezamlouvala a nakonec padla volba na ne příliš hezkou belgickou princeznu Štefánii. Z jejího deníku se můžeme dočíst, že námluvy probíhaly spíše idylicky: „Políbil mi ruku, oslovil mne německy, pak mi řekl několik lichotivých, ale velmi formálních slov a už po několika minutách vyslovil tu závažnou otázku, která měla rozhodnout o naší budoucnosti. Nato mi nabídl rámě a tak jsme přistoupili k našim rodičům s prosbou, aby požehnali našemu zasnoubení.“⁶¹ Zajímavostí je, že i na tuto cestu do Belgie za možnou nevěstou ho doprovázela herečka z bádenského divadla, která byla i jeho aktuální milenkou. Přestože se mohlo zdát, že princ našel ve Štefánii zalíbení, dopisy, v nichž oznamoval své zasnoubení, jsou psány spíše stereotypně.

---

⁶⁰ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 65.

⁶¹ STEPHANIE, princezna belgická. Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny. Autorisované vydání. V Praze: Ot. Štorch-Marien, 1936. str. 64.

Své vychovatelce, která mu blahopřála k zasnoubení, psal: „Milá Nono! Nejvroucnější, nejsrdečnější dík za Tvůj milý dopis a blahopřání, které mě potěšilo. Jsem velmi šťastný a doufám, že jsem ve Štefánii našel dobrou, milující životní družku, věrnou poddanou jejího pána a císaře, vřelou vlastenku a skutečnou Rakušanku.”⁶² Pokud zde nehledíme na osobní pocity, které v tomto dopise vyjadřuje, nelze přehlédnout stereotypní obrat o „věrné císařově poddané” a „dobré Rakušance”. Následník trůnu tak tím pravděpodobně chtěl vyjádřit, že z dynastických důvodů mu žádná jiná volba nezbývala a že pouze uposlechl císařův rozkaz, aby zajistil budoucnost dynastie.

Svatba se konala 10. května 1881 v augustiánském kostele a po několika hodinách se novomanželé odebrali do zámku Laxenburg, kde strávili líbánky. Líbánky neprobíhaly zrovna v nejlepším duchu. Štefánie ve svém deníku vypovídá, že si s Rudolfem vůbec nerozuměli, a na svou svatební noc vzpomíná s utrpením a odporem, kdy byla do manželství brutálně a násilně vržena.⁶³ Až společná domácnost v Praze je sblížila, a dokonce i Rudolf se snažil být své manželce zpočátku věrný manžel. Snažil si získat lásku své nezralé choti, respektovat její zájmy a city. Ačkoli zprvu vypadalo, že na přelétavého následníka měla belgická princezna pozitivní vliv, po návratu do Vídně problémy jejich manželství nabíraly na obrátkách. Na jaře v roce 1883 se dostavila zpráva, že Štefánie je v naději. Jejich vztah se opět zlepšil a Rudolf projevoval Štefánii až přehnanou péči. Princezna porodila dceru Alžbětu Marii, zvanou „Erzsi”. Svou povahou byla podobná spíše svému otci, se kterým si také rozuměla mnohem více než se svou matkou. Byla svévolná, extravagantní a také přívrženkyní sociální demokracie. Smrt svého otce připisovala zčásti své matce, která při svém manželovi nestála, když ji nejvíce potřeboval, a proto po jeho smrti s matkou již nikdy nepromluvila. Zemřela v ústraní v roce 1963.⁶⁴

Po porodu se opět mezi manželským párem začaly projevovat charakterové a světonázorové rozdíly a postupem času žili manželé odděleně. Ze Štefánie se stala sebevědomější žena, která se připravovala na úlohu císařovny, a Rudolf se vrátil ke svým

---

⁶² WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 92–93.

⁶³ STEPHANIE, princezna belgická. Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny. Autorisované vydání. V Praze: Ot. Štorch-Marien, 1936. str. 76.

⁶⁴ WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 97.

pravidelným pitkám v liberálních komunitách a hledal mimomanželská pobavení, při kterých se dokonce nakazil i pohlavní nemocí, kterou přenesl i na svou manželku. Štefánie již nadále nemohla plodit děti a tím i výrazně kleslo její postavení na vídeňském dvoře. Pro Rudolfa i Štefánii se po této zprávě zhroutil svět, jelikož naděje na následníka trůnu byla zmařená a princezna musela čelit na vídeňském dvoře každodennímu posměchu.⁶⁵ Není divu, že za těchto okolností manželství již po několika letech beznadějně ztroskotalo. I přestože Rudolf nebyl schopný navázat se svou manželkou hluboký vztah, byla mu při nejmenším dobrou společnicí a přítelkyní. I v posledních letech svého života se Rudolf snažil vztah obnovit a jsou doklady také o tom, že ji v letech 1887–1888 psal něžné a intimní dopisy, ve kterých projevoval i touhu se s ní setkat. Nutno také poznamenat, že ačkoli Štefánie nevěnovala jeho nářkům a stížnostem značnou pozornost, byla jedna z mála, která pár dní před jeho smrtí zaznamenala jeho špatný zjev a celkové zhoršení zdravotního stavu, na které upozornila i císaře.⁶⁶ O sebevražedných sklonech ale vůbec netušila. Po jeho smrti nejen truchlila, ale také ji začala děsit ztráta postavení a nejasná budoucnost. O pár let později vydala své memoáry „Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny“, ve kterých poznamenává i svůj celkový postoj k této tragédii: „Přesto mě ta smrt osvobodila od bezútěšného soužití plného strachu a starostí – ale za jakou cenu! Všechno, budoucnost moje i země, kvůli které jsem leccos trpělivě snášela, se roztránilo.“⁶⁷

V posledních letech svého života vedl Rudolf nejen velmi chaotický život, ale prožíval také milostný a lidský střed s Mizzi Casperovou. Tuto ženu zmiňují z mnoha důvodů – nejen že měla na Rudolfa ke konci života značný vliv, ale byla poslední, kterou Rudolf navštívil v den své smrti. Jako jediná žena tak věděla o jeho o plánu v Mayerlingu, neboť se ji v tuto noc svěřil a místo útěchy a podpory, kterou Rudolf očekával a která by pravděpodobně i předešla celé tragédii, tuto záležitost přešla s úsměvem na rtech a naopak

---

⁶⁵ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 305.

⁶⁶ tamtéž., str. 306.

⁶⁷ STEPHANIE, princezna belgická. Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny. Autorisované vydání. V Praze: Ot. Štorch-Marien, 1936. str. 208.

princi vyčetla, že je natolik slabý muž, že není tohoto činu schopen. ⁶⁸ Mizzi Casperová již měla s touto myšlenkou zkušenosti, neboť to nebylo poprvé, kdy se jí Rudolf svěřil se svým plánem. Z policejních spisů lze vyčíst, že Rudolf jí v létě v roce 1888 učinil návrh, aby se společně zastřelili v husarském kostele v Mödlingu. Mizzi tento nápad rázně zamítla a oznámila to prezidentovi vídeňské policie, který uvedl do protokolu plánovanou sebevraždu.⁶⁹

Tuto ženu potkal následník pravděpodobně na ulici, kde ho okamžitě zaujala. Tmavovlasá, plnoštíhlá dáma zaujala Rudolfa nejen svým vzhledem, ale také stejným psychickým založením a přístupem k životu. V její blízkosti již nemusel Rudolf brát ohled na své vysoké postavení a mohl se chovat volně a nenuceně. Tato žena tak zřejmě byla v poslední etapě jeho života jediný člověk, který dával jeho životu smysl a s nímž se cítil skutečně dobře. O její důležitosti nám dokládá fakt, že ji ve své závěti odkazuje velkou finanční částku. Navíc ji zanechal také dopis na rozloučenou, jehož obsah nebyl nikdy zveřejněn.⁷⁰ Mizzi Casperová tak měla pro Rudolfa zřejmě mnohem větší význam než ostatní ženy, včetně Mary Vetserové, s níž se rozhodl ukončit svůj život.

Rudolf nenavázal vztah jen s Mary Vetserovou, nýbrž i s její matkou Helenou. Baronka Vetserová pravidelně pronásledovala mladého prince v schönbrunnských zahradách, až se jí jednou skutečně podařilo získat Rudolfovu přízeň. Helena Vetserová se už od příchodu do Vídně v roce 1871 snažila získat přístup do nejvyšších společenských kruhů a pravidelně chodívala na diner, plesy a soaré do císařských paláců. Z deníku hraběnky Marie Festeticové⁷¹ se dovídáme, že se baronka dokonce jednou odvážila darovat princovi u oficiální večeře zlaté pouzdro na cigarety s vyrytým jménem Helena, které vyvolalo ve vysoké společnosti rozruch. Jednalo se spíše o společenské gesto, které mělo říci, že aktuální milenkou korunního prince je právě baronka Helena Vetserová. O tom, že císařská rodina nebyla z tohoto svazku nadšena, nemůže být pochyb. Hraběnka Festeticová

---

⁶⁸ WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 97.

⁶⁹ CORTI, Egon Caesar. Alžběta: zvláštní žena: podle písemné pozůstalosti císařovny, deníků její dcery a dalších nezveřejněných dokumentů, Praha, 2008. str. 414.

⁷⁰ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 335–337.

⁷¹ důvěrnice císařovny Alžběty

si poznamenala, že císař toto gesto okomentoval slovy: „Co ta žena s Rudolfem vyvádí, je neuvěřitelné, jezdí za ním na koni krok za krokem. Dnes mu také něco věnovala.”⁷²

O deset let později se do následníka trůn zamilovala i její sedmnáctiletá dcera Mary. Jelikož se rodina Vetserových pohybovala ve vysoké společnosti, nebylo obtížné si sjednat schůzku s Rudolfem osobně. Kdy se poprvé setkali, nelze přesně zjistit. Historici se shodují na tom, že se jejich pohledy poprvé střetly pravděpodobně na dostizích na jaře v roce 1888. Mary se do Rudolfa zamilovala na první pohled a posléze se mu rozhodla napsat dopis, ve kterém mu vylíčila své pocity. Jejich prostředníkem se stala hraběnka Marie Louisa Larischová, blízká přítelkyně nejen Mary, ale také samotné císařovny. Doprovázela Mary pravidelně do Rudolfových apartmánů a zařizovala, aby se o tomto románku nikdo nedozvěděl. V listopadu 1888 byla situace natolik vážná, že Larischová byla nakonec nucena informovat císaře, který Rudolfa požádal, aby aféru ihned ukončil. Mary byla totiž ve třetím měsíci těhotenství.⁷³ I její matka Helena se snažila po této zprávě znemožnit jakýkoli styk své dcery s korunním princem. Mary byla velice nešťastná a neustále se obracela na hraběnku Larischovou s prosbou, aby se ještě s Rudolfem setkala. Její povaha byla stejně tak vznětlivá a nevyrovnaná jako ta Rudolfova, to byl také důvod, proč si Rudolf vybral na svou poslední cestu právě Mary. Již koncem roku 1888 se Mary zabývala možností vzít si jed. O Vánocích poslala Mary hraběnce Larischové svou fotografii s věnováním: „Věrná až do smrti”, což hraběnku velice rozrušilo, ale o případném plánu neměla tušení. 13. ledna 1889 padlo zcela zřejmě osudné rozhodnutí. Záznam Heleny Vetserové podával zprávu, že této noci byla Mary opět tajně u korunního prince a domů se vrátila velice rozrušená. O dva dny později dala u zlatníka vyrýt pouzdro na cigarety pro Rudolfa se slovy: „13. leden. Díky osudu.” O pět dnů později sepsala Mary svou závěť a byla pevně rozhodnuta, že korunního prince doprovodí na jeho poslední cestě.

---

⁷² CORTI, Egon Caesar. Alžběta: zvláštní žena: podle písemné pozůstalosti císařovny, deníků její dcery a dalších nezveřejněných dokumentů, Praha, 2008. str 312.

⁷³ VON WALLERSEE-LARISH, Marie Louise. Paměti důvěrnice císařovny Alžběty, vydavatelství VÍKEND, Praha 2014 str. 153.

⁷⁴ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 341.

3.5. Vztah s rodiči

Jak jsem výše uvedla, jeho vztah k rodičům nebyl příliš harmonický. Nejen že v dětství postrádal svou matku, ale také si nerozuměl se svým otcem, který měl spoustu vojenských a politických povinností, a tak je zřejmé, že na svého syna neměl příliš času. Výchova chův a učitelů s liberálními názory tak měla na Rudolfovu osobnost velký dopad. Svou povahou byl vždy spíše podobný své matce. V mnoha ohledech, vědomě či nevědomky, ji napodoboval, rozvíjel stejné záliby, zájmy, názory a představy. Jejich světonázorová mínění se vzájemně překrývala a pravděpodobně o tom neměli ani ponětí. Císařovna nikdy nevedla se svým synem politický rozhovor a hovořili spíše jen o organizačních věcech a cestovních zážitcích. Není tak tajemstvím, že monarchii považovali za překonanou státní formu a viděli brzký zánik habsburské říše. Jakožto členové císařské rodiny byli spíše přívrženci republiky a jsou doklady také o tom, že se jednou Rudolf svěřil svému příteli, kterému prozradil, že jestli dojde k opravdovému zániku říše, vstoupí do služeb republiky, pravděpodobně Francie.⁷⁵ I svým duchovním založením byl podobný spíše své matce než svému otci. Byl vysoce inteligentní, nadaný fantazií, toužící po uznání, vznětlivý, precitlivělý a intelektuálně a fyzicky byl téměř kopií Alžběty. Oba byli svobodomyšlně založení a zastávali protiaristokratický, antiklerikální a liberální postoj. U korunního prince to bylo spíše z racionálního přesvědčení, u Alžběty převažovaly spíše citové důvody. Přestože si byli přesnou kopií, nikdy nedokázali navázat hluboký vztah. Rudolf byl ke své matce spíše kritický a často si stěžoval, že tráví čas raději se svými koňmi než s otcem a se svými dětmi. Na její výstřední nadšení pro jezdeckví a pozdější sklon k spiritismu reagoval až emociálním odstupem. Přestože měli velice chladný vztah, svou matku velice miloval a v dětství o ní často hovořil jako o krásné víle, která pro něj nebyla celé měsíce viditelná.⁷⁶ Navzdory zklamání i tak Rudolf toužil po její blízkosti a neustále se snažil získat její lásku, uznání a přízeň. Alžběta svůj zájem o Rudolfa ale příliš neprojevovala. Starosti, úzkosti a potíže císařovnu nikdy nezajímaly a paradoxem je, že jeho duše pro ni byla nepochopitelná. Jeho život se odvíjel mimo její dění a výjimkou nebyly ani

---

⁷⁵ WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 30.

⁷⁶ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 29.

závažné životní situace. Dokonce ani vážnou nemoc, která se u Rudolfa projevila v roce 1887, nebrala Alžběta na vědomí. Korunní princ se již naposledy před svou smrtí v roce 1888 pokusil získat matčinu pozornost tím, že ji k Vánocům věnoval pod vánoční stromek jedenáct cenných Heinových dopisů.⁷⁷ Bohužel k jeho zklamání matka dárku věnovala jen nepatrnou pozornost.⁷⁸ Alžběta byla v této době zaujata zasnubami své dcery Marie Valerie s arcivévodou Františkem Salvátorem, a tak měla zcela jiné starosti. Po jeho smrti se císařovna zcela stáhla z veřejného světa. Ačkoli měla velké výčitky, že svému synovi nevěnovala tolik času, svůj vztah k Rudolfovi zásadě přehodnotila a uvědomila si, jak moc svého syna milovala. Její psychický stav se po jeho smrti ale velmi zhoršil, a to natolik, že si přála klidnou smrt jako její syn. Z deníku Marie Valerie se dovídáme, že smrt Rudolfovi dokonce záviděla.⁷⁹ František Josef naopak do konce svého života litoval, že svému synovi nedokázal pomoci a že byl zaneprázdněn natolik, že si jeho trápení nevšiml.

Se svým synem sdílel císař pouze odmítavý postoj vůči pražské aristokracii, avšak pro který měl úplně jiné důvody než jeho syn. Neshodovali se nejen v politických názorech, ale také v celkové morálce a lidových ambicích. Rudolf měl v oblibě vyhledávat chudé prosté lidi a vést s nimi dlouhé diskuze. Císař by naopak nikdy nehledal přímý kontakt s lidem, žil v povzneseném světě, ve které konverzace s nestavovskými lidmi nepřicházely v úvahu. Proto svému synovi nikdy nerozuměl. Ani o jeho soukromý život se nikdy nestaral. Svého syna neustále káral a pravidelně mu připomínal jeho politické a vojenské povinnosti.⁸⁰ Snaha získat uznání rodičů hnala Rudolfa do několika projektů i výstřelků. Otec se neustále rozčiloval nad jeho neuspořádaným rodinným životem a skandály, které vyvolával svou politickou angažovaností a svými milostnými dobrodružstvími, jež měly za následek neschopnost zplodit budoucího následníka trůnu. Císař se ve svém synovi velice zklamal a ještě krátce před jeho smrtí 26. ledna v roce 1889 došlo mezi Rudolfem a jeho otcem k otevřené konfrontaci. Existují však pouze dohady, o čem spolu hovořili. Ať se

---

⁷⁷ Císařovna Alžběta byla velká ctitelka básníka Heinricha Heina.

⁷⁸ SCHAD, Martha, SCHAD, Horst, Marie Valerie, Deník nejmilejší dcery císařovny Alžběty Rakouské, Praha 2007. str. 156.

⁷⁹ tamtéž, str. 183.

⁸⁰ PERNES, Jiří. Pod habsburským orlem: České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století. Vyd. 2. Praha: Brána, 2006. str. 16.

jednalo o cokoli, je zaznamenáno, že když korunní princ odcházel z místnosti, otec za ním křičel, že není hoden stát se jeho následníkem.⁸¹ Pravděpodobně Rudolfa tato hádka ještě utvrdila více v rozhodnutí vzít si život. Ještě této noci se naposledy sešel se svým přítelem Morizem Szepsem, jenž nám vypráví ve svých pamětech poslední chvíle s následníkem, jenž mu líčil: „Císař mě před světem ponížil, vynadal mi... teď jsou všechny svazky mezi ním a mnou zpřetrhány. Konečně se cítím svobodný... v tuto chvíli – slyšte Szepsi – v tuto chvíli ze mě opadly všechny okovy, povinnosti a pochybnosti!“⁸² Jaký postoj zaujímal Rudolf ke svému otci je tak z výše uvedeného výroku více než zřetelné. Přesto, navzdory všem jeho protikladům, ho korunní princ velmi miloval a ctil.

3.6. Poslední léta

V posledních letech života se jeho zdravotní stav výrazně zhoršil. Po zjištění kapavky, jež se u Rudolfa zjistila v roce 1886, se zhoršil i princův duševní stav. To, že je Rudolf vážně nemocný a že již nemůže mít žádné potomky, byl u dvora známý fakt, ačkoli se oficiálně hovořilo o revmatismu, bronchitidě a zánětu kloubů. Pro Rudolfa byla tato nemoc začátkem konce. Byl velice bledý a ve společnosti si lidé začali všimnout jeho nezdravého fyzického vzhledu. Nemoc se projevovala ve vlnách a v letech 1888 přišlo výrazné zlepšení. Místo naděje však následovaly recidivy se silnými bolestmi kloubů, záněty spojivek, těžké deprese, pocity viny a výbuchy zoufalství a agrese. Přesto korunní princ navzdory svému labilnímu zdraví a psychice pokračoval ve svém vyčerpávajícím stylu života, který byl založen na pracovním zapálení a milostných dobrodružstvích. V noci místo spánku psal dopisy, vědecké statě a politické články, a aby se udržel ve stavu bdělosti, pil chlazené šampaňské smíchané s koňakem. Rudolf trpěl také silným kašlem, který potlačoval morfiem.⁸⁴ Máme důkazy o tom, že Rudolf od doby, co kašel ustal, bral tajně morfiem i

---

⁸¹ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 228.

⁸² SCHAEFER, Camillo. Mayerling: záhada smrti korunního prince Rudolfa. Přeložila Blanka PSCHIEDTOVÁ. Praha: Brána, 1999. str. 54.

⁸³ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 305.

⁸⁴ WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 102.

nadále, a tak není pochyb o tom, že se z Rudolfa stal postupem času narkoman. Ačkoli Rudolf tento styl života vnímal jako náplast na svoje útrapy a životní zklamání, morfium, ženy a alkohol užívané v hodinách těžké deprese jeho zdravotní stav stále více zhoršovaly. Později se k těžkým depresím přidaly i sebevražedné myšlenky, o kterých nám dokládají i dvě závěti, které v tomto období sepsal. S myšlenkami se nijak ve svém okolí netajil, ale jeho sebevražedné výroky nebral nikdo příliš vážně. Někteří blízcí přátelé byli však Rudolfovým psychickým stavem zneklidněni, to nám dokládá líčení jeho anonymního přítele, jenž prince vykreslil slovy: „Od jara 1887 trpěl opakovanými záchvaty melancholie, při nich vykládal všem v okolí stále stejným, stereotypním způsobem o předtuše své brzké smrti. Fyzicky očividně chátral z týdne na týden, stěžoval si na bolesti kloubů a hlavy a neustále si stýskal, že už se nedokáže věnovat svým studiím stejně intenzivně jako dříve. Po dva roky se v Rudolfově životě projevovaly vážné emocionální poruchy; od podzimu 1888 byl zjevně duševně narušený, kdyby se o jeho životním stylu vědělo, zcela jistě by byl velmi přísně sledován a lékařsky vyšetřen.”⁸⁵

Ve svém zoufalství, rezignaci a fanatickém vlastenectví byl Rudolf v posledních měsících svého života sám sobě největším nepřítelem. Ve svém životě neviděl již žádný smysl a uvaloval vinu především na sebe. Už v roce 1886 plánoval svou brzkou smrt, neboť sepsal svou poslední závěť, ve které veškerý svůj majetek odkazuje své dceři a manželka Štefanie ho mohla využívat pouze do svého eventuálního nového sňatku. Konečné rozhodnutí vzít si život padlo zřejmě 13. ledna 1889, kdy svůj návrh podal i své milence Mary Vetserové.⁸⁶ Lze konstatovat, že pro Rudolfa byla Mary pouze osoba, která ho doprovázela na onu poslední cestu. Potřeboval někoho, kdo byl ochoten s ním sdílet osamělost umírání a po odmítnutí Mizzi Casperové byla Mary jediným možným člověkem.

3.7. Mayerling

V posledních dnech před jeho smrtí neměli rodiče o jeho nutkání vzít si život ani potuchy, ačkoli Rudolf často nápadně hovořil o své blízké smrti s dvorní dámou císařovny

---

⁸⁵ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 309.

⁸⁶ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 214.

hraběnkou Festeticsovou. Ani ta však rozhovor nikdy nebrala vážně. Jediný pokus, jak předejít katastrofě, podnikla princezna Štefánie, která žádala pár dní před jeho smrtí o audienci u císaře. Na tuto událost hořce vzpomíná ve svých pamětech, ve kterých popisuje svůj strach o svého manžela: „Jeho úpadek pokročil tak daleko, že to i navenek bylo velmi nápadné. Ve svých třiceti letech vypadal Rudolf, jako kdyby mu bylo padesát let. Shledala jsem ho strašlivě zestárlého a jeho rysy byly zcela změněné. V úzkosti svého srdce jsem se odhodlala jít k císaři a otevřít mu oči. Přimkla jsem se k myšlence, že jeho zásah nám pomůže a zachrání nás... Bohužel mne císař odvrátil slovy, že je to pouze má představa, že Rudolfovi nic nechybí, je jen pobledlý, protože je často na cestách a bere si příliš velké úkoly.”⁸⁷

Dne 26. ledna proběhla již zmíněná velká hádka mezi Rudolfem a císařem, jejíž důvod není zcela znám. O důvodu sporu se ale předkládají různé verze – následníkům záměr dát se rozvést, přičemž historikové se domnívají, že tato verze je nejpravděpodobnější. Jeho výrazný obrat v chování a vyjadřování zaznamenali i očití svědkové, kteří vypovídají, že princ po audienci u císaře vypadal až k smrti vystrašeně a bledě. Již po této hádce vydává Rudolf pokyn, aby plánovaný lov v Mayerlingu byl pořádán o pár dní dříve. I v domě Vetserových se odehrávají prudké konflikty, neboť Helena Vetserová nachází Mariinu závěť.⁸⁸ Den poté je Rudolf pevně rozhodnutý, že si v Mayerlingu vezme život. Tento den strávil dle očitých svědků ve velké překotnosti. Ráno byl naposledy v kanceláři generální inspekce pěchoty a uděloval poslední vojenské audience. V deset hodin dopoledne navštíví hraběnkou Larischovou v hotelu Grand a naléhavě ji žádá, aby přivedla Mary do Hofburgu, neboť s ní musí o něčem mluvit. Hraběnka ve svých pamětech uvádí, že se tomuto přání velice zdráhala vyhovět, jelikož byla Mary velmi psychicky rozladěná a z jejich setkání by nevyplývalo nic dobrého.⁸⁹ Téhož dne od Rudolfa převzala také kazetu zašitou do látkového obalu a slíbila, že ji vydá jen tomu, kdo se prokáže heslem R.I.O.U.⁹⁰ Jak hraběnka

⁸⁷ STEPHANIE, princezna belgická. Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny. Autorisované vydání. V Praze: Ot. Štorch-Marien, 1936. str. 198,

⁸⁸ WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007. str. 142.

⁸⁹ VON WALLERSEE-LARISH, Marie Louise. Paměti důvěrnice císařovny Alžběty, vydavatelství VÍKEND, Praha 2014 str. 173.

⁹⁰ možná zkratka za R = Respektabel, I.O.= Inner Orient, U = Ungarn – Ctihodný vnitřní Orient Uherska

popisuje, pro kazetu si po jeho smrti přišel arcivévoda Jan Salvátor. Její obsah avšak nebyl nikdy znám. Po tomto rozhovoru hraběnka nakonec odpoledne přivezla Mary do Prátru, kde byly zřejmě domluveny poslední plány na následující den. Dívka se vrátila tohoto večera domů veselá a rozpustilá. Mary pravděpodobně již věděla, že ji hraběnka Larischová druhý den tajně dopraví do Hofburgu, a věděla také, že cesta odtamtud povede přímo do Mayerlingu.⁹¹ Ještě téhož večera se na německém velvyslanectví konala oslava na počest narozenin německého císaře Viléma II. a přítomny byly i dámy Vetserovy. Bylo to naposledy, co bylo možné vidět Rudolfa na veřejnosti, a jak uvádí Louisa Coburgová, všichni byli jeho zjevem a vypjatou nervozitou zděšení.⁹² Po slavnosti ještě přijal princ svého přítele a šéfredaktora Neuer Wiener Tagblatt Moritze Szepse. Dle zprávy policejního agenta Meissnera strávil noc korunní princ u Mizzi Casperové, které sdělil svůj plán na následující den. Vypil mnoho šampaňského a ve tři hodiny se s ní naposledy rozloučil.⁹³

Následující den, po několika hodinách spánku, vyřizoval své poslední pracovní záležitosti. Poté přijal svého přítele Moritze Szepse. Po této návštěvě napsal Rudolf celkem čtyři dopisy na rozloučenou a doplněk svého testamentu, který ležel od března 1887 v úřadu dvorního maršálka. Dochovala se i jeho poslední vůle, jež zní: „Sekční šéf von Szögyenyi-Marich bude tak laskav a otevře sám hned můj psací stůl v Tureckém pokoji ve Vídni. Dopisy budou odeslány Valérii, mé paní, baronu Hirschovi a Mizzi Casperové. Co se najde na penězích, prosím vše odevzdat Mizzi Casperové. Můj komorník Loschek zná její přesnou adresu. Všechny dopisy hraběnky Marie Larischové-Wallersee a malé Vetserové mně adresované budou okamžitě zničeny. S ostatními dopisy může Szögyenyi naložit podle svého uvážení. Rudolf.”⁹⁴ Zajímavostí je, že žádný dopis nezanechal své milované sestře Gisele, ale Marii Valerii, s níž neměl tak blízký vztah jako právě se svou starší sestrou. Kolem desáté hodiny ráno přijela pro Mary hraběnka Larischová a odvezla dívku do Hofburgu, kde na obě dámy čekal sluha, který je vedl postranní cestou do apartmá korunního prince.

---

⁹¹ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 353.

⁹² VON COBURG, Louisa. Throne die ich stürzen sah. Wien, 1926. str. 137.

⁹³ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 355.

⁹⁴ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 228.

Rudolf dámy přijal a poprosil hraběnku, zda může mluvit s Mary o samotě. Po patnácti minutách se vrátil zpět a hraběnce sdělil, že Mary již není v Hofburgu. Ve skutečnosti již byla touto dobou na cestě do Mayerlingu. Hraběnka uvádí, že se cítila být podvedena a mezi Rudolfem a ní došlo k ostré hádce. Rudolfovi se přesto podařilo přimět hraběnku, aby daný plán dokončila a řídila se jeho pokyny. Princ odjel v jedenáct hodin dopoledne a hraběnka spěchala do paláce Vetserových, kde se hrála domluvenou scénu, kterou jí uložil princ. Podle níž se Mary během vyjíždky dala na útěk a nepodařilo se ji chytit. Následně odjela na policejní prezidium, aby ohlásila, že dívka zmizela.⁹⁵ Odpoledne dorazil pár do Mayerlingu a přítomnosti baronesy si údajně kromě Loscheka a Bratfische nikdo nevšiml. 29. ledna v osm hodin ráno přijeli do Mayerlingu Joseph Hoyes a princ Philipp Coburg, které princ pozval na lov. Posnídal s nimi a vysvětlil jim, že z důvodu silného kašle se lovu nemůže zúčastnit. O tom, jak strávil Rudolf svůj poslední den, máme jen útržkové zprávy. Po jedné hodině odpolední se z lovu vrátil princ Coburg, vypil si s Rudolfem šálek čaje a následně odcestoval do Hofburgu na slavnostní večeři, na níž mělo být oznámeno zasnoubení arcivévodkyně Marie Valerie s Františkem Salvátorem. Odpoledne ještě Štefánii telegraficky požádal, aby ho u císaře ze zdravotních důvodů večer omluvila.⁹⁶ Od okamžiku, kdy byl pevně rozhodnut, že svůj život ukončí v Mayerlingu, se již Rudolf ani žádných rodinných setkání neúčastnil. Podle výpovědi hraběte Hoyose, s nímž Rudolf povečeřel, byl princ dobře naladěný a o věcech mluvil spíše flegmaticky. V devět hodin si korunní princ nechal zavolat Bratfische, aby mu zpíval vídeňské písně. Následně ho Mary odměnila malými zlatými sportovními hodinkami a Rudolf vydal pokyny na druhý den. Po jedenácté hodině se za nimi definitivně zavřely dveře. Co se odehrálo v noci z 29. na 30. ledna 1889 v ložnici v přízemí v Mayerlingu zůstane navždy tajemstvím. Loschek poté vypověděl, že celou noc slyšel, jak Rudolf neustále mluví s Mary, ale také ve své výpovědi uvedl, že Mary byla velice společensky unavená, neboť vypila příliš mnoho šampaňského.

Následující brzké ráno se ještě Rudolf objevil u Loscheka a přikázal mu, aby ho v půl osmé vzbudil. Pár minut poté zazněly dva osudné výstřely a jejich těla byla nalezena

---

⁹⁵ VON WALLERSEE-LARISH, Marie Louise. Paměti důvěrnice císařovny Alžběty, vydavatelství VÍKEND, Praha 2014 str. 197.

⁹⁶ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 365.

mrtvá.⁹⁷ Dnes už lze za zcela jisté považovat, že korunní princ v ranních hodinách nejdříve zastřelil mladou dívku a potom sebe. Tragédie otřásla celou rodinu a vyvolala v ní řadu pochybných rozhodnutí, domněnek, ale především pocit viny. O to více je zajímavostí, že se pohřbu, jenž se konal 5. února 1889, nezúčastnila ani jeho matka, Marie Valérie, a dokonce ani Štefánie. Císařovnin špatný duševní stav jí to neumožnil a Štefánie ve svém deníku uvedla, že se cítila velice trapně, jelikož se všude ve Vídni proslýchalo, že z tohoto světa odešel v doprovodu jiné dámy⁹⁸ V dopisu na rozloučenou Rudolf uvádí, že si přeje být pohřben po boku Mary na hřbitově v Allandu. Je však logické, že toto přání nebylo možné splnit, neboť se jednalo o následníka trůnu, jehož tělo musí být tradičně uloženo v Kapucínské hrobce. Maryina smrt byla naopak před veřejností zamlčována a i celková příčina jejich smrti byla přísně tajná. Jakmile byl Rudolf pohřben v Kapucínské hrobce, vynořily se první zvěsti o jeho smrti. Oficiální verzí však bylo, že princ trpěl duševní chorobou, která vyústila v nešťastnou náhodu. O sebevraždě se nesměla veřejnost dozvědět, jelikož sebevražda byla v očích katolíka tím nejtěžším smrtelným hříchem, proto byl lékař nucen prohlásit následníka trůnu za duševně chorého.⁹⁹ Náhlá smrt korunního prince hluboce zasáhla celou monarchii, zejména české země, které do Rudolfa vkládaly své naděje a viděly v něm záruku lepší budoucnosti. Ohlasům spojeným s jeho smrtí se budu detailně věnovat v následující části práce.

---

⁹⁷ tamtéž, str. 376.

⁹⁸ STEPHANIE, princezna belgická. Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny. Autorisované vydání. V Praze: Ot. Štorch-Marién, 1936. str. 204–205.

⁹⁹ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář - svůdník - psychopat. Přeložil Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 9-10.

OSOBNOST KORUNNÍHO PRINCE RUDOLFA Z POHLEDU ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Jak jsem již výše uvedla, v této části práce se zaměřím na samotné obrazy české společnosti, které budu analyzovat. Zaměřím se nejen na česká periodika, ale také na samotné reflexe Čechů, kteří si o Rudolfovi utvořili jistý pohled a názor. Pro účely své práce jsem si zvolila především české učitele a vychovatele, jenž měli ke korunnímu princovi blízký vztah, a kteří jeho osobnost výrazně ovlivnili. Půjde tedy o samotné reflexe osob z českého prostředí, které budu analyzovat a následně porovnávat. Využiji komparativní analýzu, která mi umožní pomocí srovnání reflexí a obrazů odpovědět na mé stanovené výzkumné otázky.

Obrazy, kterými se budu zabývat, jsem rozdělila do 6 kapitol. Nejdříve se zaměřím na narození následníka trůnu, které do české společnosti přineslo naději a nová očekávání. V druhé kapitole se budu věnovat názorům českých učitelů, kteří Rudolfa v mladistvých letech vyučovali. Pozornost budu soustřeďovat především na historika Antonína Gindelyho, který své bezprostředí reakce na korunního prince popisuje v dopisech určeny pro Jiřího Kristiána z Lobkowitz, který se s mladým prince také setkal. Důležitý obraz o korunním princovi nám podává i učitel češtiny Hermenegild Jireček, jenž své vzpomínky na Rudolfa popisuje ve svém článku České učení korunního prince Rudolfa (1875–1877). Rozpomínky Hermenegilda Jirečka, který vyšel v Osvětě roku 1906. Využiji i korespondenci Jindřicha Špindlera, který rovněž vyučoval Rudolfa češtiny. Po skončení studií byl i nadále v jeho službách, neboť působil až do jeho smrti v princově sekretariátu. Třetí kapitola se bude zabývat názory, které si Češi postupně utvářeli během Rudolfova dlouhodobého pobytu v Praze. S tím jsou i spojené reakce na svatbu s belgickou princovnou Štefánií, o čem pojednává následná kapitola. V páté kapitole se budu zabývat obrazy spojené s princovými skandály, na které česká společnost pohlížela trochu jinak než vídeňská. A poslední kapitola se zaměří na ohlasy spojené s Rudolfovou smrtí, která pro Čechy byla nejen smutnou zprávou, ale i výraznou ztrátou naděje.

4.1. Narození korunního prince

Časy, do kterých se korunní princ narodil, nebyly příliš dobré. Revoluce 1848/49 celou monarchii vyčerpala a po revoluci v různých provinciích, jako byla Severní Itálie a Uhry, i nadále vznikaly nepokoje, které bylo nutno vojensky potlačit, a které vyžadovaly i vysoké sumy. Silvestrovské patenty z roku 1851 zrušily březnovou oktrojovanou ústavu a zavedly nový režim, který je nazýván neoabsolutismem.¹⁰⁰ Avšak ne všichni obyvatelé byli s tímto režimem spokojeni. Výrazem nespokojenosti s novým systémem se pojila také událost, kdy roku 1853 krejčovský tovaryš napadl císaře nožem při jeho pravidelné procházce po vídeňských chodbách. Panovníka zachránil pobočník hrabě O'Donell a jako poděkování za záchranu byla ve Vídni zahájena stavba votivního kostela.¹⁰¹ V českém myšlení je však neoabsolutistická éra demonizována pokusem zastavit zavádění češtiny do školství, kultury a celkového veřejného i politického života. Českým zemím byla odepřena možnost politické angažovanosti a kvůli cenzuře nemohli na tuto problematiku ani příliš upozornit. Je tak logické, že většina českého obyvatelstva chtěla tuto dosavadní situaci změnit a narození následníka trůnu jim tak vnesla nové vyhlídky na lepší budoucnost. Praha pořádala velkolepé oslavy avšak zajímavostí je, že první zprávy o narození císařského potomka se lze dočíst v českých novinách až o tři dny později, tedy 24. srpna. První noviny, které se o narození Rudolfa zmiňují na titulní straně, byly Pražské noviny, které detailně popisují nálady panující během oslav narození následníka trůnu a poté se zmiňují o slavnostní mši, která se konala v katedrále sv. Víta a v Týnském chrámu za přítomnosti městské rady a místostarosty dr. Václava Vaňka. Na titulní straně oznamuje tisk veselou zprávu a s ní i naděje a nová očekávání: „Všemohoucí Pán pánů vyslyšel modlitby věrných národů mocného a velkého císařství Rakouského a vyplnil přání jich rytířského a milovaného mocnáře i jejich nejvřelejší přání: Včera ráno oznamovala 101 rána z děl v celé říši, že Její Veličenstvo císařovna večír předešlého dne (21. srpna o 10 hodina 15 min.) šťastně porodila korunního prince“.¹⁰² Tisk zprávu nejen oznamuje, ale také popisuje reakci

---

¹⁰⁰ Urban Otto, Česká společnost 1848-1914, Praha 1982, str. 56.

¹⁰¹ ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří a VLNAS, Vít.. Ve stnu tvých křídel...: Habsburkové v českých dějinách. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995. str. 220.

¹⁰² Pražské noviny. 24. 8. 1858, str. 1.

pražského obyvatelstva, jenž „na ulicích v hojném počtu oslavovali narození následníka trůnu. Na ulicích panoval neobyčejně čilý a veselý ruch, a k polednímu spěchalo pak vše do chrámu vzdání díky Všemohoucímu.”¹⁰³ Slavnostní mše se nejdříve konala v katedrále sv. Víta, které se účastnil i kníže arcibiskup Schwarzenberg. V této době i samotný arcibiskup viděl v malém následníkovi značné vyhlídky na lepší a zajištěnou budoucnost. Později se kvůli princovým liberálním názorům a činům dostali do velkého sporu a Rudolf v knížeti začal spatřovat úhlavního nepřítele.¹⁰⁴ K tomuto sporu a k celkovému vztahu s českou šlechtou se v následující kapitole ještě vrátíme.

I v Týnském chrámu se konala slavnostní mše, jíž se účastnila městská rada a místostarosta dr. Václav Vaňka. Lid se spolu s mětskou radou sešli nejdříve na Staroměstském náměstí před pražským orlojem a následně průvod pokračoval na slavnostní mši. Pražské noviny tuto událost detailně popsaly ve svém tisku, ve kterém zmiňují i následný pochod městských sborů a následné audience místostarosty Vaňka, který po mši přijímal blahopřání od důležitých úřadů. Dle úředního listu se „večer konalo v osvětleném divadle slavnostní představení se zvláštní předehrou k radostnému narození korunního prince složenou. Předehra tato poskytla velmi čteně shromážděnému a slavnostně oděnému obecnstvu často příležitost city radosti projevit, a když ku konci v poslední scéně lid na jevišti pokleknul, a pronášeny přípitky na zdraví J. J. Veličenství, novorozeného prince, J. V. císaře Ferdinanda a celého císařského domu, provolalo obecnstvo častokrát „sláva!“¹⁰⁵

I Moravské noviny se vyjadřovaly k narození následníka trůnu. Pozornost však více věnovaly spíše jeho křtu, který se konal 23. srpna 1858 v Laxenburku: „Dnes o 2. hodině odpoledne byl v Laxenburku slavný křest nynějšího korunního prince, při kterém obdržel jméno: Rudolf František Karel Josef. Jeho Veličenství ráčil pak přijmouti přání císařského dvora.“¹⁰⁶ Hospodářské noviny tuto zprávu také zveřejnily, avšak poněkud svérázným způsobem: „Máme prince, a máme nad tím vším velikou radost, jak jste to už vícekrát četli

---

¹⁰³ Pražské noviny. 24. 8. 1858. str. 2.

¹⁰⁴ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 134.

¹⁰⁵ Pražské noviny. 24. 8. 1858. str. 2.

¹⁰⁶ Moravské noviny. 27. 8. 1858, č. 66. str. 1.

v Moravských novinách. Nebudu proto popisovati obšírně, jaké slavnosti byly u nás – jako všude: bouchalo se, modlilo, pak se dobře jedlo a konečně tančilo.”¹⁰⁷.

Některá periodika oznamovala narození císařského potomka prostřednictvím oslavné básně, která obsahovala i naději na zlepšení českých poměrů. Například beletristický týdeník Lumír napsal 26. srpna na svou titulní stranu: „Nové narozenému dědicovi královské KORUNY ČESKÉ, císařskému dědičnému princovi, Jeho Výsosti, arciknížeti, Rudolfovi Františkovi Karlovi Josefovi Rakouskému, králevici Uherskému, Českému atd.

Hle na východě hvězda čarojaná,
Se v plnu krásy jasně zářící,
Zaskvěla! Národův srdce přešťastná,
Vítají světo novoblažící,
A v plesí všeobecném v davu blaha,
Cech hlásá: Sláva Tobě, hvězdo drahá!”¹⁰⁸

Jelikož byla v této době v monarchii přísná cenzura, jen stěží se dočteme v periodických listech kritiku spojenou s narozením následníka trůnu. Až pozdější éra rozvolňování dovolila periodickým listům se vyjadřovat k politickým událostem. I přesto se zde nacházely menší odchylky podtrhující český národ, které nelze přehlédnout. Časopis Lumír byl beletristický a humoristický týdeník, který nepodléhal zcela vládním službám a nejednalo se o úřední tisk, jenž by zveřejňoval veškeré nařízení vlády. V tisku se tak občas nějaký náznak kritiky a provokace objevil. Ve výše uvedené básni, která stála na titulní straně tisku, autor výrazně vytyčuje velkými písmeny KORUNY ČESKÉ. Na prvním místě tak měl autor textu spíše uvést habsburkou říši a nikoli české země. Dle mého názoru to byl zřejmě účel, na který autor upozorňuje velkými písmeny. V tomto úryvku se tak skrývá nejen radost z narození následníka trůnu, ale především naději na změnu tehdejších českých poměrů, která se od následníka očekávala. Následník, který by zemi vymanil z konzervativních tradic a špatných podmínek a nastolil v zemi klid a nové pořádky, jenž se ponosou v duchu liberalismu a k úctě ke specifickým českých zemí.

---

¹⁰⁷ Hospodářské noviny. č. 45, 1858. str. 358.

¹⁰⁸ Beletristický týdeník LUMÍR. č. 34., 26. 8. 1858. str. 1.

4.2. Korunní princ očima českých učitelů

Pohled na následníka trůnu nám poskytuje nejen dobový tisk, ale především memoáry a deníky blízkých osob, které přicházely s Rudolfem do pravidelného styku. Jelikož se má práce zaměřuje na českou společnost, zvolila jsem si především české učitele, kteří měli s korunním prince velice blízký vztah a byli tak svědky zrodu jeho liberální a volnomyšlenkářské povahy. Všelijaké postoje, názory a postřehy spojené s výukou následníka trůnu byly pravidelně zaznamenány do různých deníků a zajímavé zmínky se dovídáme i z korespondence, kterou mezi sebou čeští učitelé pravidelně vedli. Nejdůležitější obraz o jeho povaze a charakteru nám podávají učitelé Hermenegild Jireček a Antonín Gindely.

Také Jindřich Špingler nám líčí okrajově své vzpomínky na korunního prince, kterého v raných letech vyučoval českému jazyku. Rudolfovi bylo pouhých šest let, když mu byl přidělen první učitel češtiny. Jelikož byl korunní princ velmi malý, nemáme o výuce takové zprávy, jako u nadcházejících učitelů. Jen těžko mohlo malé dítě hluboce rozmýšlet nad politickými událostmi, přesto se mu Špindler snažil nastínit současné poměry českých zemí, které byly třeba zlepšit. Špindler se narodil v roce 1822 v obci Rokle u Kadaně a následně se uchýlil do Prahy, kde vystudoval pedagogickou a filozofickou fakultu a následně působil jako voják v italském tažení. Po válce mu byla udělena nabídka vyučovat malého následníka trůnu. Pro Špindlera to byla samozřejmě velká příležitost ve které, podobně jako Gindely, viděl jistý záměr. Z korespondence od Gindelyho se dovídáme, že Špingler prince vyučoval gramatiku, skloňování a nechával ho překládat texty pojednávající o vojenských povelích a celkové politické situaci.¹⁰⁹ Aby poznal skutečnou povahu českých zemí a naučil se jazyku, odcestoval ve svých dvanácti letech se svým učitel Špindlerem poprvé do Čech a na Moravu, kde navštívil několik měst. Navštívil např. Brno, Děčín, Prahu, Beroun, Český Krumlov, Třeboň. Po návratu zpět do Vídně v roce 1871 byl Špindler propuštěn a veškeré znalosti měl Rudolfovi naučit Antonín Gindely.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ ŠTAIF, Jiří. Antonín Gindely a František Palacký. cta Universitatis Carolinae : Philosophica et historica. č. 3, 1994. str. 54. Studia historica 38: Problémy dějin historiografie VI.

¹¹⁰ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 54–55.

Historik a učitel Antonín Gindely se narodil v roce 1829 v Praze. Zde také účinkoval na středních školách jako učitel dějepisu, zeměpisu, němčiny a literatury, poté vyučoval na gymnáziu na Malé Straně a nakonec na c. k. české reálné škole.¹¹¹ Roku 1873 byl vychovatelem hrabětem Latourem povolán, aby mladého následníka trůnu vyučoval českým dějinám. Zajímavostí je, že Gindely nebyl nadšeným Čechem, ale především národně smýšlejícím Rakušanem. Byl zástupcem tolerance mezi Čechy a Němci, a tomu přizpůsoboval i svou výuku, kterou na univerzitách a gymnáziích přednášel střídavě v češtině a v němčině. Gindely původně plánoval přednášet korunnímu princovi dvojazyčně a jelikož nebyl jeho první český učitel dějepisu, předpokládal, že budoucí panovník již má zcela osvojený stavovský systém a celkový politický vývoj české země. Tomu tak bohužel nebylo a přestože princ již výuku v češtině v dětství absolvoval s již zmiňovaným učitelem Jindřichem Špindlerem, Rudolf stále plynulou češtinou nehovořil a s výukou v českém jazyce měl problémy. Proto Gindely během prvního setkání v březnu 1873 svůj učebnicový plán razantně pozměnil. Rudolfovi měl představit dějiny českých zemí od roku 1526 až do předrevolučních nálad do roku 1847. Do výuky samozřejmě zařadil i současnou porevoluční problematiku a především nadnárodnostní otázku. Cíl jeho výuky se můžeme dočíst v dopise psaný hraběti Latourovi, kde Gindely Latoura ujišťuje, že „Mým úmyslem je poskytnout Jeho císařské Výsosti živý, po všech stránkách pilně vytvořený a úplný obraz vývoje Čech a s nimi spojených zemí, výsledek, založený nejen na různých spisech, které o těchto zemích vyšly, ale i na mém dlouholetém výzkumu.“¹¹² Je však zřejmé, že měl i jiný záměr, než pouze Rudolfovi vštípit české dějiny. Ve výuce korunního prince viděl také příležitost k uskutečnění svých idejí a chtěl, aby ho Rudolf podporoval v nacionální toleranci v přísném centralismu, a aby se budoucí panovník vydal právě tímto směrem.¹¹³ Pokus vštípit Rudolfovi tyto myšlenky lze hodnotit částečně jako úspěšný, jelikož korunní princ v pozdějších letech tyto myšlenky o centralisticky vedené říši, která měla dobře

---

¹¹¹ tamtéž, str. 56.

¹¹² FREIHERR VON MITIS, Oskar. The Life of the Crown Prince Rudolph of Habsburg: With Letters and Documents Found Amongst His Effects. Přeložil M. H. JEROME, Eileen O'CONNOR. Skeffington, 1930. str. 219.

¹¹³ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář - svůdník - psychopat. Přeložil Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 56-57.

zacházet se všemi národy a především ochraňovat menšiny a podporovat každý pokus o nadnárodní spolupráci, skutečně hájil.

Hrabě Latour vyžadoval po historikovi nejen přiblížení českých dějin, ale také měl Rudolfovi osvojit český jazyk, proto později výuka probíhala pouze v češtině. Dle závěrečné zprávy Gindelyho se dovídáme, že Rudolf byl schopen česky hovořit už po třech měsících.¹¹⁴ Avšak pro okolí to nebylo nic neobvyklého, neboť princ se již v dětství vykazoval svou geniální schopností rychle si osvojit cizí jazyk. Císař lpěl na tom, aby byla korunnímu princovi, jakožto budoucímu habsburskému panovníkovi a králi českých zemí, čeština vštípována téměř od malička. Což je dle mého názoru velice zajímavý fakt, neboť František Josef češtinou spíše nemluvil. Přesto žádal po Latouroví podrobný popis o průběhu a pokroku Rudolfovy jazykové výuky, kterou císař považoval pro budoucího panovníka za nezbytnou.¹¹⁵ Nebylo tajemstvím, že pod vedením Gindelyho a Jirečky rostly sympatie pro Slovan, které Rudolf při každé příležitosti hájil před uherskými a německými nacionalisty. To byl také záměr, neboť v Rudolfově znalosti češtiny Gindely viděl především zlepšení českých politických poměrů. Zde bych se rovněž pozastavila nad důvodem, proč byla pro Gindelyho znalost českého jazyka tak důležitá, když on sám nebyl českým nacionalistou a za sjednocující jazyk označoval němčinu, nikoli češtinu.¹¹⁶ V dopise pro Latoura tento důvod částečně vysvětluje: „Nic jiného by nevyvolalo pro Jeho královskou Výsost u slovanských národů větší účast, než kdyby se rozšířila zpráva, že mluví výborně jedním ze slovanských jazyků. Je důležité, aby se češtinu zcela naučil a byl připravený na všechna politická jednání a na žádosti poddaných, kteří se dostaví k audienci, týkající se záležitostí veřejného a soukromého charakteru.”¹¹⁷ Milada Polišenská se ve své studii zabývá nejen Antonínem Gindelym, ale také Františkem Palackým a Jiřím Kristiánem z Lobkovic, který mezi sebou vedli pravidelnou korespondenci, z které se dovídáme různé

---

¹¹⁴ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 57.

¹¹⁵ HAVRÁNEK, Jan, Anton Gindely, ein Historiker, der zwischen zwei Nationen stand, Acta Universitatis Carolinae : Philosophica et historica. Praha : Karolinum, 1993. str. 107.

¹¹⁶ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 57.

¹¹⁷ POLIŠENSKÁ, Milada. Antonín Gindely a „evropská dimenze“ jeho díla“. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2007. str. 152.

výtky, postřehy a komentáře směřující korunnímu princovi Rudolfovi. Gindely odůvodňuje nutnou znalost češtiny nejen Latourovi, ale také Lobkowiczovi. Dle jeho slov by měl být korunní princ ke Slovanům spravedlivý, a to tím, že se naučí hovořit slovanským jazykem. Rovněž se v dopise z roku 1873 Lobkowiczovi svěřil, že se mu pokusí vštípit správný pohled na české poměry a pokusí se ho vést tím správným směrem.¹¹⁸ Z dopisů určených pro Lobkowicze se dovídáme, že Gindely tuto výuku chápal jako čisté poslání, které by mohlo přinést českým poměrům pozitivní změnu. Vzhledem k tamější politické situaci je zřejmé, že chtěl tento účel výuky před císařským dvorem a celou monarchii zatajit, proto také Lobkowicze žádá, aby si tuto informaci o průběhu výuky raději ponechal pro sebe a nesděloval ji ostatním stavům.¹¹⁹ V dopisech pro Lobkowicze Gindely především popisuje svůj kladný dojem z mladého následníka trůnu. I hrabě se neustále zajímal o to, jaký korunní princ je, a jestli je stejné povahy jako současný císař. Dle Gindelyho uměl princ oslnit svými výraznými rysy, charismem ale především svým intelektem. V deníku historik přibližuje svůj první den výuky a svá očekávání na mladého následníka, která se během pár minut zcela změnila. Gindely (a asi jako každý Čech, který neměl habsburský rod příliš v lásce) očekával, že se setká s rozmazleným, arogantním, povýšeným chlapcem, který nebude během výuky příliš pozorný. Z korespondence ale vyplývá, že Rudolf působil jako velmi plaché a křehké dítě, které se vykazovalo až přehnanou poslušností, která mu byla, jak již víme, od malička vštípována ne příliš mravnými a lidskými způsoby.¹²⁰ Gindely sděluje Lobkowiczovi, že ho zarazil princův postoj ke katolické církvi, který v něm zřejmě probudil již zmiňovaný učitel dějepisu Josef Zhisman. Stejně tak „si nelze povšimnout ve studijních sešitech princovu opozici ke šlechtě a ke kléru. Jeho Výsost mi jednou sdělila, že to věčné mluvení po francouzsku, je tak hloupé. K čemu máme německou řeč, která je teď řečí vědy, ale skoro je lepší, že touto ušlechtilou řečí nemluví ti, kteří na ni nestačí.“¹²¹ Gindely kritizoval Zhismana za jeho způsob výuky náboženství, kde učitel nedodržel

---

¹¹⁸ POLIŠENSKÁ, Milada. Neznámá korespondence Antonína Gindelyho. Archivní časopis 32, 1982, č. 3, str. 154.

¹¹⁹ POLIŠENSKÁ, Milada. Neznámá korespondence Antonína Gindelyho. Archivní časopis 32, 1982, č. 3, str. 156

¹²⁰ tamtéž, str. 157-158.

¹²¹ tamtéž, str. 160.

správný postup výkladu dějin, ale mísil je se současnou antiklerikální problematikou. Nelze také popřít, že se Rudolf pod Zhismanovým vlivem stal antiklerikálem. Přesto v mnoha princových písemnostech nelze najít větu, v níž by křesťanství samo o sobě považoval za škodlivé. Můžeme ale říci, že celý život jakožto věrný žák Zhismana obhajoval celosvětovou snášenlivost všech ostatních náboženství.¹²²

Rudolf měl české dějiny a český jazyk ukončit velkou zkouškou, která byla stanovena na konec května roku 1874. V případě úspěchu, by to pro Gindelyho znamenalo následné propuštění z císařských služeb a navrácení se ke své původní profesi. Z dopisu pro Palackého vyplývá, že měl historik z výsledku zkoušky velký strach, neboť se obával, že svůj úkol nesplnil: „Jestli v tom ohledu jakéhosi cíle dobudu, uvidím, možná, že když skouška velmi dobře dopadne. Rozumí se samo sebou, že se před výsledkem této skoušky víc strachuju, nežli po celý svůj život z nějaké vlastní²³. Dle závěrečné zprávy Gindelyho Latourovi princ u zkoušky obstál úspěšně a Palackému poté sdělil, že se „české země mohou těšit již na konečně lepší budoucnost, jelikož korunní princ ve svém mládí ponaučení dostal, kterého nikdy nezapomene.“¹²⁴ Gindelyho služby u císařského dvora skončily 27. května 1874, načež od císaře obdržel řád Železné koruny III. třídy a možnost povýšení do šlechtického stavu. Gindely, jakožto hrdý měšťan šlechtický titul odmítl. V dopisu pro Lobkowicze to historik odůvodňuje tím, že ačkoli byl touto nabídkou polichocen, na rádech mu až tolik nezáleží, neboť účel, jenž měl s korunním princem vykonat, byl splněn a tuto nabídku považuje pouze za známku úspěchu.¹²⁵ Po ukončení služeb se s Rudolfem snažil zůstat v úzkém kontaktu, zejména v roce 1880, kdy Rudolf dlouhodobě pobýval v Praze.

Stále se snažil princovy promítat své představy o vzájemné toleranci obou národů a utvrzoval ho v tom, že to je jediná správná cesta, která monarchii navrátí klád. Ačkoli

---

¹²² HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 55.

¹²³ ŠTAIF, Jiří. Antonín Gindely a František Palacký. cta Universitatis Carolinae : Philosophica et historica. č. 3, 1994. str. 68. Studia historica 38: Problémy dějin historiografie VI.

¹²⁴ tamtéž, str. 69.

¹²⁵ POLIŠENSKÁ, Milada. Neznámá korespondence Antonína Gindelyho. Archivní časopis 32, 1982, č. 3, str. 160.

¹²⁶ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 60.

zprvu Gindely v dopisech považuje svůj úkol za splněný, dle mého názoru tomu tak spíše nebylo. Je pravda, že Rudolf byl zpočátku pro slovanským národ velmi nadchnut a jejich zájmy i skutečně hájil. Do svého příjezdu však netušil, jak moc je politická situace mezi oběma národy vyostřená. Jeho zájem o uklidnění celé situace mezi oběma národy pak velmi rychle ustoupil, neboť česká politika začala místo liberálních myšlenek uplatňovat klerikalismus a nacionalismus. Antonín Gindely se tak princovy podpory na usmíření obou národů nedočkal a o pár let později v roce 1918 bylo toto rozdělení definitivně zpečetěno.

Hermenegild Jireček byl oproti Antonínu Gindelovi však hrdým Čechem, který usiloval o to, aby se mladý princ zasazoval spíše o slovanské zájmy než o smíření obou národů a celkovou jednotu říše. Historik práv se narodil roku 1827 ve východních Čechách kováři Josefu Jirečku. Vystudoval právnickou fakultu v Praze a následně se stal redaktorem v Havlíčkových národních novinách, s nímž dlouhá léta spolupracoval.¹²⁷ Po roce 1850 Jireček odešel do Vídně, kde se stal státním úředníkem a rovněž přispíval svými články do Vídeňského deníku. V roce 1874 byl na doporučení Antonína Gindelyho předvolán na císařský dvůr, aby zde vykonával funkci učitele češtiny korunního prince Rudolfa. Antonín Gindely, kvůli jazykovému handicapu Rudolfa, nestihl české dějiny princovi přednést celé. Orientoval se pouze na politické události, sociální dějiny a současnou nadnárodnostní otázku. Českou literaturu a právní historii, jenž měl stručně znát od předchozího učitele Jindřicha Špindlera, nestihl s mladým následníkem dokončit. Gindely Jirečka léta znal a věděl, že se výborně orientuje nejen v právní historii, ale také se specifikuje na český jazyk a literaturu. Gindely hraběti Latourovi sdělil svá doporučení a zdůraznil, že je třeba více se věnovat praktické části, právním dějinám a české kultuře, proto byl Jireček na tuto funkci perfektním kandidátem.¹²⁸ Hermenegild Jireček nastoupil do funkce v roce 1875 a učební plán byl nejdříve stanoven na dva roky. Vyučování probíhalo pouze jednou týdně a mělo být orientováno především na gramatiku a právní výrazy. Z dopisů vyplývá, že styl výuky se oproti Gindelymu výrazně lišil. Gindely Rudolfovi přednášel a do své látky rád promítal své politické představy a ideje o celkové toleranci a jednotě říše. Jireček s princem spíše

---

¹²⁷ ĎURČANSKÝ, Marek. Hermenegild Jireček jako učitel korunního prince Rudolfa, in: *Marginalia Historica*, sv. 2, Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 1997, str. 148.

¹²⁸ tamtéž, str. 154.

konverzoval o všedních záležitostech a tématu o národnostní problematice a celkovému rozdělení národů se vyhýbal. Zdůrazňoval zejména české sociální dějiny a snahu vyzdvihnout českou kulturu.¹²⁹ Obraz pojednávající o korunním princí nám Hermenegild Jireček sděluje ve svém článku České učení korunního prince Rudolfa (1875–1877). Rozpomínky Hermenegilda Jirečka. Jireček si o průběhu výuky vedl pravidelně každý týden záznam, ve kterém shrnuje nejen Rudolfovy jazykové pokroky, ale také své poznámky a postřehy mířené k princově samotné osobě. V úvodu článku v časopise Osvěta nejdříve představuje svůj dojem z císařského dvora, který dle jeho slov k němu přistupoval s úctou.¹³⁰ Nejdříve byl povolán k hraběti Latourovi, který ho seznámil s učebním plánem, který byl prodloužen z dvou let na tři. První hodina se konala 28. ledna 1875, které předcházela audience u císaře. Tuto schůzku podrobně Jireček sepisuje ve svém článku: „Císař si mne k sobě povolal, aby mne ujistil o své důvěře. Žádal po mne, abych kladl důraz na to, aby správně česky hovořil, jelikož mu na tom velice záleží. Císař v audienci mluvil velmi opravdově, líce jeho jevílo jakousi velikou starost. Jeho Výsost jsem ujistil, že učení povedu směrem praktickým, což se Jeho Veličenstvu, jak jsem pozoroval, právě zamlouvalo.”¹³¹ Korunnímu princí bylo v době studií šestnáct let a stejně jako Gindely, i Jireček byl okouzlen jeho křehkou duší, jenž se projevila až o pár schůzek později. Rudolfa zprvu shledává jako „jinocha vysokého, štíhlé postavy, v těle sice útlého, ale tuhého, pohledu nad míru přívětivého, jenž mi po česku projevil své potěšení, že se bude se mnou cvičiti v jazyku českém. Hlas jeho byl jemný, trochu povýšený³². Zajímavostí je, že v učebních hodinách nesměl Jireček Rudolfa oslovovat Jeho Výsost, ale prostým slovem Vy. Rovněž ho Latour požádal, aby do hodiny nepřinášel denní tisk a v žádném případě s ním nehovořil o politických událostech. Přesto Jireček ve svých pamětech říká, že Rudolf často konverzoval o politických představách a „Rozumí se samo sebou, že princ horlivě zaujatý

---

¹²⁹ PÁTA, Josef. Vzájemná korespondence J. Konstantina Jirečka a Hermenegilda Jirečka. Praha, 1947. str. 31-32.

¹³⁰ JIREČEK, Hermenegild. České učení korunního prince Rudolfa (1875–1877). Rozpomínky Hermenegilda Jirečka, Osvěta 36, 1906, č. 4, str. 315.

¹³¹ tamtéž, str. 316.

¹³² JIREČEK, Hermenegild. České učení korunního prince Rudolfa (1875–1877). Rozpomínky Hermenegilda Jirečka, Osvěta 36, 1906, č. 5, str. 390.

učením, oduševněn byl vědomím svého vysokého postavení a že mu blaho říše a národů v nich spojených šlo nade všecko. Vřelý patriotismus byl základním znakem všeho jeho smýšlení a cítění. Vše, co směřovalo k zájmům celé a celistvé říše, nacházelo ohlasu v srdci i pochvaly v duchu jeho.¹³³ Pronášel tak často úsudky o vážných politických otázkách a tázal se po otázkách zahraničních. Více nám ale Jireček neprozrazuje a zdůrazňuje, že taková témata považuje za věc osobní důvěry. Autor dále ve svých pamětech rozebírá i princovy podivné nálady, které se často střídaly. Rudolf byl chvílemi velmi hovorný a dobře naladěný, v zimních měsících působil tiše, zesmutněle až melancholicky. Přesto měl dle Jirečka smysl pro humor a i navzdory mládí, byl velmi bystrý a rozumný. ¹³⁴ Jireček také uvádí, že ho následník zaujal svou vlídností, když se Rudolf zajímal i o jeho osobní a rodinné poměry. Rudolf se ptal i na svého bývalého učitele dějepisu, kterého nazýval jako jednoho z předních historiků.¹³⁵

Jirečkovi skončilo působení v Rudolfových službách v červnu 1877. Proč výuka tak náhle skončila, není do dnešní doby známo. Princ studium zkouškou neukončil, Jireček měl pouze vypracovat závěrečnou zprávu a následně ji přednést císaři. Za své služby obdržel od císaře řád Železné koruny III. třídy a rovněž mu byl přidělen šlechtický titul rytíř. S princem se setkali ještě v roce 1881 při gratulaci ke sňatku s belgickou princeznou. Na konci svého článku nám Jireček shrnuje svou závěrečnou zprávu, v níž dokládá, že „Jeho Výsost za svého pobytu v Čechách měl hojně příležitosti, aby česky mluvil, čímž znalost té řeči osvědčil. Jeho Výsost i po delších, až čtvrtletních přestávkách lehko po česku se vyjadřoval, a tím dává záruku, že tu řeč ani budoucno nezapomene, čímž bohdá vyhověno Nejv. přání z počátku vyslovenému.”¹³⁶

Pro Hermenegilda Jirečka byla výuka následníka trůnu velkou příležitostí, avšak oproti Gindelymu v ní historik neviděl důležité poslání, které by mohlo přispět k usmíření obou národů, ale spíše jej vnímal jako důležitý pedagogický úkol, který měl prince skutečně seznámit s českou kulturou a řečí, jejíž znalost je pro budoucího českého krále nezbytná.

---

¹³³ tamtéž, č. 5, str. 391.

¹³⁴ tamtéž, č. 5, str. 387.

¹³⁵ tamtéž, č. 4, str. 318

¹³⁶ tamtéž, č. 5, str. 388.

Rád projevoval v hodinách své proslovanské sympatie a často s Rudolfem nenuceně hovořili o českých záležitostech a národních zájmech, které Jireček hájil. Oproti Gindelymu to nikdy nebylo nucené a nelze říci, že svými idejemi chtěl Rudolfa záměrně ovlivnit.

Paradoxně tomu tak bylo přesně naopak. Můžeme říci, že princovy sympatie ke Slovanům rostly zejména na základě milých a příjemných rozhovorů s Jirečkem, než dlouhých monologů Gindelyho o současném dění a rozdělení národů. Přesto byli oba čeští učitelé velmi důležití, jelikož Rudolfovi podali na základě českých dějin, jazyka, kultury a práv, celkový obraz českých zemí, díky kterému Rudolfův proslovanský zájem neustále rostl.

4.3. Rudolf v Praze

Korunní princ přijel do Prahy v roce 1878, ale poprvé Prahu navštívil už v roce 1871, kam ho doprovázel i učitel češtiny Jindřich Špindler. V této kapitole se tak zaměřím na dvě období – na rok 1871, kdy Rudolf pobyl v Praze pouze krátce, a následně budu zkoumat období, ve kterém korunní princ přijel do Prahy za účelem konání vojenské služby. V roce 1878 se zabydlel na Pražském hradě a do Prahy narukoval jako cís. král. plukovník pěšího pluku čís. 36. Jak si později ukážeme, příjezd následníka trůnu do Prahy vyvolal u Čechů velké ohlasy a naději na konečné porozumění mezi Prahou a Vídní. Od zpusťování Čech ve válce roku 1866 a od rakousko-uherského vyrovnání v roce 1867, byl vztah českých zemí k vídeňské vládě spíše vlažný. Česká politika byla zavedením dualismu hluboce otřesena, neboť to znamenal konec plánů na federalistickou přestavbu celé monarchie. Češi se tedy začali zasazovat na přelomu 60. a 70. let o české vyrovnání a česká politika žádala, aby po uherské korunovaci, která byla součástí rakousko-uherského vyrovnání, nyní císař přistoupil ke stejnému aktu i v Praze a po vzoru předků si nechal vsadit na hlavu korunu sv. Václava. Tímto obřadem by měly být stvrzeny tzv. fundamentální články, které upravovaly poměr mezi Českým královstvím a centrální vládou ve Vídni. Jak je nám ale známo, tento akt se nikdy neuskutečnil. Zpočátku císař sliboval prostřednictvím reskriptu, odeslaného 20. září 1870, česko-rakouské vyrovnání spojené s následnou korunovací. Poté však nastal jistý zlom a proti českému vyrovnání vystoupil kancléř Beust, který proti vyrovnání podal demisi, a tím byly veškeré plány na korunovaci a stvrzení fundamentálních článků

definitivně odsunuty.¹³⁷ Tento krach znamenal definitivní zlom v českém vztahu k dynastii. Celkovou situaci nám jasně popisuje i zeměpisec Alexander Helfert, jenž ve svém spisu napsal, že „Češi vystavují na odiv nezakrytou nevoľi a hněv, odpor proti všemu, co z Vídně přichází, nebo co Vídeň podporuje. Jak se zachází z Vídně s tímto národem za poslední téměř dvě desítky let? Dá se bez přehánění říci, že se v dějinách, a v rakouských tím spíše, sotva zacházelo s tak inteligentním a energickým a dosud věrným a loajálním národem, jako je český, důsledně způsobem tak zraňujícím a odpuzujícím.“¹³⁸ Císař si ztráty důvěry českých zemí byl vědom a proto pravděpodobně poslal Rudolfa v roce 1871 poprvé do Čech, aby celkovou situaci zklidnil a opět navrátit Čechům důvěru.

První cesta do Čech trvala necelý měsíc, od 30. června do 22. července. Nejdříve následníka vítali v Brně a poté navštívil Roudnici, Litoměřice, Děčín, Ústí nad Labem, Kladruby, Rumburk, Frýdlant, Turnov, Liberec a Prahu. Následovala cesta po jižních Čechách a následně se vrátil zpět do Vídně. O Rudolfově příjezdu informovalo zprvu jen několik málo periodik, ke kterým patřila především Moravská Orlice a Pražský denník. Jako první oznámila zprávu Moravská orlice 28. června 1871: „Oznamujeme, že princ Rudolf podnikne tento týden cestu na Moravu a přibude v pátek do Brna. Ubytuje se v domě dikasteriálním.“¹³⁹ Oproti Pražskému denníku se Moravská Orlice k příjezdu korunního prince vyjadřuje velmi stroze a již z umístění titulku vyplývá, jaký postoj k habsburské rodině zastávali. Jak si níže ukážeme, Pražský denník tuto informaci oznamuje sice později, ale je oslavně uvedena na titulní straně s veškerými detaily o princově příjezdu a jeho plánu. Kdežto v periodiku v Moravské orlici můžeme zpozorovat, jakou důležitost toto periodikum této zprávě přikládá. Zpráva o příjezdu korunního prince je zobrazena až na druhé straně v malém rámečku mezi ostatními méně zajímavými denními zprávami. Mimo jiné autor zdůrazňuje opět národní otázku a podtrhává rozdílnost českých a německých škol: „Včera sdělil v schůzi zdejšího obecního zastupitelstva pan purkmistr program pro příští dny, kdy J. cís. Vys. korunní princ v Brně se bude zdržovati. Z programu tohoto se dovídáme, že brán

---

¹³⁷ ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří a VLNAS, Vít. Ve stínu tvých křídel...: Habsburkové v českých dějinách. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995. str. 224-225.

¹³⁸ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 110.

¹³⁹ Moravská Orlice. 28. 6. 1871. str. 2.

byl ohled na různé německé školy, ústavy a spolky v Brně, ale na českých spolků vůbec ani nedbáno, snad k vůli tomu, aby brněnští Čechové neměli ani příležitost předstoupiti před J. císaře. Výsost a osvědčiti, že Brno není městem německým. Jet' zajisté slušno a spravedливо, aby pan ryt. Herlth, co zástupce místodržitele, když sprovázeti bude J. císař. Výsost korunního prince při návštěvách různých ústavů v Brně, korunního prince uvedl též do českého gymnasia, tak aby J. císař. Výsost mohla pozorovati rozdíl mezi skvostným zařízením německého a skromného ubytování českého gymnasia¹⁴⁰. Po uherském vyrovnání je pochopitelné, že pro české země byla vídeňská vláda velké zklamání, přesto v Rudolfovi spatřovaly jisté naděje. To je patrné i z výše uvedeného úryvku, kdy autor sice odkazuje na rozdíl mezi skvostným vybavením německého a prostého českého gymnázia, avšak přesto chce tento problém představit korunnímu princovi, který by mohl dosavadní situaci změnit.

Pražský denník se k příjezdu Rudolfa vyjadřuje naopak velmi detailně a čtenáře informuje o každé jeho návštěvě či plánu. Oproti Moravské Orlici se každodenní zprávy o korunním princovi objevují na titulní straně a z článků je zjevné, že k císařské rodině chová nejen úctu a respekt, ale především očekává od mladého následníka možné změny. Radost z příjezdu korunního prince popsal denník 2. července 1871, kdy „skvěle ozdobené nádraží bylo přeplněno lidem, jenž císařského prince nadšeným voláním ‚Sláva‘ vítal. Zítra bude zdejší závody a ústavy mezi nimi též české gymnásium – navštěvovati a přijme též deputaci zdejších českých spolků, která císař. princovi úctu ve jménu slovanské části obyvatelstva moravského projeví. Dnešní přijetí prince v hlavním městě Moravy bylo tak nad míru vřelé a srdečné.”¹⁴¹. Ačkoli denník sledoval i ostatní města, největší pozornost upíral na princův pobyt v Praze, kde čtenářům líčí každý jeho pohyb a zájem. Denník čtenáři také popisuje situaci, ve které princ na český lid velmi zapůsobil svou výbornou znalostí češtiny: „Vítat tedy lid český s radostí a spolu nadějí vznešeného prince do středu svého, kráčí mu s láskou vstříc, věda, že i tento Rudolf jest milovníkem jazyka českého, jímž tak plyně mluví, že to v mladistvém věku princovi o obzvláštní lásce a náchylnosti k jazyku svatováclavskému svědčí.”¹⁴² a rovněž popisuje kladné reakce Čechů na princovu osobu a jeho proslovanský

---

¹⁴⁰ Moravská Orlice. 29. 6. 1871. str. 2.

¹⁴¹ Pražský denník. 2. 7. 1871. str. 1.

¹⁴² Pražský denník. 5. 7. 1871. Korunní princ Rudolf v Čechách, str. 1.

zájem: „Bouřlivé pozdravy shromážděného množství opětoval korunní princ srdečným způsobem. Pan místopresident představil princovi nejprv pana purkmistra Dittricha, kterýž prince po česku oslovil: ‚Jsem velice potěšen, že mohu nástupce trůnu poprvé v královské Praze pozdraviti. Ujišťuji, že veškeré obyvatelstvo tohoto města chová nezměnnou věrnost a oddanost k Vám.‘ Korunní princ, patrně dojat, odvětil též v českém jazyku, že byl velice potěšen, když mu jeho císařský otec dovolil, Prahu navštívit, která se takovými krásami honosí.”¹⁴³. Ve svém článku autor poukazuje i na celkový vztah českých zemí k Habsburskému rodu, který nebyl vždy kladný, ale „s příchodem nadějného dědice koruny rakouské a české zůstane na dlouho v paměti lidu našeho.”¹⁴⁴.

Toto periodikum se pobytu korunního prince Rudolfa v Čechách věnovalo nejvíce. Další zmínky o jeho cestě po Čechách lze vyčíst například v Národních listech, nebo Národních novinách, ale žádný tisk nekladl na princovu návštěvu takovou pozornost, jako byl Pražský denník. Tomu se nelze divit, jelikož denník podléhal vídeňské vládě a proto je i třeba zdůraznit, že některé detaily si tisk přibarvoval ke svému prospěchu. Články v jiných novinách o korunním princovi naopak spíše nacházíme na zadních stránkách novin. Z toho vyplývá, že český národ byl stále k rakouské politice spíše nedůvěřivý. Přesto se v každém zmíněném periodiku objevila politická naděje na lepší budoucnost. Odkazují na rozdílnost mezi císařem a následníkem trůnu a s ním stále spojují naděje na české vyrovnání: „Korunní princ není’ arci v tom věku, aby dělal politiku a rovněž i kdyby císař pán cestu do Čech nastoupil, nedaly by se způsobem vedlejším předcházející podmínky nesnadné a obtížné otázky české vyřídit. Korunní princ byl na všech stranách velmi srdečně a upřímně uvítán, a kde se tak slavným způsobem upřímnost objevuje, tam nelze pochybovati o vyrovnání konečném mezi korunou a zastupitelstvem národa českého.”¹⁴⁵.

Avšak v roce 1878 se dlouhodobému pobytu následníka trůnu začaly noviny věnovat více. Toto období lze hodnotit jako zlomové, neboť, jak si následně ukážeme, během jeho pobytu se názor české společnosti na následníka trůnu postupně měnil. Korunní princ přijel do Prahy, která byla v této době již plná národnostních a politických bojů. Jak zde bylo již

---

¹⁴³ tamtéž, str. 1.

¹⁴⁴ tamtéž, str. 1.

¹⁴⁵ Pražský denník. 20. 7. 1871. Význam cesty korunního prince Rudolfa, str. 1.

vedeno, Rudolf si národ získal svou vynikající znalostí českého jazyka a protože s princem bylo možné hovořit národním jazykem, národnostní překážky se tak jevily mnohem průchodnější. Postupem času se zájem českých politiků ale razantně změnil.

Kolem Rudolfova dlouhodobého pobytu se samozřejmě vynořilo spoustu spekulací a český tisk ještě před jeho příjezdem spekuloval o účelu princovy návštěvy. Pražský denník i Národní listy uvedly účel především politický a vojenský: „K pobytu jeho vážou se různé politické kombinace i naděje; vídeňský dvůr vkládá do něho nepopíratelnou důležitost a spojuje s ním snad i určité politické plány. Veškeré tyto momenty dodávající zmíněnému příjezdu nepopíratelné politické důležitosti, činí z něho záležitost eminentně politickou.“¹⁴⁶ . Národní listy sice rakouského následníka vřele vítají a dle jejich vyjádření jsou jeho návštěvou velmi poctěny, avšak nezapomínají zdůraznit, že do ostatních zemí monarchie zavítá císařská rodina mnohem častěji, než do Čech, a že český národ „postaviv se se svou pasivní politikou jako by stranou od jeviště politického, přerušil v posledních letech takřka veškeré styky s kruhy vídeňskými.“¹⁴⁷ Kdežto Pražský denník čtenáře informuje pouze o princovým plánu a jeho detailní pobytu na Hradčanech, na problematický vztah české politiky k monarchii nepoukazuje. Národní listy se v článku také vyjádřily k způsobu přijetí následníka, s kterým nesouhlasí. Dle jejich slov by korunního prince měli uvítat všichni čeští politici, nikoli pouze purkmistr Emilian Škramlík a hlavní pořadatel Ferdinand Vališ: „Dvojímu tomuto očekávání, této dvojí napnutosti neodpovídá způsob, kterým činí a organisují se přípravy k prvnímu srpnu. V čele slavnostního výboru na staroměstské radnici stojí purkmistr a hlavní pořadatel pan Vališ. Kdo jsou tito pánové? Jsou to mužové významu politického? Obdrželi mandát od zástupcův a důvěrníkův národa? Ze záležitosti, jež týká se prospěchu a cti celého národa, činí se zde záležitost pouze obecní.“¹⁴⁸ Díky postupnému rozvolňování začaly Národní listy ve svých číslech prosazovat své postoje a již z titulní strany bylo často patrné, jaký názor na celkové politické dění mají. Vydavatel tak několikrát musel čelit následnému prošetření a nejednou se dostal kvůli těmto kritickým řádkům do konfliktu s vídeňskou vládou. Avšak poprvé bylo toto číslo, za již zmíněné řádky,

---

¹⁴⁶ Národní listy. 26. 7. 1878, č. 181. Politika za radnici, str. 1

¹⁴⁷ tamtéž, str. 1.

¹⁴⁸ tamtéž, str. 1.

vyjadřující se k pobytu Rudolfa a následné politické otázce, ihned zastaveno a zkonfiskováno. Rudolf přijel do Prahy 1. srpna, kde byl i proti nesouhlasu Národních listů nakonec uvítán purkmistrem Škramlíkem. Národní listy se opět k této události detailně vyjadřují, ovšem nyní bez svých kritických komentářů. Detailně popisují příjezd korunního prince a líčí slavnostní průvod a následné uvítání kardinálem Schwarzenbergem. Čtenářům autor sděluje i své postřehy na korunního prince, který „odvětil na řeč purkmistrovu sice plyně česky, však s jakýmsi poněkud cizím přízvukem¹⁴⁹“. Národní listy věnovaly pozornost každé Rudolfově schůzce, či veřejnému vystupování. Tisku neunikl ani spontánní příjezd císaře do Prahy v srpnu v roce 1879, který přijel zhodnotit vojenské úspěchy svého syna. Dle Národních listů se jednalo o návštěvu zcela soukromou a proto veškeré uvítání bylo zakázáno. I přes tento zákaz lidé začali zdobit ulice a domy prapory v barvách národních a rakouských, oblékli se do slavnostního a vydali se do pražských ulic, aby císaře uvítali. Tisk nám tuto událost autenticky zachycuje a popisuje celkové nálady panující během čekání na císaře: „Již od osmi hodin valily se proudy lidstva ulicemi, vedoucími z hradu k státnímu nádraží. Veškeré veřejné i soukromé budovy v ulicích, kudy císař jeti měl, byly prapory ozdobeny. V oknech uchystány přípravy k illuminaci.“¹⁵⁰ Ani tato událost však nezůstala bez lehce kritických komentářů, kde se příjezd císaře jevil jako: „Patrná známka to těch slibných nadějí, které tím časem v změněné situaci politické hýbou srdci slovanskými, – důkaz to uznané vděčnosti, s kterou národ český děkuje svému králi, že on ze své vlastní iniciativy přistoupil k novému dílu, že rozhodl se několikrát již přetrženou nit' vyrovnávací činnosti znovu svázati a že vládě své uložil zjednati spravedlnost národu pětimillionovému a přivésti ho k součinnosti na díle omlazení a dobudování ústavního života. Tot' významné spontánní demonstrativní uvítání císaře.“¹⁵¹

Nejen Národní listy, ale také České noviny často ve svých člancích popisovaly národnostní otázku a čtenářům podstrkovaly svůj pohled k dané situaci. Politické události si přibarvovaly k obrazu svému a osobnost korunního prince začaly České noviny a Národní listy využívat ve svůj prospěch. Pokud se tak odehrávala jistá událost, málokdy se obešla

---

¹⁴⁹ Národní listy. 2. 8. 1878, č. 187, str. 2.

¹⁵⁰ Národní listy. 28. 8. 1879, č. 205, str. 2.

¹⁵¹ tamtéž, str. 2.

bez kritických poznámek či nastínění nespokojenosti dosavadní politické situace. Tímto se výrazně lišily od Pražského denníku, který situace spíše pouze oslavně popisuje, nikoli hodnotí.

Nutno zmínit i návštěvu Národního divadla v roce 1881, které se účastnil i korunní princ Rudolf. Zajímavostí je, že se tato událost obešla bez kritických komentářů. Ani Národní listy nevyužily této situace, aby čtenářům připomněly svůj náhled na politickou situaci. Spíše oslavovaly příjezd korunního páru do Prahy, jehož dlouhodobý pobyt znamenal pro český národ velkou čest. O to více se lid radoval z účasti korunního prince na otevření Národního divadla, které bylo stanoveno na 11. června 1881. K této příležitosti se vyjadřovaly i České noviny, které ve své článku píše, že právě sňatek korunního prince s belgickou princeznou zrychlil dokončení stavby Národního divadla, jejichž návštěva znamená pro český národ velkou poctu a naději na lepší zítřky: „Velký den národa českého nastal. Co po dlouhá léta bylo cílem snahy veškerého národa českého, je dnes radostnou skutečností. Chrám českého umění je dokonán a včera byl zahájen v přítomnosti korunního prince Rudolfa, budoucího císaře rakouského a krále českého. Tato pocta, které se dostalo národu českému k velikému jeho svátku, zajisté jest působilá k tomu, aby zvýšila nadšení národa.”¹⁵²

Nejen tisk, ale rovněž čeští politici a šlechticové viděli v Rudolfovi jistou naději na zlepšení politické situace v Čechách. Pod tímto spojením se však ukrýval jistý záměr, který se u spousta politiků a šlechticů lišil. Jak bylo řečeno v první části práce, Rudolf nikdy nehájil český program, snažil se být nadnárodnostní a věc Slovanů hájil pouze z důvodů sociálních a politických. Během Taaffeho klerikálně-feudální vlády začal Rudolf prosazovat své liberální představy a tímto si spousta českých politiků a šlechticů znepřátelil. Nutno podotknout, že v této době panovala v Čechách velká názorová odlišnost mezi feudálními aristokraty a nižšími vrstvami. Šlechta se postupem času od Rudolfových politických plánů začala odvracet a měšťanský lid v něm stále spatřoval šanci na uklidnění dosavadní situace. Rudolf provokoval pražskou šlechtu nejen svými liberálními výroky, ale také měšťanskou společností, jenž se neustále v Praze obklopoval. To nám dokládá například úryvek z deníku Berty Szepsové, která si poznamenala: „Korunní princ mne pozval, abych s ním navštívila

---

¹⁵² České noviny. 12.6. 1881, č. 188. Národ sobě, str. 1.

bál v Terstu, jenž se bude konat u Žida Morpurga – můžu si jen pomyslet, jaké budou dělat pražští šlechticové obličej, až uslyší, že jsme já a můj muž toto pozvání od korunního prince přijali.”¹⁵³. Naopak český liberální politik Johann Chlumecký nám osobnost korunního prince reflektuje ve svém deníku následovně: „Ke svým přátelům byl korunní princ vždy milý, laskavý, srdečný, otevřený, vše co ve šlechtické společnosti nepřenesl přes srdce. Nezřídka se stalo, že korunní princ se objevil ještě kolem půlnoci v mém pokoji a často se usadil na mé posteli, aby při požitku z dobrého doutníku po celé hodiny rozmlouval o nejvážnějších věcech a vyptával se mne na mínění o nejobtížnějších otázkách. Věda a umění, politika a náboženství mu poskytovaly látku a já jsem byl překvapen, že jsem od prince, který vyrostl v nejpřísnějším dozoru, slyšel ty nejsvobodomyšlnější názory, které hájil ve svých akademických rozhovorech.”¹⁵⁴

Pozitivní ohlasy na Rudolfovu osobu ale bohužel u české šlechty po roce 1879 moc nelze nalézt. Rudolf v této době začal psát své anonymní novinové články, z nichž bylo zřejmé, kdo je jejich autorem. Roku 1882 vydal korunní princ s malířem Hansem Canonem brožuru, jejíž řádky ostře kritizovaly spiritismus. Pár týdnů před vydáním totiž korunní princ navštívil spiritistickou seanci aristokratické společnosti, jíž se účastnil i kníže Khevenhüller. Důvod této návštěvy byl pouze ten, aby zde ukázal své pohrdání šlechticům, věřícím v duchy. Po vydání brožury tak bylo jasné, kdo byl jejím autorem a kníže o korunním princovi prohlásil: „Napsal to jistě korunní princ se svými Židy a s tím ožralou malířem Canonem.”¹⁵⁵

Nejvíce problematický vztah měl korunní princ s již zmiňovaným kardinálem Fridrichem knížetem Schwarzenbergem, arcibiskupem pražským. Kníže používal své kardinálské hodnosti k tomu, aby zvláště posílil své politické ambice. Teolog Schulte napsal ve svých vzpomínkách, že kardinál „viděl ve šlechtě vlastní základ k udržení státu. Pořádal hostiny pouze pro šlechtu, přičemž se rozlišovalo podle tříd.”¹⁵⁶. A to byl zřejmě jeden z

---

¹⁵³ SZEPS-ZUCKERKANDL, Berta. Ich erlebte fünfzig Jahre Weltgeschichte. Stockholm, 1939. str. 57.

¹⁵⁴ CHLUMECKY, von Leopold. Erzherzog Franz Ferdinands Wirken und Wollen. Berlin, 1929. str. 20.

¹⁵⁵ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 126.

¹⁵⁶ VON SCHULTE, Johann Friedrich. Lebenserinnerungen. Giessen, 1909. str. 182.

hlavních důvodů, proč v něm Rudolf začal pociťovat úhlavního nepřítele. Kníže korunního prince neustále káral pro nedostatečnou zbožnost a liberální postoje. Rudolf později uznal svou bezmocnost proti knížecímu arcibiskupovi a nemožnost vybojovat politické a světonázorové protiklady v otevřeném boji a tak vydal anonymní článek, v kterém kardinála kritizoval.

Tento Rudolfův způsob odplaty proti české šlechtě byl stále častější (např. svému příteli Szepsovi předal materiál o soukromém životě mnohých českých šlechticů a ten jeho obsah poté zveřejnil) a tak je pochopitelné, že počet šlechticů, u nichž nebyl Rudolf oblíbený, v Praze stále rostl. Starosti v české politické sféře stále nabývali a situace s českými feudálními pány a národnostních bojů se v roce 1883 natolik vyostřila, že Rudolf požádal o zpětné přeložení do Vídně, kam se také s manželkou Štefánií v srpnu téhož roku přestěhoval.¹⁵⁷

4.4. Svatba s belgickou princeznou Štefánií

Svatba následníka trůnu s belgickou princeznou, již Češi přezdívali Štěpánka, byla pro Čechy velkou událostí a tak je patrné, že k této slavnosti se podrobně vyjadřoval i český tisk. I při této příležitosti opět narážíme na politické komentáře českého tisku, které lze přiřadit Národním listu, či Českým novinám. Ostatní periodika přináší pouze podrobný popis celé slavnosti, či sepisují oslavné básně a vzdávají hold budoucímu panovníkovi českých zemí a jeho manželce Štěpánce. Veškeré komentáře spojené s aktuální politickou otázkou jsou ponechány stranou.

Svatba se konala 10. května v roce 1881 ve Vídni a jako první referovaly o této události Národní listy a České noviny. Pro Národní listy je celková výzdoba a konané bohoslužby na počest Jejich Veličenstev vedlejší, neboť „Při příležitosti této s potěšením konstatujeme, že úcta k rodině panovnické nejeví se u nás toliko v zevnějším lesku, dekoracích, v guirlandách a v květinových ozdobách, v banketech a zábavách, nýbrž hlavně v skutecích humanitních, jichž v mnoha směrech od korporací i jednotlivců vykonáno.”¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 140.

¹⁵⁸ Národní listy. 10. 5. 1881, č.111. Slavnosti za příčinou sňatku korunního prince, str. 1.

České noviny nám zase podrobně popisují církevní obřad a následující oslavy a slávu českých zemí, které se z tohoto sňatku radovaly: „Včera byl manželský jejich svazek církevně posvěcen a radostný ples nastal za tos příčinou ve všech zemí, jímž vládne dynastický rod Habsburků. Také český národ zaplesal. Národ, který po více než 200letém spánku silou zázračnou probudil se k novému životu, oslavuje co jeden muž osvězení panovnického rodu novou ratolestí. Všude rozléhá se jásot, všude projevy oddanosti a lásky, a to vše ze zdroje neumorné síly, s níž prýští naděje št'astnější budoucnosti národa českého.”¹⁵⁹ Z posledního souvětí je zcela zjevné, jaké očekávání český národ od nového sňatku vkládal. Po povstání proti holandskému králi v roce 1830 se Belgie stala konstituční monarchií, která zastávala demokracii a svobodu slova, a proto Rudolfův sňatek s belgickou princeznou vnesl do českého národa nové vyhlídky na lepší budoucnost, neboť se domníval, že právě tyto instituce zastává i Štefanie. Tato velkolepá slavnost českým zemím opět vnukla příležitost hájit své národní zájmy a usilovat o uznání práv v rámci habsburské monarchie – „Vlast česká vidí v budoucím kraleviči svého ochránce, svého spravedlivého vládce, který mluví jazykem lidu čistou láskou, oddaností a důvěrou jej obklopujícího, a proto žehná jemu i choti jeho z hloubi srdce.”¹⁶⁰ Také Národní listy líčí svou radost ze sňatku s belgickou princeznou a zdůrazňují, že tato svobodná země snad konečně „přisnoubí Rakousku také cosi z toho upřímně svobodomyšlného, chrabrého a osvícenského ducha, jímžto království Belgické.”¹⁶¹ I na konci článku se objevuje značná kritika, ve které tisk podtrhává svou stálou nedůvěru k habsburské říši, avšak nezapomíná zdůraznit, že právě tento sňatek je pro český národ další naděje na zlepšení vztahů národa českého a rakouského, neboť právě s belgickým národem mají mnoho společného: „Ano, ty jsou city, ty jsou blahostné naděje národa českého, s jakýmiž žehná královskému sňatku Rudolfa a Stefanie. – Bylo by pokrytectvím, kdybychom řekli, že jsme uspokojeni a št'astni. Nikoliv; hojně hlubokých křivdů, hojně palčivých ran zbývá ještě zhojiti. Ale národ český, maje na očích dějiny, zdar a rozkvět stejně nečetného národa belgického, rád dnes přemáhá bolest i oddává se upřímně radosti pospolitě: doufáť, že porozumí konečně tlukotu srdce jeho, toho

---

¹⁵⁹ České noviny. 11. 5. 1881, č. 112. Slavnosti sňatku, str. 1.

¹⁶⁰ tamtéž, str. 1.

¹⁶¹ Národní listy. 10. 5. 1881, č. 111. Slavnosti za příčinou sňatku korunního prince, str. 1.

srdce, které tak dlouho bývalo zneuznáno, a přece tak dobrým, tak neskonale dobrým jest.”¹⁶² .

Podrobný až poetický popis i s výzdobou kostela a příjezdem princezny Štefánie podal čtenářům deník Našinec, který svatbu označuje za pohádkovou. Oproti jiným tisku, této události věnoval 2 stránky svého čísla a Vídeň popisuje jako „skvěle vyzdobena, nejskvěleji ty ulice, kterými pojede nevěsta korunního prince do císařského hradu. Průčelí domů okrášlena jsou nesčíslnými prapory, reliefsy, nápisy a znaky. Před císařským hradem postavena jest nádherná purpurová, císařskou korunou ozdobená kapule, pod kterou zastaví slavnostní ekvipáže princezny Štefánie. Kamkoli oko pohledne, všude nejskvělejší nádhera.”¹⁶³ . I Moravská orlice podala zprávy čtenářům o probíhajícím církevním obřadu a následném průvodu, pozornost věnoval i císařskému páru. „Obřad provedl kardinál kníže Schwarzenberg za asistence 24 biskupů a arcibiskupů v kostele augustiánů. Průvod byl nádherný, J. V. císařovna nepopsatelná ve své líbeznosti, vznešenosti a dojetí, J. V. císař zcela zaujat věcí, spíš jednající z hlubokého pocitu povinnosti. Následoval průvod, děla začala hřměti a všechny zvony rázem zazvučely.”¹⁶⁴

O této slavnosti se lze dočíst téměř v každém českém i rakouském tisku. Avšak způsobem podání této události se jednotlivé deníky lišily. Ukázali jsme si, že Národní listy a České noviny spatřovaly ve sňatku značnou naději na zlepšení české politické situace a dosažení práv na sebeurčení českého národa. Kdežto ostatní periodika, jako byl např. Našinec nebo Pražský denník čtenářům podává pouze podrobné zprávy o průběhu celé svatby bez jakýkoli snah upozornění na politickou situaci.

4.5. Skandály korunního prince Rudolfa

Během pobytu korunního prince došlo k spoustě afér, o kterých česká společnost ráda rozmlouvala. Afér spojené s následníkem trůnu bylo opravdu nespočet, avšak pro účely své práce jsem si zvolila jen ty nejdůležitější, které přispěly k přehodnocení názoru české společnosti o budoucím panovníkovi, který se v posledních letech svého života projevil

---

¹⁶² tamtéž, str. 1.

¹⁶³ Našinec. 11. 5. 1881, č. 55. Vídeň ve slávě, str. 1.

¹⁶⁴ Moravská orlice. 11. 5. 1881, č. 107. Sňatek korunního prince Rudolfa. str. 3.

nikoli jak budoucí císař, ale jako muž, toužící po svobodě, jehož povaha nebyla pro vládnutí příliš vhodná. Pozornost budu věnovat známé aféře s chudou židovskou dívkou, s kterou Rudolf udržoval milenecký vztah, také se zaměřím na reakce spojené s jeho spisovatelskou činností, s aférou s knížetem Auerspergem, s nákazou kapavky a nemožností zplodit mužského potomka a s neúčastí na slavnostním otevření Rudolfina, kterou český tisk komentoval spíše negativně.

Ještě před svatbou vedl v Praze bouřlivý život. V kruhu měšťanských přátel se účastnil veškerých zábav, pitek a večírků a pravidelně pořádal procházky do chudinských čtvrtí, kde se seznámil s jedním pražským židovským děvčetem. S dívkou se po nocích tajně scházeli, avšak do té doby, dokud je při jednom setkání nepotkal otec děvčete. Ze strachu, že by dcera mohla podlehnout svůdnickému korunnímu princovi, ji rodiče odstěhovali na venkov, kde ji zaslíbili venkovskému kramáři. Dívka bohužel neunesla své vyhoštění na venkov a na následky nervové horečky podlehla. Rodiče o této záležitosti mlčeli a pravděpodobně by se o této aféře také nikdy nedoslechla veřejnost, kdyby Rudolf nechodil s květinami na její hrob. Je zcela pochopitelné, že princ se veřejného pohřbu nemohl účastnit, a tak místo toho chodil každou noc na její hrob, kam dával květiny. O tomto incidentu nás zpravuje i dcera neurologa Benedikta, který byl Rudolfem povolán na pomoc: „Princ přirozeně nemůže na pohřeb, ale o půlnoci se připlíží na její hrob, a na pražském židovském hřbitově stráví více hodin v pláči a nářku. Tento výstup se opakoval tak často, že jej jednou zadrželi hřbitovní hlídači a pustili jej, až když ke svému podivu poznali korunního prince.”¹⁶⁵ A tak se zřejmě dostala tato aféra na veřejnost. Názorů na tuto událost panovalo ve společnosti mnoho, avšak nelze přehlédnout zajímavý názorový rozkol, který v Praze převládal. Společnost se v návaznosti na tuto záležitost názorově rozdělila na dva proudy – oproti měšťanstvu a prostému lidu, na tento incident pohlížela česká šlechta zcela odlišně. Měšťanský lid tuto záležitost nevnímal jako pohoršující, ba právě naopak, spojovali tuto událost s jeho oblíbeným císařem Josefem II., jenž měl také zálibu navštěvovat inkognito chudinské čtvrtě.¹⁶⁶ Naopak někteří šlechticové tento incident považovali za zcela

---

¹⁶⁵ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 125.

¹⁶⁶ SZEPS-ZUCKERKANDL, Berta. Ich erlebte fünfzig Jahre Weltgeschichte. Stockholm, 1939. str. 62.

nevhodný a dokonce i pohoršující ke vztahu k českým zemím. Dle paměti Bertý Szepsově zde opět narážíme na kardinála Schwarzenberga, pro kterého byl tento skandál pobuřující a navrhol aby „prince povolali na pár týdnů zpět do Vídně k rozptýlení, neboť tam mu přístup do chudinských čtvrtí umožněn nebude, ježto bude pod přísnou kontrolou císařského pána.”¹⁶⁷ Zprávy z tisku referující o této události ale bohužel nemáme.

Rudolfův zájem o literaturu jako o umění je nám známý již z první části práce. Dával přednost spisovatelům, kteří se shodovali s jeho světovými názory. Jenže ne vždy byla jeho tvorba společností akceptována. Zpočátku byla jeho tvorba českou společností chápána spíše pozitivně. Je to především z toho důvodu, že počátkem svého pobytu v Praze vydával Rudolf pouze ornitologické studie a cestopisy, mezi které patřilo dílo Patnáct dní na Dunaji, o kterém se zmiňuje i Moravská orlice, jež toto dílo hodnotí nejen překvapeně, ale také kladně: „Tyto dni vyšel obšírný spis pod názvem Patnáct dní na Dunaji, ve kterém vypisují se honby, jež korunní princ ve společnosti líčil. Spisovatelem knihy je korunní princ Rudolf a věnuje ji u věrném přátelství svému švakrovi Leopoldovi, výbornému myslivci.”¹⁶⁸. Jak je nám ale známo, u ornitologických studií a cestopisů korunní princ nezůstal. Od roku 1878 začal spolu s Carlem Mengerem vydávat anonymní spisy zaměřené na kritiku rakouské šlechty a českých feudálů. Nejznámější kritický spis „Rakouská šlechta a její konstituční poslání”, o kterém jsem se rovněž zmiňovala výše, vyvolal velkou vlnu kritiky i v českých zemích, neboť obsahovala řádky, které rovněž odkazovali na české stavy: „Mladí čeští šlechtici, místo co by byli naplněni pochopením a uctíváním velkých kulturních snah přítomnosti, láskou k omlazené otčině a jejím institucím a tak se připravovali na veřejnou činnost v moderním státě, učí se zde neprávě chápat nejpodstatnější kulturní instituce a snahy naší doby, snad jim dokonce pohrdat, a pak vstupují do života jako cizinci, ne snad naplněni konzervativními idejemi a láskou k činům historie, nýbrž odporem k stávajícím zákonným institucím.”¹⁶⁹ Spis byl samozřejmě vydán anonymně a ještě dlouho po Rudolfově smrti nebyl autor zcela znám, ačkoli narážky na autorství Carla Mengera se

---

¹⁶⁷ tamtéž, str. 65.

¹⁶⁸ Moravská orlice. 4.1. 1879, č. 3. Korunní princ spisovatelem, str. 3.

¹⁶⁹ BEZECNÝ, Zdeněk, Šlechta v české společnosti druhé poloviny 19. století a počátku 20. století, in: JUDr. Václav Kounic a jeho doba, Brno 2009, str. 157.

objevily v listu Vaterland již v roce 1878. ¹⁷⁰ Ani česká společnost neměla ponětí, kdo je autorem tohoto článku, až po jisté době, kdy se kritické komentáře začaly v listech objevovat čím dál tím více, začalo mít několik českých šlechticů podezření, že skutečným autorem byl sám korunní princ. Například kníže Jan Karel z Khevenhüllera o něm často v aristokratických kruzích rozhlašoval, že právě on má co do činění s anonymními články. Kníže byl sice rakouského původu, ale žil převážně v Čechách, kde se také oženil s českou hraběnkou Edinou Clam-Gallasovou. V Čechách vlastnil několik statků i zámků a mezi českými stavy byl značně oblíben. ¹⁷¹ V listu Neues Wiener Tagblatt, do kterého přispíval svými články i Rudolf, se o něm také velmi často psalo. V pamětech Juliuse Szepse, přítele korunního prince, se můžeme dočíst, že mu Rudolf sdělil, aby jistou příhodu, jenž mu kníže Khevenhüller povyprávěl, otiskl do novin. Korunnímu princovi kníže údajně líčil historku, v níž se svými přáteli rozbil okno jednomu Židovi a Rudolf se následně obrátil na svého důvěrného redaktora Szepse s prosbou, aby „tuto příhodu sdělil veřejnosti. Když vytlučte chudý mladý kopáč okno u Žida, dělá se z toho hned velký případ a tihle feudální lumpové si mohou docela bez rozpaků provádět své kousky!“¹⁷². Po vydání této aféry muselo být knížeti zřejmé, kdo je autorem těchto anonymních článků a v návaznosti na tuto příhodu tak začal i tuto zkušenost s korunním princem šířit dál. Své vzpomínky na Rudolfa líčil i ve svém deníku, do kterého si zapsal: „V 7 hodin přišel korunní princ, večeřel semnou sám, pak ležel na pohovce, kouřil a popíjel sherry až do 11 hodin v knihovně. Žvanil spoustu rozporných věcí o svobodě a rovnosti, nadával na českou šlechtu, že je překonaná a přál si, aby byl prezidentem republiky! Pomyslel jsem si, že je to úplný blázen. Pak konečně odjel.“¹⁷³.

Z výše uvedeného úryvku je patrné, proč v něm někteří čeští politici a feudálové začali spatřovat nepřítele národa. Korunní princ se zasazoval o to, aby se změnily zastaralé sociální a hospodářské struktury ve prospěch širokých mas obyvatelstva, avšak na úkor

---

¹⁷⁰ Das Vaterland. 12.3. 1878, č. 150. str. 2.

¹⁷¹ BEZECNÝ, Zdeněk, Šlechta v české společnosti druhé poloviny 19. století a počátku 20. století, in: JUDr. Václav Kounic a jeho doba, Brno 2009, str. 168.

¹⁷² SZEPS, Julius. Kronprinz Rudolf. Politische Briefe an einen Freund. Wien, 1922. 1922. str. 14 – Praha 26.7. 1882.

¹⁷³ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 85.

právě zvýhodněných vrstev šlechty a církve, což se logicky spouště stavům nelíbilo. Bohužel pro Rudolfa bylo psaní anonymních článků do novin vše, co mohl v danou chvíli dělat, aby hájil a uskutečnil svá přesvědčení.

V Rudolfův prospěch nehrála ani aféra s knížetem Karlem Vilémem Auerspergem, která byla komentována i v českém tisku. O této záležitosti nám roku 1883 reflektuje hraběnka Marie Festeticsová, důvěrnice císařovny Alžběty, ale také příbuzná hraběte Auersperga: „Tehdy se měl korunní princ objevit jako host u Auerspergů na zámku Vlašim. Konaly se velkolepé přípravy, vydaly se nekřesťanské peníze, aby byl důstojně přijat. V den před očekávaným příjezdem korunního prince byla návštěva odřeknuta. Co se stalo? Místodržitel Kraus oznámil, že kníže Auersperg při posledním zasedání zemského sněmu opomenul zavolat ‚At' žije císař!‘ a to tak nápadně, že se místodržitel cítil být povinován upozornit na toto opomenutí. Řekli to korunnímu princovi, který to ohlásil svému otci, proto ta nemilost.”¹⁷⁴

Dle hraběnky se jedná o nedorozumění, které se Rudolf nesnažil urovnat. Korunní princ v této záležitosti zřejmě viděl vítaný podnět vystoupit proti šlechtě, avšak neúspěšně. Po zprostředkování hraběnkou Festeticsovou byl hrabě předvolán k císaři, načež byla celá záležitost vysvětlena a Rudolf byl nucen se s hrabětem smířit. O této trapné záležitosti referovaly i Národní listy, které čtenářům reflektují aktuální situaci: „Karlos Auersperg zase v milosti. Naproti sankvinickým nadějím, kteréž v německých kruzích vzbuzuje obnovený styk kn. Auersperga s dvorem, příkládá se na pravici jako dříve audienci Carlose u císaře, tak nyní návštěvě korunního prince u Carlose jenom ten význam, že kn. Auerspergovi prominuty jsou jeho beztaktnosti z posledních dob.”¹⁷⁵ I Berta Szepsová se ve svém deníku zmiňuje o této situaci, avšak s tím rozdílem, že knížeti se nebylo řádně omluveno a že tento císařův krok se mu v celé české vysoké šlechtě bez rozdílu stran velmi zazlívá.¹⁷⁶ Šlechtici v souvislosti s touto záležitostí se tak cítili být osobně uraženi, jelikož chyba nebyla na straně

---

¹⁷⁴ CORTI, Egon Caesar. Alžběta: zvláštní žena: podle písemné pozůstalosti císařovny, deníků její dcery a dalších nezveřejněných dokumentů, Praha, 2008. str. 336.

¹⁷⁵ Národní listy. 22.2. 1883, č. 45. Z Vídně, str. 5.

¹⁷⁶ SZEPS-ZUCKERKANDL, Berta. Ich erlebte fünfzig Jahre Weltgeschichte. Stockholm, 1939. str. 87.

knížete, ale na straně korunního prince, který situaci chybně vylíčil císaři a následně se ji nepokoušel urovnat.

Mezi další princovy skandály bychom měli zařadit také neúčast v den otevření Rudolfiny, budovy české filharmonie. Moravská orlice nebo deník Našinec hodnotily princovu neúčast jako neúctu k české vlasti, která pojmenovala budovu právě po korunním princovi Rudolfovi. Otevření Rudolfiny proběhlo 7. února 1885, které „bylo vykonáno beze velkých vnějších okázalostí a slavností, jaké spočátku vzhledem k zamyšlené přítomnosti korunních manželů byly chystány.”¹⁷⁷ U této příležitosti sice oba listy zmiňují, že slavnost byla velmi jednoduchého rázu, bez všech ceremonií, ale také upomínají na krásu a velkolepost celé budovy, která se stala symbolem českého umění. Nicméně deník Našinec upomínal čtenáře na slavnostní koncert, který „sestával výhradně skladatelů cizích; k provedení zpěvných čísel povolání umělci němečtí, a tak stala se při otevření ústavu vystavěného z českých peněz a věnováno zájmům českého umění nejen trpká urážka právě tomuto umění, nýbrž i výkonným silám hudby milované Prahy. Ostatně i text písní byl německý.”¹⁷⁸ Dle mého názoru není nic překvapivého, že český tisk v této události viděl opět příležitost, jak poukázat na národní rozdíly, které byly i během otevření budovy české filharmonie zjevné. To nelze říci o Pražském denníku, který nejen otevření Rudolfiny a následný slavnostní koncert detailně popsal ve svém článku, ale také vyjádřil značnou lítost nad princovou neúčastí: „Slavnost otevření dala se bez přítomnosti korunních manželů, kteří za příčinu churavosti v nynější době zimní k ní do Prahy zavítati nemohli, leč na jaře přibudou do Prahy Jejich cís. Výsosti schvalně do Prahy, aby si prohlédli budovu, která nese jméno po jasném ochránci věd a umění korunním princovi Rudolfovi.”¹⁷⁹ Zde si opět můžeme povšimnout rozdílů mezi Pražským denníkem a deníkem Našinec a Moravská orlice. Ve srovnání s nimi, princova neúčast nebyla hodnocena jako neúcta, ale naopak Rudolfovu nepřítomnost omlouvají jeho nemocí a těší se z jeho budoucí náštěvy, která byla stanovena na duben téhož roku, o čemž se ostatní periodika vůbec nezmiňují.

---

¹⁷⁷ Moravská orlice. 10.2.1885, č. 32. Otevření Rudolfiny v Praze, str. 2.

¹⁷⁸ Našince. 11.2. 1885, č.18, Otevření Rudolfiny v Praze, str. 3.

¹⁷⁹ Pražský denník. 8.2. 1885, č. 31, Dům umělců Rudolfinum v Praze, str. 2.

Roku 1885 lze skutečně hovořit o vážné nemoci, která u Rudolfa propukla na jaře téhož roku. O druhu nemoci a její příčině nebylo u dvora pochyb, i když oficiálně se hovořilo pouze o revmatismu, onemocnění měchýře, či zánětu kloubů. Pro Rudolfa byla nákaza kapavky a následná zpráva o tom, že už nelze přivést na svět dalšího potomka, a tím tedy i následníka trůnu, začátkem konce. Jeho kolísání mezi nadějí po zlepšení stavu a zoufalství po nových příznacích nemoci přispívalo k nestálosti jeho duševního zdraví a oslabovalo jeho vůli. Jak shodně vypovídají jisté osoby z jeho okolí, i přes svou nemoc konal nepřetržitě dál vojenskou službu, pracoval dlouho do noci, popíjel alkohol, užíval morfium a spal pouze dvě až tři hodiny denně. V souvislosti s jeho zdravím a častějšími depresiemi korunní princ velmi zestárnil, zhubl a byl velmi bledý. Ačkoli si jeho špatného duševního stavu začalo všímat i okolí, u dvora o tomto Rudolfovým problému nikdo nemluvil. I český tisk spekoval, zda budoucí panovník není v ohrožení života, ale pouze jeden deník píše o možné pohlavní nemoci a špatném mentálním zdraví. V roce 1886 píše o jeho nemoci poprvé Pražský denník, který čtenářům sděluje, že „Jeho cís. Výsost korunní princ Rudolf ochuravěl lehce následkem nastuzení, tak že již po několik dní komnat svých neopouští: churavost jeho nemá žádného povážlivějšího rázu do sebe a již v několika dnech bude moci korunní princ opět vycházeti.”¹⁸⁰ Ačkoli čtenáře uklidňuje, že jeho zdravotní stav není vážný, za následné dva dny už píše, že „ke konci tohoto měsíce neb na začátku března odeberou se korunní manželé na ostrov Lakromu, v jehož mírném podnebí a zátiší korunní princ úplného zotavení sil svých nabyti hodlá.”¹⁸¹ O dva roky později se již o princovo zdraví obávají. Z dlouhé cesty po Bosně si dle Národních listů přivezl tzv. bosenskou zimnici, která vyžaduje klid a šetření se.¹⁸² Dnes již víme, že o žádnou takovou nemoc se nejednalo a pravděpodobně to tušily v této době i Národní listy. O skutečné princově nemoci a špatnému duševnímu zdraví píše až pár dní po jeho smrti, kde zdůrazňují, že tento způsob života, spojený s neustálou zcela mimořádnou duševní námahou, vystupňoval tak dalece jeho nervozitu, že styk s ním byl čím dál tím obtížnější. Tisk se zmiňuje také o návalech melancholie, „které se stávaly i tehdy, když korunní princ byl v

---

¹⁸⁰ Pražský denník. 10.2.1886, č. 32, Korunní princ Rudolf, str. 1.

¹⁸¹ Pražský denník. 12.2.1886, č. 34, Korunní princ Rudolf, str. 1.

¹⁸² Národní listy. 11.7.1888, č.191, Z Vídně, str. 2.

nejlepším přátelském rozhovoru a najednou se zdálo, jakoby vysokým, jasným jeho čelem přelétl stín.”¹⁸³ Národní listy píší také o Rudolfově závěti, kterou napsal v roce 1886, což dle listu poukazuje na to, že princ myslel na sebevraždu již několik let před svou smrtí a to nám dokládá, jak moc špatně na tom jeho duševní stav byl. V posledním roce se k princově stálým depresím přidala i značná agresivita, o které se v Národních listech zmiňuje jistý anonym.¹⁸⁴ I když korunní princ v českých zemích poslední rok nepobýval, česká společnost o princově špatném zdraví a špatné životosprávě často hovořila. Dle deníku Berty Szepsové, která nám líčí Rudolfovo postavení v českých zemích v roce 1888, jeho podpora u Čechů výrazně klesla¹⁸⁵. Korunní princ také poslední léta často pronášel prožidovské postoje, což se spouště Čechům nelíbilo. Čeští feudálové jeho postoj k českým zemím za poslední rok také odsuzovali a liberální strana, jenž se zasazovala o Rudolfovy zájmy, se postupně rozpadala. Veřejnou scénou nyní opanoval antisemitismus i nacionalismus a Češi čím dál tím více bojovali za právo národního sebeurčení.

4.6. Náhlá smrt následníka trůnu

Korunní princ dohnán psychicky až za hranici možností upadával do stále hlubších depresí a jen s obtížemi překonával své těžké krize, v nichž přemítal o smyslu života a své existence. I přestože se v posledním roce svého života důkladně zabýval aktuálními politickými problémy, pravděpodobně by v roce 1888 již nebyl schopen podniknout konkrétní kroky k vyřešení politické situace a navíc ztrácel i sympatie u lidí, kteří očekávali od rakouského a českého následníka trůnu zcela něco jiného než mladého zchátralého muže, který na sebe občas upozornil svými výstřelky. I ve Vídni došlo mezi obyvatelstvem ke změně nálady, která zřejmě pramenila z rostoucích sociálních rozdílů. Situace tak byla pro Rudolfa natolik neúnosná, že si nakonec 30. ledna 1889 vzal se svou milenkou Mary Vetserovou život.

---

¹⁸³ Národní listy. 1.2.1889, č. 32, O zdraví korunního prince, str. 1.

¹⁸⁴ Národní listy. 3.2.1889, č. 34, Závěť korunního prince, str. 1.

¹⁸⁵ SZEPS-ZUCKERKANDL, Berta. Ich erlebte fünfzig Jahre Weltgeschichte. Stockholm, 1939. str. 97.

Zpráva o smrti korunního prince Rudolfa byla pro celou monarchii šokující, a protože nikdo přesně nevěděl, jak následník trůnu zemřel, vynořovaly se i takové klepy, že byl korunní princ otráven.¹⁸⁶ Později zase český tisk uváděl, že podlehl srdeční mrtvici, avšak o možné sebevraždě se žádné noviny zprvu nezmiňovaly. Až deník Moravská orlice poprvé přišla s touto spekulací, která se následného dne potvrdila. Tajemství o pravé příčině smrti tak dlouho utajováno nezůstalo. Císařův osobní lékař Hermann von Widerhofer jednoznačně konstatoval průstřel hlavy, jehož jistým následkem byla smrt, a tak se strhla vlna vycházejících novinových článků, které o celé této šokující události detailně referují.

Češi si tuto smutnou zprávu mohli poprvé přečíst v Národních listech, jenž přišly s touto kauzou jako první: „Korunní princ Rudolf mrtev! Těžká rána osudu stihla císařskou rodinu a všechny národy rakouské říše: všeobecně vážený korunní princ Rudolf je mrtev!”¹⁸⁷. Ale jako prvotní příčinu uvádí mrtvici, „která prince ranila během honební společnosti, která se dnes ráno shromáždila v Meierlingu.”¹⁸⁸ Následně o této zprávě informoval deník Našinec, Plzeňské listy, Pražský denník, Moravská orlice, Humoristické listy, Opavský týdeník, či deník Světozor. Téměř všechna periodika vyjadřují upřímnou soustrast císařské rodině a spekulují o možných příčinách smrti, které se zdají být spoustě listů podezřelé, neboť císařská rodina velmi dlouho o celkových okolnostech smrti mlčela. Zpráva o příčině smrti se jevila jako pochybná i Národním listům, kteří píší, že „pověsti tyto opakovati nehodláme, poněvadž oproti určitému, úřednímu prohlášení, že korunní princ zemřel ve své komnatě, na loži a mrtvicí, všechny jiná kombinace aspoň ve veřejném tisku ochotně umlká. Také není obyčejem, hádati, rozumovati a hloubati nad mrtvolou vznešeného nebožtíka a vedlejších okolnostech, za kterých se děsná katastrofa udála.”¹⁸⁹ Ačkoli byla Moravská orlice prvním tiskem, který se odvážil čtenářům sdělit, že princ zemřel vlastní rukou, zvěsti o střelné ráně se objevily již v Národních listech 31. ledna, kteří píší, že o okolnostech spojené s jeho smrtí kolují nejrůznější pověsti, ale nejzajímavější je z deníku Neue Freie

---

¹⁸⁶ GRÖSSING, Sigrid-Maria. Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003. str. 235.

¹⁸⁷ Národní listy. 31.1.1889, č. 31, Korunní princ Rudolf mrtev., str. 1.

¹⁸⁸ tamtéž, str. 1.

¹⁸⁹ Národní listy. 31.1.1889, č. 31, odpolední vydání, Smrt korunního prince Rudolfa., str. 1.

Presse, který sděluje, že „korunní princ nalezen v loveckém zámku Mayerlingu dnes ráno mrtev na loži a se střelnou ranou v těle. Jakým způsobem byl poraněn, není známo”¹⁹⁰. Národní listy tuto zprávu přecházejí a v závorce uvádějí, že pozdější telegram zprávu dementoval a nyní ji tisk registruje pouze jako pověst. Až o dva dny později, 2. února, píše Moravská orlice na titulní straně, že „korunní princ skončil samovraždou, že sám střelil se z revolveru do hlavy, a takto přivodil svou smrt!”¹⁹¹ Následného dne byla v Národních listech zveřejněná lékařská zpráva, která jasně sděluje, že se korunní princ střelil sám a že smrt nastala okamžitě. Zajímavostí je, že lékařská zpráva v Národních listech uvádí, že princ byl duševně nemocný a že „ve spojení s nepravděpodobným stavem duševním se čin stal ve stavu pomatenosti duševní.”¹⁹² Dle deníku přítele Rudolfa bylo toto vyjádření velmi neúctivé a zdůrazňují, že „korunní princ byl sice volnomyšlenkářský, ale za to, že hájil liberální myšlenky, které daleko předčily jeho dobu, ještě neznamená, že byl blázen.”¹⁹³ Listy také čtenáře seznamují s princovou závětí a podávají detailní informace k pohřebnímu obřadu, ceremoniálu a následného vystavení těla. Pouze Plzeňské listy se věnují tématu dalšího možného nástupce trůnu a i při této příležitosti čtenářům připomínají současný stav politické situace a s princovým odchodem i ztrátu naděje na zlepšení poměrů v monarchii: „V osobě zvěčnělého prince jsme naději měli, že i dále, až vladaře nynějšího nebude, pokračovati bude, ba že snad potom ta kýžená dosud harmonie v pospolitém životě národů rakouských konečně docílena bude.”¹⁹⁴

K druhé osobě, milence Mary Vetserové, která Rudolfa doprovázela na poslední cestu, se však žádná periodika nevyjadřovala. O této skutečnosti věděla pouze císařská rodina a matka Vetserová. Nikoli jen ubohá smrt, ale i pravděpodobnost, že Rudolf vystřelil smrtelnou ránu nejen proti sobě, ale také proti mladé dívce bylo něco, s čím se císařská rodina nikdy nesmířila, a tak se až do poslední chvíle zasazovala o to, aby toto tajemství bylo zachováno.

---

¹⁹⁰ tamtéž, str. 1.

¹⁹¹ Moravská orlice. 2.2.1889, č. 28, str. 1.

¹⁹² Národní listy. 3.2.1889, č. 34., Smrt korunního prince Rudolfa., str. 1.

¹⁹³ VON PRIBRAM, Ludwig Ritter. Erinnerungen eines alten Österreichers., Stuttgart, 1912, str. 111.

¹⁹⁴ Plzeňské listy. 5.2.1889, č. 16, Kdo bude nástupcem?, str. 1.

Zprávy spojené s okolnostmi jeho smrti se v českém tisku objevovaly každý den až do konce měsíce vždy na titulní straně. Periodika čtenáře informovala o detailním průběhu pohřbu, který se konal 5. února a následně několik měsíců poté ještě stále spekovala nad možnou příčinou tohoto činu. Národní listy ve svém odpoledním vydání zdůrazňují, že „podnět a příčina jeho smrti s veřejnými a politickými záležitostmi, jakož i s poměry dynastickými nic nemá společného!“¹⁹⁵ a rovněž čtenářům připomínají, že společnost ztratila nejen budoucího českého krále, ale také zastávce liberalismu, jehož myšlenka se nyní ze společnosti vytratila.¹⁹⁶ Po jeho smrti byly ale zakázány jakékoli zmínky o Rudolfových politických idejích a téměř každé upozornění vedlo ke konfiskaci, stejné to bylo i s tímto číslem Národních listů.

Není pochyb o tom, že spousta novin často došla k chybným závěrům nebo uváděla špatné informace. Můžeme uvést například dopisy na rozloučenou, které korunní princ napsal před svou smrtí. Moravská orlice uvádí, že „podává bližší udání dopisu, který zvěčnělý zanechal pro svou matku, Její Vel. císařovnu. Tento dopis je také nejobšírnější mezi všemi, jež králevic zanechal.“¹⁹⁷ Národní listy naopak zase zveřejňují dopis na rozloučenou, který byl dle deníku pouze jeden. Rudolf údajně v dopise uvedl, aby komorník po jeho smrti dle jeho uvážení zveřejnil všechny spisy, které leží na malém stolku v jeho pracovně.¹⁹⁸ Jak ale víme z předchozích kapitol, tuto informaci lze označit za zcela chybnou, jelikož Rudolf napsal celkem čtyři dopisy na rozloučenou a ani jeden nebyl určený pro jeho matku či otce a už vůbec nežádal, aby byly dopisy či jiné významné spisy zveřejněny.

Celkové nálady panující v českých zemích během Rudolfova pohřbu nám dobře popisují Plzeňské listy, v nichž líčí, že „žal a zármutek byl opravdu všeobecný a hluboký, neboť málokteré oko zůstalo nezaruseno. Hluboký dojem učinilo na každého, když popatřil, jak útlé ručky nevinných dítek spínají se před tváří Nejvyššího a s perličkami v očkách, jakoby se modlily za svého vlastního otce“¹⁹⁹ načež opět zdůrazňují, jak moc byla

---

¹⁹⁵ Národní listy. 6.2.1889, č. 37., odpolední vydání, Smrt korunního prince Rudolfa., str. 1.

¹⁹⁶ tamtéž, str. 1.

¹⁹⁷ Moravská orlice. 6.2.1889, č. 30, O příčinách zoufalého skutku., str. 1.

¹⁹⁸ Národní listy. 6.2.1889, č. 37., Smrt korunního prince Rudolfa., str. 1.

¹⁹⁹ Plzeňské listy. 7.2.1889, č. 17, Plzeň v den pohřbu., str. 2.

Rudolfova osobnost pro české země důležitá a vyjadřují také podporu císařskému otci: „Jméno vznešeného následníka trůnu nikdy nevymizí z paměti vděčného lidu českého. Jediná útěcha zbývá nám v osobnosti J. Veličenstva, že Bůh jej zachová ku blahu a štěstí naší říše. Podporou bude mu láska a vděčnost národu jeho.”²⁰⁰ Naděje, které byly do korunního prince vkládány, nám značně připomínají i Národní listy, nebo Světozor, který zdůrazňují princův zájem o české země a snahu o usmíření obou národů: „Co let uplynulo od prvního toho pobytu královice Rudolfa v naší královské Praze, od těch dob, kdy poprvé a navždy vepsal se v paměť českého národa, a kdy k jeho osobě, jež svou vlídností a vrozenou srdečností hned na poprvé získala tisíce oddaných srdcí českých, upínaly se naděje nejkrásnější...”²⁰¹ Na rozdíl od Světozoru, se však v Národních listech neobjevila zvláště velká podpora císaři a naopak uvádí, že s korunním prince odešla i poslední naděje na lepší budoucnost českého národa: „Troufáme si aspoň ztlumočiti city národa našeho v tuto chvíli, vzpomínáme-li, kterak zvěčnělý korunní princ Rudolf jevíval se býti národu českému v trudech jeho utrpení a jeho zápasů nejednou jakoby poslem a slibným zvěstovatelem dnův lepších, proměny utěšlivější v osudech našich a zaslíbením vítězství spravedlivé, velké věci naší, jež s ním odešla navždy.”²⁰²

Události – ať se v Mayerlingu odehrály jakkoli, byly pocit'ovány pro celou monarchii jako velká tragédie. Zejména pro české země, neboť byly do mladého budoucího českého krále vkládány naděje, jenž se sice postupem času rozpadaly, ale jeho smrtí v české společnosti zanikly úplně. O tom nám dokládá také zvláště srdečný nekrolog, který se objevil v slovanském tisku Novoje vrejma 6. února 1889, který na titulní straně svého čísla popisuje, co osobnost korunního prince pro české země znamenala: „S korunním princem Rudolfem spojoval slovanský národ v Rakousku-Uhersku největší naděje; očekávaly od principu rovnoprávnosti, jehož byl zesnulý nejvyšším nositelem, smíření všech navzájem se

---

²⁰⁰ tamtéž. str. 2.

²⁰¹ Světozor. 8.2.1889, č. 12, J.C.V. korunní princ Rudolf., str.142.

²⁰² Národní listy. 31.1.1889, č. 29., Králevič Rudolf mrtev!, str. 1.

svářících živelů monarchie; od následníka trůnu, budoucího vládce všech západních a jižních Slovanů, doufaly, že je zachrání před hrozícím nebezpečím.”²⁰³

---

²⁰³ HAMANN, Brigitte. Rudolf: korunní princ a rebel. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993. str. 384.

ZÁVĚR

Mezi korunním princem a českými zeměmi, jejichž hlavním zájmem byla snaha o dosažení práv a svobod v rámci habsburské říše, vzniklo zpočátku nezvyklé pouto. Já jsem toto pouto analyzovala a nejvíce jsem čerpala z politického mladočeského tisku Národní listy, staročeských Českých novin, Pražského denníku a Moravské orlice. Mezi těmito deníky panují značné rozdíly a to nejen v obsahu dané zprávy ale také v umístění a kritice. V listech se objevují nejen články, které detailně popisují jistou událost spojenou s korunním princem, ale také články politicky orientované, které stále připomínaly špatnou politickou situaci a jež čtenářům podstrkovaly politické cíle a svůj pohled k daným problémům. Politické události si často přibarvovaly k obrazu svému a události spojené s korunním princem začaly České noviny a Národní listy využívat k prosazování svých zájmů.

Pokud se tak odehrávala jistá událost, málokdy se obešla bez kritických poznámek či nastínění nespokojenosti dosavadní politické situace. Tímto se výrazně lišily od Pražského denníku, který situace spíše pouze popisuje, nikoli hodnotí. Zásadním rozdílem mezi deníky bylo také umístění dané zprávy. Jakákoli zpráva týkající se korunního prince byla v Pražském denníku vždy umístěna na titulní straně, ale v Národních listech, Moravské orlici a Českých novinách byla zpráva často tištěna až na zadních stranách listu. Pokud zpráva obsahovala politicky laděné komentáře, byla umístěna vždy na titulní straně, ale pakliže líčila pouze nějakou událost, byla tištěna v malých odstavcích na zadních stránkách listu. Zprávy o narození či smrti korunního prince Rudolfa byly ale výjimkou, jelikož pro Čechy měly tyto události velký význam.

Ačkoli se zdá, že deníky vždy korunního prince oslavovaly a spojovaly ho s úlohou českého krále, který by změnil stávající poměry v Čechách, ne vždy tomu tak bylo. Reflexe na mladého následníka trůnu se v denících značně lišily a tak jsou změny na celková očekávání na následníka trůnu patrné i z českého tisku, který rovněž postupem času od Rudolfových idejí odstupoval. Národní listy podporovaly Taafeho klerikálně-feudální vládu, jenž v roce 1879 vystřídala liberální vládu. Korunní princ ale proti této smiřovací politice silně vystupoval a začal se hlásit k smiřovací liberální politice pod vedením Adolfa Fischhofa a českého liberála Riegera. V Taafeho vládě viděl korunní princ velkou hrozbu, která by dle prince stvrдила rozpad celé říše a proto i Národní listy postupem času přestaly

hájit Rudolfovy zájmy. Jiné to bylo v případě staročeských Českých novin, které se stejně jako korunní princ, zasazovaly a jednotu říše a tudíž v člancích často nacházíme komentáře podporující Rudolfovy politické cíle. Zkrátka z každého českého politického tisku lze vysledovat zřetelný názor na vídeňskou vládu, ať už se jednalo o lehce propagační názor, či naopak kritický. Politicky laděné komentáře obsahující kritiku či varování čtenářů na politickou situaci se nikdy nevyskytovaly v Pražském denníku. Tyto komentáře, pod kterými se deníky snažily upozornit na politické cíle obsahovaly pouze Národní listy, České noviny a Moravská orlice. V ostatních denících se kritika objevovala spíše výjimečně. Pražský denník si také jisté události spojené s následníkem trůnu politicky zabarvoval a korunního prince vždy líčil jako vzorného budoucího panovníka, jenž nebude pouze českým králem, ale vládcem celé monarchie. I zde můžeme vysledovat značný rozdíl oproti Národních listů a Moravské orlice, které vždy hájily české zájmy a v žádném směru se nezasazovaly i o zájmy rakouské.

České prostředí původně vkládalo do Rudolfovy osoby značné naděje, nýbrž, jak jsme si ukázali, při svých pobytech v Praze však korunní princ nakonec cestu k české politické reprezentaci nenašel. Korunní princ sice uměl dobře česky a také si k českému prostředí vytvořil v letech 1878–1883 vřelý vztah, avšak v tomto období se u něj začala rozvíjet představa o vytvoření všenárodnostní liberální strany a jeho ideálem bylo jeho zvolení prezidentem rakousko-uherské spolkové republiky, což bylo pro většinu obyvatelstva, zejména pro českou šlechtu, nepřijatelné. Rudolf byl nadnárodnostní a snažil se o usmíření obou národů, mezi kterými panovaly značné boje. Neplnil český program a spolu se svými liberálními přáteli byl rozhodným stoupencem centralistického uspořádání předlitavské poloviny monarchie. To se zpočátku značné skupině Čechů zamlouvalo, ale později se společnost začala názorově rozcházet a názor na korunního prince se začal měnit. V této době panovaly v Praze značné sociální rozdíly a kvůli Rudolfovým zcela odlišným politickým představám se začal korunní princ rozcházet i českou šlechtou. Hlavním úhlavním nepřítelem Rudolfa byl především kníže kardinál Fridrich Schwarzenberg, který používal své kardinálské hodnosti k tomu, aby posílil své politické ambice. U českých šlechticů byl značně oblíben a proto feudály často štvál proti korunnímu p~~řez~~ faktory, které ovlivnily celková očekávání nepatřily pouze odlišné politické ideje, ale jak

jsem si ukázali, k tomuto přehodnocení vedly i skandály a aféry, které vyústily až v celkový duševní rozpad a následnou sebevraždu. A to byla pro většinu obyvatel známka nevyrovnaného zchátralého muže, jenž se svou povahou na budoucí úlohu českého krále příliš nehodil. Jinak tomu bylo v případě měšťanského obyvatelstva, které do něj vkládalo naděje až do poslední chvíle a věřilo, že korunní princ, jakožto budoucí král, přinese do českých zemí klid, mír a možná i již to léta slibované vyrovnání. Podobně to bylo také u selského lidu, který byl sice oproti měšťanstvu mnohem konzervativnější, ale korunnímu princovi a celé císařské rodině byl oddán až do rozpadu samotné říše. Celkově tak můžeme zcela říci, že postoj ke korunnímu princovi se v průběhu let u české šlechty a politiků změnil k horšímu a naděje, které byly původně do prince vkládány, se ke konci jeho života z této sociální vrstvy vytratily, ale u selského lidu a měšťanstva i nadále přetrvávaly.

Přestože byly do osoby korunního prince vkládány jisté naděje, v české společnosti se značně lišily. Ještě před Rudolfovým pobytem v Praze, viděla většina obyvatelstva v korunním princovi naději na uskutečnění svých politických cílů, kteří se ale ve společnosti lišily. Během jeho pobytu Češi postupně zjišťovali, že Rudolf nehájí český politický program a s příchodem Taafeho vlády Rudolfova podpora ještě více klesla. Avšak to neznamena, že jeho osobnost dále nevyužívali k propagaci svých politických idejí. Jiné tomu nebylo ani u Rudolfových učitelů, které vyučování malého následníka sice vnímali jako velkou poctu, ale měli možnost myšlení malého chlapce lehce ovlivnit. Toho využil především historik Antonín Gindely, který ve výuce viděl důležité poslání, které by mohlo přispět k usmíření obou národů.

I když si Rudolf svými liberálními myšlenkami, kritikou stávajících poměrů i pokrokovými názory vytvořil řadu nepřátel v konzervativních kruzích, můžeme říci, že naděje, jenž do něj společnost vkládala, nikdy z české politické scény zcela nezmizela. Vždy existovala jistá skupina lidí, která Rudolfova podporovala až do konce jeho života. Hájíl myšlenky, které daleko předčily jeho dobu a své politické názory, které byly pro císařský dvůr příliš revoluční, utajoval především proto, že se obával, že by se k vládě nikdy kvůli svým politickým idejím nikdy nedostal. Svými moderními představami o politice, náboženství a budoucnosti státu se vídeňskému dvoru stále více vzdaloval a o to více je zajímavé se zamyslet nad tím, kdyby Rudolf nakonec nedospěl k přesvědčení, že jeho snahy

jsou marné a opravdu stal českým králem. Bohužel po otřesu, který v Čechách vyvolala princova tragická smrt, se Rudolf z českého národního vědomí vytratil takřka beze stopy. Jenom málo kdo z našich současníků asi ví, že Rudolfinum vděčí za svůj název nešťastnému synu císaře Františka Josefa I. a nikoliv jeho předku, milovníku umění, Rudolfovi II. A to je dle mého názoru velice smutné, že je v dnešní době jeho osoba spojena pouze s jeho duševním selháním v Mayerlingu, kterému předcházelo právě politické ztroskotání, a nikoli s jeho badatelskou a ornitologickou činností, či moderními představami o liberalismu, s kterými předběhl svou dobu. A i když se v minulém století v českém myšlení zafixovala mylná představa Habsburků jako úhlavních nepřátel českého národa, myslím, že dnes si můžeme s odstupem času upřímně přiznat, že do naší země přinesli mnoho dobrého, jež ani po Rudolfově smrti nebylo plně doceněno.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Periodický tisk

- Beletristický týdeník LUMÍR. 26. 8. 1858
- České noviny. 11.5 1881, 12.6. 1881
- Das Vaterland. 12.3. 1878
- Hospodářské noviny. 1858
- Pražské noviny. 24. 8. 1858
- Moravská Orlice. 28. 6. 1871, 29. 6. 1871, 4.1. 1879, 11. 5. 1881, 10.2.1885, 2.2.1889, 6.2.1889
- Moravské noviny. 27. 8. 1858
- Národní listy. 26. 7. 1878, 2. 8. 1878, 28. 8. 1879, 10. 5. 1881, 22.2. 1883, 11.7.1888, 31.1.1889, 1.2.1889, 3.2.1889, 6.2.1889
- Našinec. 11. 5. 1881, 11.2. 1885
- Plzeňské listy. 5.2.1889, 7.2.1889
- Pražský denník. 2. 7. 1871, 5. 7. 1871, 20. 7. 1871, 8.2. 1885, 10.2.1886, 12.2.1886,
- Světozor. 8.2.1889

Literatura

- BERÁNKOVÁ, Milena. Dějiny československé žurnalistiky, Díl I. Český periodický tisk do roku 1918, Praha 1980.
- BEZECNÝ, Zdeněk, Šlechta v české společnosti druhé poloviny 19. století a počátku 20. století, in: JUDr. Václav Kounic a jeho doba, Brno 2009.
- BLED, Jean-Paul. Kronprinz Rudolf, Böhlau, 2006.
- BROUCEK, Peter, Latour von Thurmburg Joseph. in: ÖBL, Wien, 1870.
- CORTI, Egon Caesar. Alžběta: zvláštní žena: podle písemné pozůstalosti císařovny, deníků její dcery a dalších nezveřejněných dokumentů, Praha, 2008.
- ČORNEJOVÁ, Ivana, RAK, Jiří a VLNAS, Vít. Ve stínu tvých křídel...: Habsburkové v českých dějinách. Praha: Grafoprint-Neubert, 1995.

- ĎURČANSKÝ, Marek. Hermenegild Jireček jako učitel korunního prince Rudolfa, in: *Marginalia Historica*, sv. 2, Sborník prací Katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 1997.
- FREIHERR VON MITIS, Oskar. *The Life of the Crown Prince Rudolph of Habsburg: With Letters and Documents Found Amongst His Effects*. Přeložil M. H. JEROME, Eileen O'CONNOR, Skeffington, 1930.
- GRÖSSING, Sigrid-Maria. *Korunní princ Rudolf: volnomyšlenkář – svůdník – psychopat*. Přeložila Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar, 2003.
- HAMANN, Brigitte. *Rudolf: korunní princ a rebel*. Přeložila Věra MACHÁČKOVÁ-RIEGEROVÁ. Praha: Odeon, 1993.
- HAVRÁNEK, Jan, Anton Gindely, ein Historiker, der zwischen zwei Nationen stand, *Acta Universitatis Carolinae : Philosophica et historica*. Praha : Karolinum, 1993.
- CHLUMECKY, von Leopold. *Erzherzog Franz Ferdinands Wirken und Wollen*. Berlin, 1929.
- JIREČEK, Hermenegild. *České učení korunního prince Rudolfa (1875–1877)*. Rozpomínky Hermenegilda Jirečka, *Osvěta* 36, 1906, č. 4 a 5.
- MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*. Brno: Doplněk, 2005.
- NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019.
- OPPOLZER, Albin. *Karl Ritter von Scherzer*, Wien 1949.
- PÁTA, Josef. *Vzájemná korespondence J. Konstantina Jirečka a Hermenegilda Jirečka*. Praha, 1947.
- PERNES, Jiří. *Pod habsburským orlem: České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století*. Vyd. 2. Praha: Brána, 2006.
- POLIŠENSKÁ, Milada. *Antonín Gindely a „evropská dimenze“ jeho díla“*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2007.
- POLIŠENSKÁ, Milada. *Neznámá korespondence Antonína Gindelyho*. *Archivní časopis* 32, 1982.
- PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabriele. *Císařovna Alžběta: Mýtus a pravda*, Praha 1998.

- PRASCHL-BICHER, Gabriele. Korunu snímám z unavené hlavy: Soukromý život císařovny Sissi. Praha 1996.
- ROUBÍK, František. Bibliografie časopisectva v Čechách z let 1863–1895, Praha 1936.
- ROUBÍK, František. Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862, Praha 1930.
- STEPHANIE, princezna belgická. Měla jsem být císařovnou: vzpomínky poslední rakousko-uherské korunní princezny. Autorisované vydání. V Praze: Ot. Štorch-Marién, 1936.
- SCHAD, Martha, SCHAD, Horst, Marie Valerie, Deník nejmilejší dcery císařovny Alžběty Rakouské, Praha 2007.
- SCHAEFER, Camillo. Mayerling: záhada smrti korunního prince Rudolfa. Přeložila Blanka PSCHIEDTOVÁ. Praha: Brána, 1999.
- SZEPS-ZUCKERKANDL, Berta. Ich erlebte fünfzig Jahre Weltgeschichte. Stockholm, 1939.
- SZEPS, Julius. Kronprinz Rudolf. Politische Briefe an einen Freund. Wien, 1922.
- ŠTAIF, Jiří. Antonín Gindely a František Palacký. cta Universitatis Carolinae : Philosophica et historica. č. 3, 1994.
- URBAN, Otto. Česká společnost 1848–1914, Praha 1982.
- VON COBURG, Louisa. Throne die ich stürzen sah. Wien, 1926.
- VON PRIBRAM, Ludwig Ritter. Erinnerungen eines alten Österreicher. Stuttgart, 1912.
- VON SCHULTE, Johann Friedrich. Lebenserinnerungen. Giessen, 1909.
- VON WALLERSEE-LARISH, Marie Louise. Paměti důvěrnice císařovny Alžběty, vydavatelství VÍKEND, Praha 2014.
- WEISSENSTEINER, Friedrich. Osudové ženy korunního prince Rudolfa: od císařovny Alžběty k Mary Vetserové. Praha: Brána, 2007.

Elektronické zdroje:

- Databáze Kramerius NK ČR: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=29657&it=0>
- Tiskárna Českého denníku | Objekty | Plzeňský architektonický manuál. pam.plzne.cz

- NUOŠKOVÁ, Dušana. Bakalářská práce. Moravská orlica v 60. letech 19. století:
https://is.muni.cz/th/ealrg/moravska_orlice_v_60.rokoch_19.stor_final.pdf